

DET MULTIVALENTE UNIVERSITETET

*- Idébasert innholdsanalyse av Universitetet i Oslos
strategiplaner*

Renate Marion Milford

Hovedoppgave i profesjonsstudiet i pedagogikk

Vår 2007

UNIVERSITETET I OSLO

Det utdanningsvitenskapelige fakultet

Pedagogisk forskningsinstitutt

SAMMENDRAG

TITTEL:

DET MULTIVALENTE UNIVERSITETET
- Idébasert innholdsanalyse av Universitetet i Oslos strategiplaner

KANDIDAT: Renate Marion Milford

EKSAMEN:

Hovedoppgave i profesjonsstudiet i pedagogikk

SEMESTER:

Vår 2007

STIKKORD:

- Strategiplaner
- Ideer
- Visjoner
- Universitetstyper

Problemområde

Jeg ønsker å sette fokus på strategiplaner som en relevant kilde i forskning på høyere utdanning og universiteter, og vil undersøke forholdet mellom ideer som finnes i strategiplanene for Universitetet i Oslo. Strategiarbeid og strategisk ledelse ved norske utdanningsinstitusjoner får stadig større betydning, og i tråd med denne utviklingen vil forskning på strategidokumenter bli viktigere fordi de kan få store konsekvenser for utviklingen av universitetet.

Undersøkelsen gjennomføres med utgangspunkt i at universitetet befinner seg i spenningsfeltet mellom ideer om akademia, om demokratiske prosesser, om nasjonal politisk tilpasning og om markedstilpasning. Det er ulike oppfatninger om hvilke ideer som dominerer. Jeg har en hypotese om at ideer om markedstilpasning har blitt viktigere i forhold til andre ideer, og er derfor spesielt interessert i se om en analysen av

strategiplanene bekrefter eller avkrefter denne antakelsen. Jeg har formulert følgende forskningsspørsmål:

- 1) Hvilke ideer finnes i strategiplanene for Universitetet i Oslo i perioden fra 1990 til 2009?
- 2) Hvordan har forholdet mellom de ulike ideene endret seg i løpet av denne tiden?

Teori

Jeg har valgt å bruke Johan P. Olsens visjoner som teorigrunnlag av ulike grunner. For det første har visjonene relevans for problemstillingen. For det andre er Olsens visjoner historisk forankret. For det tredje har Olsen nær tilknytning til Universitet i Oslo, og hans teori antas derfor å være aktuell for analyser av aspekter ved Universitetet i Oslo. For det fjerde har teorien hans komparativ styrke. Olsens visjoner fra 2005 står dessuten sentralt i boka "University Dynamics and European Integration", som på nåværende tidspunkt er i trykken. Artikkene i boka benyttes i diskusjonen av Olsens teori og for å drøfte funnene jeg gjør i analysen.

Olsens fire visjoner er "Universitetet som akademisk selvstyre", "Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer", "Universitetet som representativt demokrati" og "Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder". Hver av disse visjonene inneholder ulike ideer om universitetet som skiller dem fra hverandre. Jeg bruker disse ideene til å konstruere fire idealtyper som kan forstås som "spissede" versjoner av Olsens visjoner. Idealtypene representerer fire ulike dimensjoner som jeg kaller "universitetstyper". De fire "universitetstypene" er "den akademiske universitetstypen", "den samfunnsnyttige universitetstypen", "den interndemokratiske universitetstypen" og "markedsuniversitetstypen". I tillegg oppretter jeg en femte kategori "den multivalente universitetstypen" som ikke er en idealtipe, men en kategori der analyseenheter som passer inn i mer enn en av de fire idealtypene plasseres. "Universitetstypene" skal muliggjøre en strukturert analyse av strategiplaner.

Diskusjon og resultater

Etter å ha analysert og diskutert Olsens visjoner antok jeg at det var sannsynlig at jeg ville finne ideer fra alle ”universitetstypene”. Antakelsen ble bekreftet og jeg fant ideer som passer sammen med alle de fem ”universitetstypene”. Jeg fant flest utsagn som stemte overens med ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, bortsett fra i strategiplanen fra 2000 hvor det var flest utsagn som passet sammen med ”markedsuniversitetstypen”. Ideer som passet inn i ”den akademiske universitetstypen” holdt seg ganske stabile, mens det generelt var få utsagn som passet inn i ”den interndemokratiske universitetstypen”. I strategiplanen fra 2005 jevnet forholdet mellom ”universitetstypene” seg ut, og jeg fant flere utsagn som passet inn i ”den multivalente universitetstypen”.

Ut fra funnene mine kan se ut til at ideer om samfunnsnytte og akademia har en større plass ved Universitetet i Oslo enn det som er tilfelle for ideer om markedstilpasning og ideer om interndemokrati. Strategiplanen i 2000 representerer et unntak fordi jeg her fant flest ideer om markedstilpasning. Jeg hadde forventet å finne et økende antall ideer om markedstilpasning, og funnet fra 2000 var i tråd med min forventning. Jeg ble derfor overrasket over at jeg fant færre ideer om markedstilpasning i strategiplanen fra 2005. Hypotesen min om at ideer om markedstilpasning har blitt viktigere i forhold til andre ideer ble avkreftet. Universitetet ser ikke ut til å bevege seg konsekvent i retning av større markedstilpasning, i motsetning til universiteter i mange andre land.

Utviklingen i forholdet mellom de ulike ideene i strategiplanene kan tyde på at de vektas som mer jevnbyrdige enn tidligere, og at universitetet forsøker å oppnå bedre balanse mellom ulike aspekter. Ideer fra forskjellige ”universitetstyper” kombineres oftere, og det gis uttrykk for at universitetet opplever ulike ideer som kompatible og gjensidig utfyllende. Konsekvensen er at ”den multivalente universitetstypen” blir viktigere.

Forord

”Det Multivalente Universitetet” hadde ikke blitt til uten god hjelp fra andre.

En spesiell takk går til Bjørn Stensaker som helt uselvisk har forbarmet seg over oppgaven min. Det er godt at det finnes mennesker som han. Hans inspirasjon og konstruktive innspill har vært uvurderlige for meg fra begynnelse til slutt.

Mine foreldre, Atle og Linda Milford, fortjener en kjempestor takk for grundig korrekturlesing, kreative forslag, nyttige kommentarer og uttallige middager.

Jeg vil også takke Hege Kwon Vangen for innsiktsfulle refleksjoner, Berit Karseth for innblikk i ”University Dynamics and European Integration”, Gunn Von Trepka for sin imøtekommenhet og behjelpelighet med å oppdrive strategiplanene for Universitetet i Oslo, Johan P. Olsen og Inge Lønning for rask respons på e-post, og Signe Nåmdal og Statens forurensningstilsyn for forståelse i innspurtsfasen.

I tillegg har støtten fra Michael Kearney, gode venner, kollegaer og øvrig familie spilt stor rolle underveis.

Oppgaven dedikeres til minnet om Jan Stian Engebakken.

1. Innledning	8
1.1 Ulike ideer.....	8
1.1.1 Universitetstyper.....	11
1.2 Universitetet og strategiplaner	11
1.3 Formål	13
1.4 Oppgavens struktur	14
2. Litteraturutvalg og metode.....	16
2.1 Litteraturvalg.....	16
2.1.1 Søkemetoder og hjelpemidler	19
2.2 Avgrensning.....	20
2.3 Metode	21
2.3.2 Kvantitativ analyse og kvalitativ diskusjon	22
2.3.1 Innholdsanalyse basert på idealtyper	23
2.3.3 Utvalg av strategidokumenter	26
2.3.4 Validitet	27
2.3.5 Reliabilitet.....	27
2.4 Begrensninger ved denne metoden	28
3. Teoretiske modeller om universitetet.....	30
3.1 Introduksjon	30
3.1.1 Fire visjoner	31
3.1.2 Universitetet som akademisk selvstyre.....	31
3.1.3 Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer	33
3.1.4 Universitetet som representativt demokrati	34
3.1.5 Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder.....	35
3.2 Analyse og sammenlikning av de fire visjonene	36
3.2.1 Autonomi og akademisk frihet.....	36
3.2.2 Styring og konflikt	40
3.2.3 Universitetet - en institusjon eller et instrument?	42
3.2.4 Ulik forståelse av universitetets virksomhet	44
3.2.5 Demokratiske prosesser i fokus	45
3.2.6 Forskning	46
3.2.7 Utdanning.....	49
3.3 Fire idealtyper	53
3.3.1 En oppsummering av særegne ideer	54
3.3.2 Den akademiske universitetstypen.....	56
3.3.3 Den samfunnsnyttige universitetstypen	56
3.3.4 Den interndemokratiske universitetstypen.....	57
3.3.5 Markedsuniversitetstypen	57
3.4 Historiske stadier versus vedvarende aspekter	58
3.4.1 Den multivalente universitetstypen.....	60
3.5 Oppsummering.....	60
4 Analyse av strategiplanene	62
4.1 Strategisk plan 1990 – 1994.....	63
4.1.1 Akademisk universitet	63

4.1.2 Samfunnsnyttig universitet	65
4.1.3 Interndemokratisk universitet	67
4.1.4 Markedsuniversitet.....	68
4.1.5 Multivalent universitet	69
4.2 Strategisk plan 1995 – 1999.....	72
4.2.1 Akademisk universitet	72
4.2.2 Samfunnsnyttig universitet	75
4.2.3 Interndemokratisk universitet	79
4.2.4 Markedsuniversitet.....	80
4.2.5 Multivalent universitet	82
4.3 Strategisk plan for 2000 – 2004	86
4.3.1 Akademisk universitet	86
4.3.2 Samfunnsnyttig universitet	89
4.3.3 Interndemokratisk universitet	92
4.3.4 Markedsuniversitet.....	92
4.3.5 Multivalent universitet	96
4.4 Strategisk plan 2005 – 2009.....	100
4.4.1 Akademisk universitet	100
4.4.2 Samfunnsnyttig universitet	102
4.4.3 Interndemokratisk universitet	103
4.4.4 Markedsuniversitet.....	104
4.4.5 Multivalent universitet	106
4.5 Oppsummering.....	109
5. Diskusjon	110
5.1 Hvorfor strategiplaner?	110
5.2 Funn i alle fem kategorier	111
5.2.1 Antall funn av ulike ”universitetstyper”	112
5.2.2 Målstyring og målgruppe.....	113
5.3 Presentasjon av ulike funn i ”universitetstypene”	116
5.3.1 Ideer om akademia	117
5.3.2 Ideer om samfunnsnytte	120
5.3.3 Ideer om interndemokrati.....	122
5.3.4 Ideer om markedstilpasning.....	124
5.3.5 Multivalente ideer	127
5.3.6 Refleksjoner i forhold til strategisk utviklingsorientert tenkning	132
6. Avslutning.....	134
6.1 Forskningsspørsmål og hypotese	134
6.2 Mulig utvikling	136
6.3 Modifikasjoner og implikasjoner.....	137
Litteraturliste.....	139

1. Innledning

Universitetet er en institusjon skapt av mennesker, basert på menneskelige ideer og handlinger. Berger og Luckmann skriver at institusjonalisering finner sted hver gang ulike aktører gjensidig typifiserer vanemessige handlinger, og at enhver typedannelse av vanemessige handlinger kan forstås som en institusjon. Institusjonen vil så få en viss kontroll over menneskelig handling, ved at den stiller opp forhåndsdefinerte atferdsmønstre som kanaliserer atferden i en retning, selv om det finnes mange andre teoretiske mulige handlemåter (Berger & Luckmann, 1999:72-73). Det vil finne sted en rekke institusjonaliseringsprosesser samtidig (*ibid*, 81). Den institusjonelle orden trues hele tiden av tilstedeværelsen av alternative virkeligheter som er basert på andre ideer (*ibid*, 123). Ved å studere ideer kan man gjennom de ulike virkelighetene som avdekkes få en forståelse av universiteters historie, nåtidige fremtoning og fremtid. Jeg ønsker derfor å undersøke ideer som finnes om universitetet ved Universitetet i Oslo.

1.1 Ulike ideer

Ordet idé kommer fra gresk *ideos* som betyr form, og brukes både om tanker og begreper (Wikipedia, 2006). Bergström og Boréus skriver at en idé kan betraktes som en tankekonstruksjon som til forskjell fra flyktige inntrykk eller holdninger utmerker seg ved en viss kontinuitet (2000:148).

Jeg vil gi er kort innblikk i forskjellige ideer som kan knyttes til Universitetet i Oslo. Universitetet i Oslo er Norges eldste universitet, grunnlagt i 1811. En idé om autonomi eller selvstendighet har stått sentralt helt fra grunnleggelsen. Stortinget støttet universitetets autonomi mot en sterk kongemakt, frem til 1844. Etter dette ble Stortinget mektigere enn de kongelige, og det var da i sistnevntes interesse å verne om universitetets autonomi. Ved innføringen av parlamentarismen i 1884 slo de to kreftene seg sammen,

og universitetet ble alene om å kjempe for sine interesser (Bleiklie *m. fl.*, 2000:60, 64-65). Ideen om universitetet som et demokrati er en annen idé som har spilt en rolle ved Universitetet i Oslo. I kampen om universitetsmakt stod professorene lenge svært sterkt, men dette endret seg utover 1960-tallet da demokratiske prosesser ble satt på dagsordenen (Currie & Tjeldvoll, 2001:25). I den senere tid har dette igjen endret seg. Denne gangen i retning av mindre demokratiske styringsformer som antas å være mer effektive, i overensstemmelse med profesjonalisert ledelse ¹ (Currie & Tjeldvoll, 2001:25-30).

Ideer om universitetet som et økonomisk foretak har vært i vinden de siste tiårene. Politiske institusjoner er mer orientert mot maksimering av sitt lands økonomiske konkurranseevne i den globale konkurransen enn tidligere, og utviklingsstrategiers innflytelse på økonomisk vekst avhenger av deres kobling mot strategier for blant annet utdanning (Castells, 1996:81, 90). Politiske økonomiske strategier vil derfor kunne få konsekvenser for universitetene. I en undersøkelse av strukturell endring i den globale økonomien og restrukturering av strategier for nasjonal høyere utdanning, fant Slaughter en tendens til at universitetene beveget seg mot markedet for å sikre ekstern finansiering i Storbritannia, USA, Canada og Australia (Slaughter, 1998:46). I USA råder ideer som oppfatter universitetet som en del av den økonomiske sektoren, og markedsimperativer og konkurranse står sentralt, skriver Gumpert (2000:67-73). I Canada mener noen at universitetene endres til “transnational bureaucratic corporation[s]”, og at båndet mellom universitetet og nasjonalstaten ikke lenger er særlig sterkt (Readings, 1996:3, 40). I Australia hevder Welch å se liknende tendenser, der økonomisk logikk overtar for en logikk som er basert på utdannings- og sosiale goder (Welch, 2002:440). I Europa begynte utdanning for alvor å vurderes som økonomisk faktor mot slutten av 1980-tallet, og nytteperspektivet ble mer fremtredende (Neave, 2003:149-150).

¹ Oversatt fra ”Managerialism”.

Flere norske professorer mener å se en slik utvikling også i Norge. Olsen mente at flertallets innstilling i Mjøs-utvalget ² som i 2000 la frem et reformforslag for høyere utdanning i Norge, var preget av en dominerende internasjonal reformideologi som oppfattet universitetet som en sørvisbedrift, og samfunnet som en markeds plass. Reformideologien gikk på bekostning av ideer om akademisk selvstyre og konstitusjonelt demokrati (Olsen, 2000:2-3). I Currie og Tjeldvolls trendanalyse fra Universitetet i Oslo, fremkommer det bekymring for universitetets autonomi, dets samfunnskritiske rolle, vilkårene for grunnforskning og for at nyttefokus skulle bli for stort (Currie & Tjeldvoll, 2001:13, 115). De fleste spurte likte ikke tanken på at Universitetet i Oslo skulle bevege seg mot en “amerikansk modell”, i betydningen økonomisk foretak. De ønsket å opprettholde statlig finansiering til tross for reduksjoner i de offentlige bevilgningene til universitetet (Currie & Tjeldvoll, 2001:116). Vetlesen og Henriksen hevder at ideer om markedstilpasning allerede for flere tiår siden erstattet klassisk “dannings-filosofi” som vektla institusjonell autonomi og forskningsfrihet (2004:88).

Ikke alle er enige om at økonomiske ideer fortrenger andre typer ideer i Norge. I Norden finansieres fremdeles høyere utdanning i stor grad (Salerno, 2007:198). Bleiklie m.fl. hevder at innflytelsen fra markedet ikke har øket på bekostning av universitetenes autonomi, og at Norge skiller seg ut ved at staten og universitetene selv er de dominerende aktører. (2000:23, 59). Currie og Tjeldvoll skriver at det offentlige autonome universitetet har høy status i Norge og at landet ikke har fulgt samme “privatiseringsrute” som Anglo-Amerikanske land (2001:6-7). De tror at Norge beveger seg mellom dogmene om fri markeds kapitalisme og full statlig styring (Currie & Tjeldvoll, 2001:6-7). Vi ser at det hersker uenighet om hvilke ideer som råder og bør råde ved Universitetet i Oslo.

² ”Utvalget for høyere utdanning” ble oppnevnt ved kongelig resolusjon i 1998, og ledet av professor Ole Danbolt Mjøs (Odin, 2000).

1.1.1 Universitetstyper

I oppgaven har jeg valgt å konsentrere meg om ideer som opptrer i Johan P. Olsens ³ fire visjoner om universitetets hensikt og optimale betingelser ⁴. I gjennomgangen av hans visjoner vil jeg merke meg ideer som ser ut til å være særegne for den enkelte visjon. Deretter benytter jeg de særegne ideene til å konstruere fire idealtyper som kan forstås som ”spissede” versjoner av Olsens visjoner. Hver ideatype vil kun bestå av ideer som kan skille idealtypene kategorisk fra hverandre. Idealtypene representerer således fire ulike dimensjoner som jeg kaller ”universitetstyper”. De fire ”universitetstypene” er ”den akademiske universitetstypen”, ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ”den interdemokratiske universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen”. I tillegg oppretter jeg en femte kategori ”den multivalente universitetstypen” som ikke er en ideatype, men en kategori der analyseenheter som passer inn i mer enn en av de fire idealtypene plasseres. ”Universitetstypene” skal muliggjøre en strukturert analyse av strategiplaner.

1.2 Universitetet og strategiplaner

Forskning på universiteter bidrar til teoretisk forståelse om universitetet som en institusjon som befinner seg i spenningsfeltet mellom økonomi og kultur, og mellom nasjonalpolitiske ambisjoner og markedstilpasning (Gornitzka m. fl., 2007:328). Jeg velger å fokusere kun på Universitetet i Oslo, som er Norges største, fordi det er krevende å skaffe seg oversikt over hvilke ideer som gjør seg gjeldende selv ved ett enkelt universitet. Innhold, form og kriterier varierer mellom land og mellom

³ Olsen er en kjent norsk statsviter. Han har utgitt et stort antall publikasjoner, og er blant annet opptatt av organisasjonsteori, reformering og europeisering (Universitetet i Bergen, 2003, ARENA, 2006). Hans artikkel ”The New Institutionalism: Organizational Factors in Political Life” som han skrev sammen March for over 20 år siden, ble nylig rangert som nummer seks på en liste som ”American Political Science Review”, et svært innflytelsesrikt statsvitenskapelig tidsskrift, hadde over de mest siterte artiklene gjennom tidsskriftets 100-årige historie (ARENA, 2006). I tillegg til å være forskningsleder ved ”Advanced Research on the Europeanization of the Nation State” (ARENA), er han også æresdoktor ved Åbo akademiet, Universitetet i København, ved Universitetet i Tromsø og ble nettopp utnevnt til kommandør av St. Olavs orden (ARENA 2007, Wikipedia, 2006).

⁴ Valget begrunnes i neste kapittel under punkt 2.1.

universiteter (Neave, 2003:151). Det finnes forskjellige metoder og ulike kilder som kan avsløre rådende ideer ved Universitet i Oslo. Jeg vil bruke Universitet i Oslos strategiplaner ⁵ som kilde og innholdsanalyse som metode. Fordelen med å studere strategiplaner er at de inneholder ideer som allerede er eksplisitt formulert. Strategiplanene skal fungerer som overordnede styringsdokumenter som gir retningslinjer for langsiktig universitetspolitikk og for avgjørelser som skal treffes ”på de viktigste områdene i universitetets virksomhet” (Smith, 1994:1). Dette betyr at ideene jeg finner i strategiplanene skal ha praktiske implikasjoner.

Mintzberg m.fl. skriver at strategi som plan er en bevisst intendert retning for handling (1998:14). En strategiplan kan forstås som spesifikt og eksplisitt uttalte intensjoner, utarbeidet i detalj og dokumentert (Mintzberg, 1994:32). Noen mener at felles strategisk tenking, handling og læring er det viktigste, ikke strategiske planer i seg selv. Imidlertid krever koordinert handling blant ulike organisasjonsaktører over tid vanligvis en form for rimelig formalisert plan (Bryson, 2004:206). I oppgaven brukes begrepet strategiplan om det som forfatterne av planene for Universitetet i Oslo har kalt strategisk plan og langtidsplan.

Fire ulike strategiplaner har hittil styrt universitetets virksomhet og utvikling. Strategiplanen fra 1990 er den første og bygger på universitetets perspektivanalyse “Perspektiver mot år 2011” fra 1987. Perspektivanalysen var noe nytt, og skilte seg fra de årlige budsjettforslagene der planer for de nærmeste år ble presentert (Lønning, 1987) ⁶. Før 1990 baserte altså Universitetet i Oslo sin virksomhet på årlige budsjett fremvisninger, heller enn på strategiplaner. Etter dette har universitetet operert med strategiplaner, i tillegg til budsjettforslag og konkrete årsplaner (Smith, 1994:1).

Hargreaves understreker viktigheten av at strategiplaner uttrykker kollektive og opparbeidede holdninger, heller enn individuelle og påtvungne holdninger. Når det tas

⁵ Universitetsbiblioteket har ikke strategiplanene. Jeg oppsøkte derfor administrasjonen ved Universitetet i Oslo, og fikk planene fra sekretariatslederen ved universitetsdirektørens kontor, Gunn Von Trepka. Gjeldende strategiplan fant jeg på internett.

⁶ Perspektivanalysen var et forsøk på å løfte blikket og se lenger frem og videre ut enn det som var mulig i arbeidet for å holde tritt med de daglige og årlige utfordringer og gjøremål (Lønning, 1987).

høyde for tradisjoner, grunnantakelser og arbeidsrelasjoner som eksisterende praksis er dypt rotfestet i under utarbeidelsen av strategiplanene, forankres resultatet i kulturen⁷ ved universitetet. Dette er fordelaktig fordi utvikling skjer best når en følger og støtter kulturen (Hargreaves, 2000:261-266). Det er ut til at en slik praksis har blitt fulgt under utarbeidelsen av Universitetet i Oslos strategiplaner. Det er nedlagt mye ressurser i arbeidet med planene og mange har bidratt underveis (Smith, 1994; Norum, 2000; Underdal, 2005). Planene har vært på høring internt i institusjonen. De har blitt behandlet på fakultetene, i fagavdelinger, studentparlamentet, organisasjonene, Kollegierådet og Det akademiske kollegium. I tillegg har eksterne samarbeidspartnere bidratt med vurderinger (Smith, 1994; Norum, 2000; Underdal, 2005). Strategiplanprosessene ved Universitetet i Oslo tilsier at innholdet i planene er godt kjent i institusjonen alt før de vedtas. Jeg mener at den brede deltakelsen øker sannsynligheten for at det finnes en sammenheng mellom ideene i strategiplanene og Universitetet i Oslos praksis.

1.3 Formål

Høyere utdanning er et relativt nytt forskningsfelt som har økt betraktelig de siste 30 årene (Larsen, 2007:14). Det har vært gjennomført omfattende komparative og norske studier som fokuserer på universitetet og dets forhold til staten og til markedet (Clark, 1983; Clark; 1998; Bleiklie *m. fl.*, 2000). Mitt bidrag på dette feltet består i å løfte frem strategiplaner som en relevant kilde i forskning på høyere utdanning og universiteter, som hittil har vært lite benyttet. Fokuset på strategiarbeid og strategisk ledelse ved norske utdanningsinstitusjoner blir stadig sterkere (NIFU STEP, 2007; Regjeringen, 2007). I samsvar med denne utviklingen blir det også viktigere å studere strategiplaner som fungerer som et fundament for strategisk ledelse og i strategiarbeid. Undersøkelsens underliggende antakelse er at ideer som kommer til uttrykk i strategiplaner kan få store konsekvenser for utvikling av universiteter gjennom styring og ledelse.

⁷ Man kan tenke seg at kulturer er sammensatt av tre lag. Det øverste laget består av artefakter som man kan se, høre og føle. Det mellomste laget består av eksplisitte verdier som er felles for individene i kulturen, og det nederste laget består av underliggende ubevisste antakelser som kulturen funderes på (Schein, 1999:15-19).

Jeg vil studere forholdet mellom ideene i Universitetet i Oslos strategiplaner. Undersøkelsen gjennomføres med utgangspunkt i at universitetet befinner seg i spenningsfeltet mellom ideer om akademia, om demokratiske prosesser, om nasjonal politisk tilpasning og om markedstilpasning. Det er ulike oppfatninger om hvilke ideer som dominerer. Jeg har en hypotese om at ideer om markedstilpasning har blitt viktigere i forhold til andre ideer, og er derfor spesielt interessert i se om en analysen av strategiplanene bekrefter eller avkrefter denne antakelsen. Jeg har formulert følgende forskningsspørsmål:

- 3) Hvilke ideer finnes i strategiplanene for Universitetet i Oslo i perioden fra 1990 til 2009 ⁸?
- 4) Hvordan har forholdet mellom de ulike ideene endret seg i løpet av denne tiden?

1.4 Oppgavens struktur

I kapittel 2 begrunner jeg valget av Johan P. Olsens visjoner som grunnleggende teori i oppgaven, og setter denne i sammenheng med annen relevant litteratur som kunne ha vært benyttet. Deretter beskrives metoden som er innholdsanalyse av utsagn i Universitetet i Oslos strategiplaner gjennomført ved hjelp av idealtyper.

I kapittel 3 fremlegges Olsens visjoner i sin helhet. Deretter analyseres og diskuteres hovedtrekk ved visjonene. Ved hjelp av ideer i visjonene som fremstår som spesielt godt egnet til å skille visjonene fra hverandre ”spisses” visjonene til fire idealtyper. I tillegg til idealtypene oppretter jeg en femte kategori beregnet for å fange opp de analyseenheter som kan tolkes som et uttrykk for mer enn en idealtipe.

⁸ Den nåværende strategiplanen gjelder for perioden 2005 til 2009.

I kapittel 4 analyseres de fire strategiplanene i kronologisk rekkefølge. Innholdsanalysen av hver strategiplan deles inn etter de fem kategoriene ”den akademiske universitetstypen”, ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ”den interndemokratiske universitetstypen”, ”markedsuniversitetstypen” og ”den multivalente universitetstypen”.

I kapittel 5 diskuteres funnene i analysen. Først forsøres valget av strategiplanene som kildegrunnlag. Deretter ser jeg på overordnede tendenser i forhold til antall funn av de fem ”universitetstypene” i hver strategiplan og over tid, før jeg går dypere inn i funn forbundet med hver enkelt ”universitetstype”. Til slutt peker jeg mot en mulig fremtid for Universitetet i Oslo.

I kapittel 6 inneholder svar på forskningsspørsmålene, refleksjoner rundt hypotesen og implikasjoner for eventuelle andre studier.

2. Litteraturutvalg og metode

I dette kapitlet redegjøres det for valget av Johan P. Olsens visjoner som teoretisk utgangspunkt for innholdsanalysen av Universitetet i Oslos strategiplaner. Valget av Olsens visjoner ses i lys av annen relevant litteratur som jeg vurderte å bruke som teoretisk grunnlag for innholdsanalysen av strategiplanene.

Deretter beskrives metoden. På grunnlag av ideer som finnes i Olsens visjoner konstruerer jeg fire idealtyper som benyttes i en innholdsanalyse av utsagn i Universitetet i Oslos strategiplaner. I tillegg oppretter jeg en multivalent kategori for utsagn som ikke passer sammen med kun en av de fire idealtypene. Jeg trekker veksler på både kvantitativ og kvalitativ metode for å oppnå et best mulig resultat. Jeg kommer dessuten inn på krav til og begrensninger ved metoden.

2.1 Litteraturvalg

Johan P. Olsen presenterer gjennom sine fire visjoner et teoretisk rammeverk om universitetets hensikt og optimale betingelser som står svært sentralt i oppgaven. Rammeverket er nyttig fordi det omfatter en utstrakt blanding av ideer (Salerno, 188-189). En del av disse ideene danner grunnlaget for denne oppgavens analyseverktøy.

Jeg har valgt å bruke Olsens visjoner som teorigrunnlag av ulike grunner. For det første har visjonene relevans for problemstillingen. Jeg skal undersøke ulike ideer om universitetet som finnes i strategiplanene for Universitetet i Oslo, og Olsen presenterer et rammeverk med fire dimensjoner som rommer ulike typer ideer. På denne måten gir hans teori en systematisk oversikt over forskjellige ideer, som er nettopp det jeg ønsker å studere. For det andre er Olsens visjoner historisk forankret. Han tar i sin teori høyde for historisk utvikling og variasjon i sammensetningen av ulike ideer. Dette forankrer ideene

som skal studeres, og er relevant for min studie av hvordan forholdet mellom forskjellige ideer i strategiplanene har endret seg over tid. For det tredje har Olsen nær tilknytning til Universitet i Oslo, hvor han er forskningsleder ved forskningssenteret ARENA. Hans teori antas derfor å være aktuell for analyser av aspekter ved Universitetet i Oslo. For det fjerde er det flere elementer i hans visjoner som man kan finne også hos andre teoretikere som har studert høyere utdanning både i Norge, Europa og land i andre verdensdeler (Se Bleiklie *m. fl.*, 2000 og Clark, 1983). Dette gir teorien hans en komparativ styrke. Olsens visjoner fra 2005 står dessuten sentralt i boka "University Dynamics and European Integration", som på nåværende tidspunkt er i trykken. Artiklene i boka benyttes i diskusjonen av Olsens teori og for å drøfte funnene jeg gjør i analysen.

Jeg oversetter hans engelske tekst til norsk, og gir de fire visjonene norske navn. "The University as a community of scholars" oversettes til "Universitetet som akademisk selvstyre", "The University as a representative democracy" oversettes til "Universitetet som representativt demokrati", "The University as an instrument for national political agendas" oversettes til "Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer" og "The University as a service enterprise embedded in competitive markets" oversettes til "Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder". Hver av disse visjonene inneholder ulike ideer om universitetet som skiller dem fra hverandre. Olsens visjoner er et resultat både av hans egen omfattende erfaring og inspirasjon fra anerkjente organisasjonsteoretikere som har skapt teorier om hvordan vi kan forstå universitetet som organisasjon (Olsen, 2005:7).

Allerede i 2000 redegjorde Olsen for ulike ideer om universitet, i forbindelse med Mjøs-utvalgets reformforslag for høyere utdanning i Norge. Han utredet en idé om et universitet basert på et akademisk selvstyre innenfor et konstitusjonelt demokrati. Denne ideen satt han opp mot en idé om dominerende internasjonal reformideologi som oppfattet universitetet som en sørvisbedrift, og samfunnet som en markeds plass. Den sistnevnte ideen om dominerende internasjonal reformideologi delte han opp i tre delvis overlappende reformideer, henholdsvis "ekstern overvåkning og evaluering", "marked og management" og "europeisering" (2000:1-12). De to hovedideene hans fra 2000 gir

assosiasjoner til visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” og visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” fra 2005.

I tillegg til Olsens to teoretiske inndelinger fra 2000 og 2005 finnes det mange flere. Noen omhandler universiteter spesielt og andre behandler høyere utdanning generelt. Konstruksjon av slike teoretiske kategorier er ikke noe nytt fenomen. For eksempel lagde Wolff fire modeller om universitetet i etterkant av studentopprøret høsten 1968. Disse kalte han ”The University as a Sanctuary of Scholarship”, ”The University as a Training Camp for the Professions”, ”The University as a Social Service Station” og ”The University as an Assembly Line for Establishment man”. Den første modellen er basert på universitetets historie, den andre på universitetets nåværende karakter, den tredje på nåværende trender som peker mot fremtidens universitet, mens den fjerde utgjør en radikal kritikk av universitetet (1969:3).

I 1983 foretok Clark en omfattende komparativ analyse av organiseringen av høyere utdanning. I analysen opererer han med en modell med tre dimensjoner. Denne brukes til å sammenlikne koordinering og styring av høyere utdanning i ulike land. De tre idealtypene kaller han henholdsvis profesjonell eller akademisk koordinering, markedskoordinering og statskoordinering. De utgjør hvert sitt hjørne i en tredimensjonal modell. Modellens hjørner representerer da et maksimum av en styringsform og et minimum av de to andre. Mellom ekstremitetene finnes det mange ulike blandingsforhold. Han splitter dessuten opp statskoordineringen i byråkratisk og politisk koordinering. Hver av de fire typene koordinering baser seg på ulike ideer om høyere utdanning (1983:136-177). Clarks akademiske-, politiske- og markedskoordinering gir assosiasjoner til Olsens visjoner om universitetet som akademisk selvstyre, som instrument for nasjonale politiske agendaer og som sørvisforetak i konkurrerende markeder.

Bleiklie m. fl. presenterer flere sett med ideer i sin bok om strategier⁹ og praksis i norsk høyere utdanning. De presenterte tre teoretiske posisjoner, idealisme, funksjonalisme og rasjonalisme, som kombinerer dimensjonen institusjonell heteronomi – autonomi og dimensjonen kulturell verdi – nytteverdi, på ulike måter. Dette utgjør det normative rommet for universitetsstrategier. Idealisme fokuserer på akademisk frihet og institusjonell autonomi, funksjonalisme på universitetet som en sosial, åpen og konkurransedyktig institusjon som skal tilfredsstille visse kulturelle samfunnsbehov, og rasjonalisme på at universitetet skal tjene samfunnet og folket (Bleiklie *m. fl.*, 2000:38-46). En del av disse ideene inngår også i Olsens visjoner. Videre utreder Bleiklie m. fl. tre organisasjonsmessige idealer for universitetet. Det første idealet er universitetet definert som et statsbyrå, det andre er universitetet definert som et forretningsforetak og det tredje er universitetet definert som en autonom kulturell institusjon (2000:47-51). Det er likhetstrekk mellom disse idealene og statskoordinering, markedskoordinering og profesjonell koordinering, som var Clarks tre idealtyper.

Clarks idealtyper ble vurdert som teoretisk utgangspunkt for denne oppgaven. Det samme ble de teoretiske konstruksjonene til Bleiklie m. fl. Jeg valgte til slutt Olsens teori av alle de grunnene jeg alt har nevnt og fordi den til forskjell fra teoriene til Clark og Bleiklie m. fl. omhandler universiteter spesielt.

2.1.1 Søkemetoder og hjelpemidler

Litteraturen som brukes i oppgaven har fremkommet gjennom søk i BIBSYS Ask, ARENA, NIFU STEP, Odin, Regjeringen, Yahoo og Google. Stikkord, forfatter, titler og ord i titler har blitt benyttet i søkene. Jeg har forfulgt referanser i artikler og bøker, for å

⁹ I denne oppgaven oversettes konsekvent "policy" til strategi. "Policy" bør skilles fra "politics". "Policy" kan forstås som strategi for å oppnå mål, med en "ytre" verdi. I motsetning kan man tolke "politics" til å innebære diskusjon om hva slags samfunn vi skal ha, diskusjoner med verdi i seg selv (Torgerson, 1999:1-20, 130-58)

få en helhetlig forståelse av oppgavens tema. I tillegg har jeg henvendt meg direkte til norske fagpersoner med kompetanse på dette feltet.

I oversettelsen av engelske tekster har jeg benyttet Concise Oxford English Dictionary, CLUE for Windows og Stor engelsk ordbok. I tillegg har jeg korrespondert med Olsen om enkelte ord jeg var usikker på betydningen av, i oversettelsen av hans visjoner. Slik håper jeg å ha sikret pålitelighet i oversettelsene.

2.2 Avgrensning

Jeg ønsker å illustrere noen viktige avgrensninger i forbindelse med analysen av strategiplanene ¹⁰. Det er mulig å tenke seg fem "strategiplan-nivåer". Det øverste nivået er "strategiplanen som idé" før den konkretiseres. Dette vil da dreie seg om prosessen før man oppnår enighet om hva som skal være innholdet i en "formell strategiplan", som vil utgjøre nivået under. *Den formelle strategiplanen* er det ferdige dokumentet, og det er på dette nivået fokuset i oppgaven vil ligge. Det tredje nivået kan vi kalle "oppfattet strategiplan". Innholdet i strategiplanene er ikke statisk, men vil avhenge av leseren og den konteksten leseren befinner seg i. Jeg har ikke ambisjoner om å analysere den "oppfattede strategiplanen", slik den oppfattes av de mange aktører ved Universitetet i Oslo. Oppgaven sikter heller ikke på å analysere og diskutere det fjerde og femte nivået, som vi kan kalle "operasjonalisert strategiplan" og "erfart strategiplan". Det vil si hvordan ulike aktører etterlever strategiplanens innhold og andre aktører igjen opplever denne etterlevelsen.

¹⁰ Illustrasjonen er basert på Goodlads læreplan-nivåer, som han utviklet i forbindelse med forskning på læreplaner. Jeg overfører disse til strategiplan-feltet. Goodlad skriver at "læreplanen som idé" ligger på et ideologisk nivå. Disse ideene resulterer i en "formell læreplan". På dette nivået foreligger det et skriftlig dokument som kan adopteres av institusjonen, og som har fått offisiell godkjenning av staten og det lokale skolestyret. Nivået under dette har Goodlad kalt "oppfattet læreplan", og omfatter læreplanen slik den oppfattes av ulike aktører. Hva ulike aktører oppfatter, og hvordan de omsetter dette til handling kan være to forskjellige ting. Dette fjerde nivået som omfatter lærerens faktiske undervisning har Goodlad gitt navnet "operasjonalisert læreplan". Den operasjonaliserte læreplan munner ut i en "erfart læreplan", som omhandler elevers erfaring av lærerens operasjonaliserte læreplan, som er påvirket av elevenes bakgrunn og interesser (Goodlad m. fl, 1986:46-52).

I oppgaven legges det ikke vekt på den strategiske planleggingsprosessen, kun på innholdet i planene slik de foreligger. Det vil ikke bli undersøkt i hvilken grad implementeringen har fått praktiske konsekvenser for arbeidet ved Universitetet i Oslo. Det vil heller ikke bli undersøkt om planene har blitt evaluert, resultatet av eventuelle evalueringer eller om prosessene med å lage nye strategiplaner har tatt hensyn til slike funn.

2.3 Metode

Jeg ønsker å gjennomføre en tekstanalyse av strategidokumentene ved Universitetet i Oslo. "Texts deserve attention because of their socially organized and conventional properties and because of the uses they are put to in their production, circulation, and consumption" (Atkinson & Delamont, 2005:823). Dokumenter er bærere av et innhold, de er produkter produsert av mennesker under ulike sosiale omstendigheter og de har en funksjon (Prior, 2003:4-5). I oppgaven vektlegges dokumenter som bærere av et innhold. Tekstanalysen vil derfor bli gjennomført i form av innholdsanalyse.

Fordelen med å benytte strategiplaner som kilde er at jeg kan forholde meg til eksplisitt formulerte ideer. Ved bruk av skriftlige kilder vil dessuten ikke samspillet virke styrende for resultatet i samme grad som ved bruk av muntlige kilder (Kjeldstadli, 2000:196).

2.3.2 Kvantitativ analyse og kvalitativ diskusjon

Jeg vil benytte elementer fra både kvalitativ og kvantitativ metode, fordi begge perspektivene er verdifulle og kan supplere hverandre. Denzin og Lincoln skriver at begrepet kvalitativ impliserer vektlegging på enheters kvalitet, prosesser og mening. Dette kan ikke kvantifiseres. I kvantitativ metode derimot ligger fokus på kvantifisering eller måling av for eksempel mengde, intensitet eller frekvens. Kvalitative forskere forstår forskning som verdiladet, mens kvantitative forskere derimot hevder at forskning gjøres innen et verdifritt rammeverk (Denzin & Lincoln, 2005:10-12).

Det kvalitative elementet tolkning har en viktig plass i innholdsanalysen av strategiplanene for Universitetet i Oslo. En del av utsagnene er interessante og kan ha flere betydninger. Jeg anser det som nødvendig å reflektere rundt disse utsagnenes mening, som alle plasseres i den multivalente kategorien. Tolkning spiller også en sentral rolle i diskusjonsdelen, hvor jeg forsøker å sette funnene inn i en større sammenheng og for å få en forståelse av hva funnene kan indikere. Ved hjelp av tolkning håper jeg å gjøre funnene mest mulig meningsfylte.

I tillegg vil jeg benytte meg av opptelling, som er et kvantitativt element, i innholdsanalysen av strategiplanene for Universitetet i Oslo. Antall utsagn som blir plassert i den enkelte kategori telles opp. Dette gjelder også for den multivalente kategorien. Dette gjør det mulig å få en oversikt over tendenser i materialet. En opptelling vil synliggjøre forholdet mellom "universitetstypene" som jeg finner i den enkelte strategiplan. Ved å sammenlikne forekomster i de ulike strategiplanene går det også an å få et overblikk over forholdet mellom "universitetstypene" over tid.

2.3.1 Innholdsanalyse basert på idealtyper

Oppgaven har til hensikt å undersøke hva som kommuniseres, heller enn hvordan det kommuniseres og hvem som er tenkt som mottaker for budskapet. Holsti skriver at innholdsanalyse som regel brukes til å beskrive attributter ved et budskap, uten referanse til verken avsenders intensjoner eller effekten budskapet har på de som det er rettet mot (Holsti, 1969:27). Innholdsanalyse virker da som en god metode i henhold til oppgavens hensikt.

Før man gjennomfører en innholdsanalyse må man foreta noen valg angående hvilke *kategorier, analyseenhet og oppregningssystem* som skal benyttes (Holsti, 1969:94). Enkeltord eller symbol er generelt den minste *analyseenheten* som brukes i innholdsanalyse (Holsti, 1969:116). Jeg ønsker ikke å bruke ord som analyseenhet i oppgaven fordi et ord kan ha ulik betydning i forskjellige sammenhenger. Jeg vil ta hensyn til ordenes mening og den sammenhengen der ordene opptrer, for å være sikrere på at kategoriseringen stemmer. I mange sammenhenger kan derfor en påstand om en sak være den mest meningsfylte enheten i innholdsanalyse (Holsti, 1969:116). Holsti skriver at bruken av denne analyseenheten er nesten uunnværlig i forskning på for eksempel propaganda, verdier, holdninger og tro (Holsti, 1969:116-17). Jeg vil benytte en påstand om en sak, i form av utsagn, som analyseenhet. Et utsagn skal ikke være lengre enn en setning, slik at et utsagn må ende ved punktum. Utsagnene kan derimot være kortere enn en setning, i form av et utdrag fra en setning. Imidlertid kan det kun gjøres ett utdrag fra en setning, det vil si at en setning ikke skal deles opp i flere enn ett utsagn.

Oppregningssystem viser til forskningens kvantitative side. Dette dreier seg om enheters forekomst og/eller frekvens/antall forekomster i tid og/eller rom. En oppregningsenhet kan være identisk med en analyseenhet (Holsti, 1969:119-21). Det er tilfelle i denne oppgaven.

Det finnes mange *kategorisystemer* som er utviklet og brukt av forskere (se Holsti, 1969). Jeg har ikke funnet tidligere innholdsanalyser av strategiplaner for verken Universitet i

Oslo eller andre universiteter, og har derfor valgt å utvikle egne kategorier. For å strukturere en analyse kan man benytte et kategorisystem med flere kategorier (Judd *m.fl.*, 1991:281) Basert på Olsens fire visjoner om universitetet konstruerer jeg fire *idealtyper* som vil fungere som *kategorier* i innholdsanalysen av Universitetet i Oslos strategiplaner. Idealtyper er ikke modeller som beskriver virkeligheten, men de betoner bestemte trekk ved virkeligheten. De sammenfatter mange enkeltfenomener, som finnes spredt og med uklare grenser, til et enhetlig tankebilde. Idealtyper er konstruksjoner som kan fungere som analytiske instrumenter. I virkeligheten finnes det ikke empiriske motstykker til disse teoretiske tankebildene i deres begrepsmessige renhet. (Bergström & Boréus, 2000:158; Weber, 1990:199-200).

Bergström og Boréus skriver at idealtyper kan benyttes ved systematisk sammenlikning i komparative analyser og bringe orden i analysematerialet (2000:170). Ettersom jeg skal foreta en sammenliknende analyse av Universitetet i Oslos strategiplaner fra 1990 frem til 2009, virker det som en god løsning å konstruere idealtyper. I oppgaven gis de fire idealtypene navnet "universitetstyper". Underveis i analysen av Olsen visjoner merker jeg meg ideer som ser ut til å være særegne for den enkelte visjon, og som gjør det mulig å kategorisk skille visjonene fra hverandre. Disse ideene benyttes i konstruksjonen av "universitetstypene". De fire "universitetstypene" kan derfor forstås som "spissede" versjoner av Olsens visjoner. De fire universitetstypene er "den akademiske universitetstypen", "den samfunnsnyttige universitetstypen", "den interndemokratiske universitetstypen" og "markedsuniversitetstypen" ¹¹.

Holsti skriver at det finnes mange definisjoner på innholdsanalyse, men det er bred enighet om kravene *objektivitet, system og generalitet* (Holsti, 1969:3). *Objektivitet* viser til at hvert steg i forskningsprosessen må gjennomføres på basis av eksplisitt formulerte regler og prosedyrer, der man redegjør for hvilke kategorier som skal brukes, hvordan det skilles mellom de ulike kategoriene og hvilket kriterium (ord, utsagn e.l.) som skal brukes for å bestemme hvilken kategori en innholdsenhet passer inn i (Holsti, 1969:3). *System*

¹¹ Se figur 3.1 i kapittel 3 for visuell fremstilling.

innebærer at inkludering og ekskludering av innhold eller kategorier gjøres på en konsekvent eller systematisk måte i henhold til regler (Holsti, 1969:3-4). Kategoriene som benyttes er fire ”universitetstyper”. De er basert på ulike ideer som kategorisk skiller dem fra hverandre. Ideene er bestemmende for hvilken av de fire ”universitetstypene” et utsagn fra en strategiplan passer inn i. ”Universitetstypene” skal fungere gjensidig ekskluderende. Det betyr at et utsagn som inkluderes i en ”universitetstype” ikke skal kunne inkluderes i en annen ”universitetstype”.

Generalitet krever at funnene må ha teoretisk relevans. Ren beskrivende informasjon om innhold som ikke settes inn i en relasjon, for eksempel til andre egenskaper ved dokumentet, har liten verdi (Holsti, 1969:3-5). Jeg vil møte dette kravet ved å relatere de ulike analyseenheter og kategoriene til hverandre. Videre vil jeg også se på disse funnene på tvers av ulike dokumenter over tid, og i forhold andres teorier og funn. Dette setter funnene inn i en større sammenheng og gir innholdsanalysen teoretisk relevans.

Atkinson og Delamont mener at det er viktig å unngå reduksjonistiske tilnæringsmåter som behandler en tilnærming til analyse som den beste eller viktigste i sosial og kulturell tolkning. Man bør derfor benytte seg av mer enn en analytisk strategi. En ren naiv naturalistisk tolkning av et materiale er helt klart utilstrekkelig, men det er også et snevert strukturalistisk perspektiv eller urimelig restriktive analyser (2005:823-824).

”Universitetstypene” vil benyttes i en strukturert analyse av strategiplanene for Universitet i Oslo, der utsagn kategorisk faller innenfor eller utenfor en av fire kategorier. Virkeligheten er imidlertid mer nyansert enn kategorisk. Jeg har derfor valgt å opprette en femte kategori som tar høyde for setninger som inneholder utsagn som ikke absolutt passer inn i en ”universitetstype”. I denne kategorien vil jeg plassere utsagn fra strategiplanene som kan tolkes til å passe inn i to eller flere av universitetstypene. En setning som rommer flere utsagn som kan tolkes til å passe inn i forskjellige universitetstyper, vil også plasseres i denne kategorien.

Jeg har valgt å kalle den femte kategorien i oppgavens analyseverktøy for ”den multivalente universitetstypen”. Den femte kategorien kan strengt tatt ikke forstås som en idealtipe ettersom den ikke oppfyller kravet om å være et tankebilde som blir til ved en ensidig betoning av bestemte trekk ved virkeligheten (Weber, 1990:199-200). Kategorien kalles likevel ”universitetstype”. Ordet multivalent blir brukt til å beskrive denne kategorien fordi den skal inkludere utsagn som passer inn i to eller flere av idealtypene, og multivalent kan bety kapasitet til å forene mange. Ordet stammer fra *multi* som betyr mange og *valentia* som betyr kapasitet (Fremmedord, 2000:239; Yahoo, 2007). Valens kan forstås som kapasitet til forening (Yahoo, 2007).

2.3.3 Utvalg av strategidokumenter

Det kan være vanskelig å unnsnippe problematikk i forbindelse med utvalg av analysemateriale i en innholdsanalyse, ettersom man som regel må gjøre et utvalg ut i fra et omfattende materiale av for eksempel aviser, bøker, brev eller lignende (Holsti, 1969:127). Jeg har sluppet å foreta et slikt utvalg ettersom oppgaven avgrenser seg til å undersøke strategiplaner for Universitetet i Oslo, og jeg har hatt muligheten til å inkludere alle Universitetet i Oslos strategiplaner. Før strategiplanen fra 1990 benyttet man seg isteden av årlige budsjettframvisninger. I 1987 ble det laget en perspektivanalyse, men den var ikke var tenkt som en strategiplan, og det var et bevisst valg å bruke begrepet perspektivanalyse heller enn strategisk plan ¹².

¹² Jf. korrespondanse med Inge Lønning, som var rektor ved Universitetet i Oslo i 1987.

2.3.4 Validitet

Hvorvidt den metoden man bruker for å besvare forskningsspørsmålene kan gi svar på nettopp disse handler om validitet eller gyldighet (Bergström & Boréus, 2000:36). Å foreta en innholdsanalyse av strategiplanene der ideer identifiseres i henhold til fem kategorier, mener jeg er en god fremgangsmåte for å svare på spørsmålene om hvilke ideer som finnes i strategiplanene for Universitetet i Oslo, og om hvordan forholdet mellom ulike ideer har endret seg over tid. Judd *m. fl.* skriver at man må operasjonalisere den teoretiske konstruksjonen som skal undersøkes med dekkende begreper for å oppnå god begrepsvaliditet (Judd *m. fl.*, 1991:27-28). De utvalgte ideene fra Olsens visjoner som videreføres i ”universitetstypene” skal gjøre det mulig å identifisere relevante ideer i strategiplanene og bidra til god begrepsvaliditet. Innholdsvaliditet er også viktig i en innholdsanalyse, og etableres ved en vurdering av om funnene er sannsynlige og om de er konsistente med annen informasjon om fenomenet som studeres (Holsti, 1969:143). Jeg foretar en slik vurdering i diskusjonsdelen av oppgaven.

2.3.5 Reliabilitet

Reliabilitet er nødvendig men ikke tilstrekkelig for validitet (Judd *m. fl.*, 1991: 51). Reliabilitet eller pålitelighet innebærer at gjentatt måling med samme instrument på et gitt utvalg gir samme resultat (Holsti, 1969:135). Hvis en annen person gjentar undersøkelsen min og kommer frem til samme resultat er interreliabiliteten god. Bruken av de fem kategoriene skal gi undersøkelsen reliabilitet og gjøre det mulig å etterprøve analysen. Bergström og Boréus skriver at idealet om interreliabilitet er kontroversielt i samfunnsvitenskapelig forskning, men at god forskning må kjennetegnes av gjennomsiktighet og velbegrunnet argumentasjon (Bergström & Boréus, 2000:37). Jeg er nøye med å oppgi alle kilder med sidetall der jeg henter tanker og forskning fra andre, for å styrke oppgavens reliabilitet.

I de fleste tekstanalyser er tolkningsaspektet et reliabilitetsspørsmål (Bergström & Boréus, 2000:37). Jeg vil eksplisitt begrunne all tolkning og kategorisering av alle utsagn. I utsagn der det finnes flere forskjellige ideer, eller en idé som kan forstås på mer enn en måte, vil begrunnelsen være mer omfattende. Dette muliggjør kritisk granskning fra andre. Dessuten har jeg gjennom hele oppgaven hatt et bevisst kritisk forhold til mine tolkninger for å sikre reliabiliteten i størst mulig grad.

Reliabilitet handler også om å være nøye i alle ledd av en undersøkelse, og eliminere feilkilder i den grad det lar seg gjøre (Bergström & Boréus, 2000:37). Jeg har gått grundig gjennom alle strategiplanene flere ganger for å forsikre meg om at jeg har tatt med alle utsagn som inkluderer de ideene som denne oppgaven fokuserer på, og kun disse. Dette skal forsterke intrareliabiliteten, som dreier seg om at samme person gjør konsekvente vurderinger og får likt resultat ved samme analyse av samme materiale på ulike tidspunkter (Bergström & Boréus, 2000:37).

2.4 Begrensninger ved denne metoden

Bergström og Boréus skriver at innholdsanalysen som en hardt strukturert metode i stor grad kan fjerne interessen fra det i materialet som man ikke på forhånd har bestemt seg for å legge vekt på. Ved å benytte ferdigutviklede og godt spesifiserte idealtyper som analysemodell påtvinger man denne på materialet, og teksten får ikke tale fritt.

Betydningen av ulike utsagn kan bli presset til å passe inn i modellen, og man kan i tillegg risikere å tilskrive teksten betydninger som ikke finnes hvis man i høy grad ser materialet ut fra idealtypene. Antall ganger noe nevnes i teksten betyr ikke nødvendigvis at det er viktigere enn noe annet. Hvilke ideer visse formuleringer gir uttrykk for er dessuten et tolkningsspørsmål (Bergström & Boréus, 2000:78-86, 170).

Ved å bruke fem kategorier som analyseverktøy vil fokuset i undersøkelsen ligge kun på ideer i strategiplanene som faller innenfor disse kategoriene. Jeg vil gjerne gå i dybden

heller enn i bredden på materialet, og mener derfor at valget er nødvendig og positivt i forhold til at jeg ønsker stringens i oppgaven. Andre potensielle svakheter ved min tilnærming kan, i følge Bergström og Boréus, være at betydningen av ulike utsagn blir presset til å passe inn i analyseverktøyet og tilskrevet meninger som ikke finnes. Det er dessuten et tolkningsspørsmål hvilke ideer ulike formuleringer gir uttrykk for. Ved å være nøye i alle leddene av undersøkelsen, og gjennom velbegrunnet tolkning og kategorisering som muliggjør kritisk granskning fra andre, håper jeg å redusere denne utfordringen til et minimum. Den siste utfordringen Bergström og Boréus nevner at antall ganger det gis uttrykk for en idé i teksten ikke nødvendigvis betyr at den er viktigere enn andre. Selv om jeg vil telle opp antall forekomster av utsagn som har blitt plassert i de fem ulike kategoriene, vil jeg ikke ut i fra denne kvantitative tilnærmingens måten alene påstå noe om viktighet.

3. Teoretiske modeller om universitetet

3.1 Introduksjon

Johan P. Olsen har fremlagt fire visjoner om hva som er universitetets hensikt og under hvilke omstendigheter et universitet vil være velfungerende. Kapitlet starter med å fremlegge innholdet i Olsens visjoner. De fire visjonene er:

- Universitetet som akademisk selvstyre
- Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer
- Universitetet som representativt demokrati
- Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder

Deretter analyseres og diskuteres visjonenes hovedtrekk. Ideer i visjonene som virker spesielt godt egnet til å skille visjonene fra hverandre vil bli viet spesiell oppmerksomhet. Ved hjelp av disse ideene ”spisses” visjonene til fire idealtyper. Idealtypene skal fungere som kategorier i innholdsanalysen av strategiplanene for Universitetet i Oslo. Jeg oppretter i tillegg en femte kategori beregnet for å fange opp de analyseenheter som kan tolkes som et uttrykk for mer enn en idealtipe. De fem kategoriene er som følger:

- Den akademiske universitetstypen
- Den samfunnsnyttige universitetstypen
- Den interndemokratiske universitetstypen
- Markedsuniversitetstypen
- Den multivalente universitetstypen

3.1.1 Fire visjoner

Anerkjente organisasjonsteoretikere har skapt teoretiske ideer om hvordan vi kan forstå universitetet som organisasjon. Inspirert av dette, og basert på lang erfaring har Johan P. Olsen stilisert fire visjoner om hva som er universitetets hensikt og under hvilke omstendigheter et universitet vil være velfungerende (Olsen, 2005:7-8). Jeg vil i de neste fire underkapitlene gjengi innholdet i Olsens visjoner så nøyaktig og ordrett som mulig

¹³.

3.1.2 Universitetet som akademisk selvstyre

”Universitetet som akademisk selvstyre” er den første av Olsens fire visjoner. Den fremstiller universitetet som et meritokratisk ¹⁴ samfunn av fagfolk ¹⁵, der det organisatoriske prinsipp er fastsatte regler. Systemet utvikler seg mer eller mindre gjennom indre organiske prosesser, heller enn ved ytre design. Beskyttelse og finansiering fra staten kombinert med autonomi i forhold til myndigheter og mektige økonomiske - og sosiale grupper, rettferdiggjøres gjennom antakelsen om at samfunnet verdsetter objektiv kunnskap, og at kunnskap har størst sjanse for utvikling og fremgang gjennom fri forskning (Olsen, 2005:8-10).

Den institusjonelle selvforståelsen og identiteten bygger på felles forpliktelser overfor vitenskapelig virksomhet, læring, grunnforskning og søken etter sannhet, som er uavhengig av politisk, økonomisk og umiddelbar nytte. Sannhet er et mål i seg selv. Individuell autonomi settes høyt, men kommer ikke i veien for integrering av individene. Alle aktiviteter og resultater vurderes og bedømmes av fagfeller som anses som

¹³ Jeg har oversatt teksten fra engelsk til norsk.

¹⁴ “Meritokrati” er et system der talent, intelligens og prestasjoner belønnes - et prestasjonssamfunn. Begrepet ble første gang brukt i “The rise of the Meritocracy”, en satire fra 1958 av Michael Young (Hansen & Mastekaasa, 2005:73).

¹⁵ Oversatt fra “scholars”. I følge Olsen kan ”scholars” oversettes til fag- eller vitenskapsfolk, “scholarly competence” til faglig kompetanse og “scholarship” til faglig- eller vitenskapelig virksomhet (jf. korrespondanse med Johan. P. Olsen)

kompetente på feltet ¹⁶ i henhold til indre vitenskapelige normer. Aktørene har felles normer og mål. Ledere velges, og den eneste legitime autoriteten er basert på nøytral kompetanse. Organiseringen er kollegial og disiplinbasert (Olsen, 2005:8-10).

Universitetet er en forskningsrepublikk, en institusjon med egenverdi. Kunnskapsutviklingen baseres på universelle kriterier om intellektuell frihet, rasjonalitet, intelligens, læring, akademisk kompetanse og ekspertise, trofasthet mot data og kunnskap, teoretisk enkelthet, forklaringsmakt, konseptuell eleganse og logisk sammenheng. Fri forskning er essensielt i denne visjonen og et hovedelement i et åpent samfunn. Vitenskap kan strebe etter å forme kulturen, bidra med modeller for problemløsning og støtte et demokratisk samfunn basert på kommunikativ rasjonalitet der det beste argumentet vinner. Kunnskapens helhetlige - og forskningens enhetlige natur understrekes, og både humanistisk vitenskapelig virksomhet og naturvitenskap vektlegges. Vitenskap skal i tillegg til teknologier også fremskaffe mellommenneskelig forståelse og regler for skikk og bruk (Olsen, 2005:8-10).

Universitetet preges av frihet for professorer og studenter i forhold til undervisning og læring ¹⁷. Det innehar en nøkkelrolle i dannelsen av individers karakter og integritet, og i utvikling og videreføring av en kultur som utmerker seg ved humanistisk danning ¹⁸, rasjonalitet, opplysning og frigjøring. Utdanning skal være tilgjengelig for alle formelt kvalifiserte, ikke kun for spesifikke interessenter ¹⁹ eller de som kan og vil betale (Olsen, 2005:8-10).

¹⁶ Oversatt fra "peer review" (jf. korrespondanse med Johan.P. Olsen)

¹⁷ Oversatt fra *Lehrfreiheit* og *Lernfreiheit*. Oversettelsen fant jeg i Kerr 1963:10.

¹⁸ Oversatt fra "bildung" i den engelske teksten. Det engelske språket har ikke et begrep som tilsvarer det tyske begrepet "bildung", men på norsk kan dette oversettes til danning (Gundem & Hopmann, 1998:335).

¹⁹ Interessenter er oversatt fra "stakeholders", som her inkluderer studenter, ansatte, økonomiske støttespillere og/eller andre grupper.

3.1.3 Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer

Den andre av Olsens fire visjoner er "Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer". Universitetet er et rasjonelt verktøy for implementering av de demokratisk valgte lederes hensikter og strategier ²⁰, og et instrument for å oppnå nasjonale prioriteringer. Det organisatoriske prinsippet er befaling og hierarki. Autonomi delegeres, og støtte og finansiering avhenger av hvordan universitetet vurderes i henhold til effektivitet ²¹ i oppnåelse av politiske målsettinger sammenliknet med andre tilgjengelige instrumenter. "Multiversitetet" ²² tjener samfunnet nesten slavisk. "Multiversitetet" består av en rekke samfunn og aktiviteter som holdes sammen av et felles navn, styre og relaterte hensikter. Administrasjonen med sine hierarkier, regler og prestasjonsstatistikker er universitetets kjerne. Aktørene deler normer og mål. Universitetets ledere blir ikke valgt, men utnevnt. Endring henger nøye sammen med politiske beslutninger og politisk endring, og universitetet kan ikke basere seg på en langsiktig pakt og forpliktelse overfor kulturell utvikling. Utvidelse og fragmentering går hånd i hånd (Olsen, 2005:9-11).

Universitetets hensikt og retning avhenger mer av politisk støtte og finansiering enn av faglige formål. Forskning og utdanning er produksjonsfaktorer og kilder til helse og velferd. Forskningens nytte og anvendelighet i praktisk problemløsning er et nøkkeltema. Individuell forskning erstattes av teamarbeid og den disiplinorienterte organiseringen av forskningen erstattes av kryssdisiplinær, anvendelsesorientert forskning og av institutter. Å tjene nasjonale politiske agendaer gjør universitetet mer rikholdig, men på bekostning av indre enhet og sammenheng. Vekten på kunnskapens enhet erstattes med et behov for

²⁰ Strategier er oversatt fra "policy", og bør skilles fra "politics". "Policy" kan forstås som strategi for å oppnå mål, med en "ytre" verdi. I motsetning kan man tolke "politics" til å innebære diskusjon om hva slags samfunn vi skal ha, diskusjoner med verdi i seg selv (Torgerson, 1999:1-20, 130-58)

²¹ Effektivitet er oversatt fra "effectiveness and efficiency".

²² "Multiversitet" er oversatt fra "Multiversity". Begrepet "Multiversitet" begrep benyttes av Kerr i beskrivelsen av "the really modern university" i USA som er et "imperative rather than a reasoned choice among elegant alternatives" (Kerr, 1963:6). Han beskriver et universitet i akselererende utvikling, med en kunnskapsforståelse som stadig baserer seg på mer sofistikerte metoder, i en slik grad at "(...) the university we knew as students now seem strangely underdeveloped, indeed a very simple and an almost unconcerned kind of institution" (Kerr, 1963:7). "Multiversitetet" smelter sammen med det større samfunn, og interpenetreringen mellom "multiversitetet" og myndighetene er svært viktig. Sosial nytte er blant tingene som rettferdiggjør "multiversitet" som er åpent for studenter fra alle samfunnslag (Wolff, 1969:28-33).

spesialisering som kan sikre opprettholdelsen av universitetets fremragende dyktighet (Olsen, 2005:9-11).

3.1.4 Universitetet som representativt demokrati

”Universitetet som representativt demokrati” er den tredje visjonen. Universitetet oppfattes som et instrument for interne grupper, der det fokuseres mer på formell organisering og styring, enn på spesielle karakteristikk ved universitetets arbeidsprosesser. Det organisatoriske prinsipp er forhandling og avgjørende flertall. Grunnmekanismen i universitets endring er indre forhandlinger og skiftende koalisjoner (Olsen, 2005:9, 11-12).

Demokratisering av universitetet settes i sammenheng med økende demokrati i samfunnet generelt. Demokrati på arbeidsplassen og medbestemmelse oppfattes som en forbedring sammenliknet med foreldede formelle hierarkier. Aktørene har motstridende normer og mål. Universitetets faglige - og vitenskapelige kompetanse antas å øke når yngre vitenskapelig ansatte får mer makt og seniorenene mindre. Det er tillatt for alle kategorier av ansatte så vel som studenter å være representert i styrende organer. Både ansattes- og studenters foreninger er betydningsfulle deltakere i styringen av universitetet. Studentmakt relateres til den store innvirkningen universitetet har på livet deres og til ”realpolitikk”²³, studentenes evne til å skape vanskeligheter for driften av universitetet og samfunnet. Overføring av makt til administrativt og teknisk personell rettferdiggjøres gjennom deres bidrag til universitetets prestasjoner. Beslutninger fattes gjennom valg, forhandling, stemmegivning og koalisjonsbygging. Gruppenes relative suksess er bestemmende for hvordan universitetet fungerer og utvikler seg (Olsen, 2005:9, 10-11).

²³ Realpolitikk er betegnelsen på et politisk system der makt og interesse dominerer og idealer og normer spiller liten rolle (jf. korrespondanse med Olsen - Vedlegg 1).

3.1.5 Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder

Den fjerde og siste av Olsens visjoner er ”Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”. Universitetet er et økonomisk foretak som yter sørvis i regionale eller globale markeder. Det organisatoriske prinsippet er markedspriser og konkurransedyktig utvalg. Endring skjer basert på prinsippet om den sterkestes overlevelsesrett. Dette betyr at de som er best og mest villige til å tilpasse seg ytre imperativer og insentiver vil opprettholde sin eksistens. Konkurransen og det å oppnå profitt og annen individuell vinning er nøkkelprosesser. Markedskonkurranse krever rask tilpasning til stadige endringer i muligheter og begrensninger, noe som fordrer et sterkt enhetlig og profesjonelt lederskap med ansvaret for universitetet som helhet (Olsen, 2005:9, 12-13).

Universitetet har større frihet fra staten og politiske autoriteter, da myndighetenes involvering er holdt på en armlengdes avstand. De regulerer og gir insentiver, men dikterer ikke. Autonomi fra myndighetene forvandles til et styringsverktøy for universitet i endring og New Public Management ideer ²⁴ og teknikker fra private foretak hylles. Samtidig er universitetet mer avhengig av ulike interessenter, givere, kjøpere, konkurrenter og samfunnet som helhet. Studenter, den vitenskapelige staben ²⁵, givere og lokalsamfunn velger fra forskjellige universiteter basert på hvordan de imøtekommer individuelle preferanser. Aktørene har motstridende normer og mål (Olsen, 2005:9, 12-13).

²⁴ New Public Management (NPM) ideer begynte å ta form sent på 1970-tallet. De utgjør en internasjonal trend i offentlig administrasjon som fokuserer på å få bukt med stadig økende offentlige utgifter. Begrepet NPM er meget bredt og inkluderer privatisering, mer vekt på konkurranse og kontraktskultur, partnerskap mellom offentlige og private aktører, frie forbrukervalg, brukerbetaling, profitt- og inntektsdekkende virksomhet, en mer aktiv og ansvarlig ledelse som gjerne er entreprenøraktig og strategisk, eksplisitte standarder, prestasjonsmål og evaluering av prestasjon, vekt på resultater og kvalitet, oppdeling av større enheter i mindre desentraliserte deler, større fleksibilitet i forhold til ansettelser, selektive lønnsinsattementer, samt økt kontroll over arbeidskraften og effektivitet i fordeling av ressurser (Klausen, 2005:58, Flynn, 1999:27-28).

²⁵ Oversatt fra “faculty” (jfr. korrespondanse med Olsen).

Kollegial, disiplinær og demokratisk organisering av individuell autonomi oppfattes som hindringer for betimelige avgjørelser og god prestasjon, som bør erstattes av sterk ledelse og interdisiplinær organisering. Universitetsledelsen er markedsentreprenører, og i styret sitter det utnevnte akademiske ledere og ekstern representasjon. Gjennom ytre akkrediteringsmekanismer overvåkes og evalueres universitetets prestasjoner (Olsen, 2005:9, 12-13).

Informasjon og kunnskap er strategiske ressurser i konkurransen for overlevelse, ikke en felles offentlig gode. Forskning og høyere utdanning er varer som selges i et fritt marked, og universitetet fremskaffer den forskningen og undervisningen som kan selges, og prisen bestemmes i et konkurrerende marked. Kunnskap underlegges “intellektuell eiendomsrett”²⁶, for eksempel i form av patentering, som et ledd i forbedring av den økonomiske balansen. Dette er et prinsipp som i utgangspunktet er fremmed for vitenskapen (Olsen, 2005:13).

3.2 Analyse og sammenlikning av de fire visjonene

Jeg vil nå analysere hovedtrekkene ved Olsens visjoner, og diskutere disse. Underveis vil jeg merke meg ideer som kan gjøre det mulig å kategorisk skille visjonene fra hverandre. Ved hjelp av disse ideene kan Olsens visjoner ”spisses” til fire idealtyper, som skal brukes i analysen av strategiplanene for Universitet i Oslo.

3.2.1 Autonomi og akademisk frihet

Ideen om autonomi har vært knyttet til universitetet i over 900 år. Ideen kan kobles til ideen om akademisk frihet. Cobban skriver at ved universitetet i Bologna på 1100-tallet

²⁶ Oversatt fra “intellectual property rights”.

hadde studentene en imponerende makt over undervisningssystemet og det var de, heller enn professorene ²⁷, som var i posisjon til og hadde interesse av å kjempe for akademisk frihet i forhold til kommunen (Cobban, 1975:56-63). Professorene var studentenes ”financial prisoners”, og ble bøtelagt av studentene hvis de startet undervisningen ett minutt for sent eller holdt på lengre enn det som var planlagt (Cobban, 1975:61-63). Dette endret seg på midten av 1300-tallet da professorene ikke lenger fikk lønnen sin fra studentene men fra kommunen (Cobban, 1975:66). Ved Universitetet i Paris på 1100-tallet var maktkonstellasjonen en annen, og professorene stod i et avhengighetsforhold til kirken, heller enn til studentene. På 1400-tallet forandret situasjonen i det ytre samfunnet seg, noe som resulterte i at Universitetet i Paris ble underlagt konge- heller enn kirkemakt (Cobban, 1975:75-95).

I visjonen om ”Universitetet som akademisk selvstyre” beskyttes og finansieres universitetet av staten, og kan på denne måten være selvstendig i forhold til eksterne aktører. Ordningen rettferdiggjøres gjennom antakelsen om at samfunnet verdsetter objektiv kunnskap, og at slik kunnskap har størst sjanse for utvikling og fremgang gjennom fri akademisk forskning som er uavhengig av ytre interesser og privat kapital (Olsen, 2005:10).

Berdahl og McConnell skriver imidlertid at funn tyder på at akademisk frihet ikke er sikret gjennom institusjonell autonomi, og at restriksjoner i denne autonomien har hatt relativt liten effekt på akademisk frihet. Likevel skriver de at selv om fraværet av ytre kontroll ikke garanterer akademisk frihet, så vil en relativt høy grad av autonomi styrke institusjonens rett til å mobilisere sine intellektuelle ressurser i oppfyllelsen av sin hensikt (Berdahl & McConnell 1999:71-72). En fare ved stor institusjonell autonomi er at det vitenskapelige meritokratiet blir så opptatt av autonomien at det resulterer i upåvirkelighet og manglende hensyn til offentlig interesse (Berdahl *m.fl.*, 1999:10). Universitetet risikerer da å miste sin beskyttelse og støtte. Nybom skriver at myndighetene i mange europeiske land i realiteten har redusert sin økonomiske støtte til

²⁷ Oversatt fra doctor (Cobban, 1975:57).

høyere utdanning, noe som kan tyde på at staten ikke lenger vil ha rollen som beskytter av universitetenes autonomi (2007:122-123).

Visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” kan kobles til arven fra “Humboldt universitetet” i Berlin. Ved grunnleggelsen av “Humboldt universitetet” i 1810 ble universitetets autonomi grunnlovsfestet, og staten sørget for finansieringen. Denne ordningen skulle kunne forhindre at universitetet ble korrumpert av mektige politiske, økonomiske eller religiøse krefter (Olsen, 2005:14). Finansieringen skjedde gjennom årlige tildelinger som var politisk kontrollert. Dette betydde at universitet i realiteten ikke ble økonomisk uavhengig av staten, til stor skuffelse for Humboldt (Nybohm, 2007:105). Dessuten kritiserte Nietzsche Universitetet i Berlin for å skape en intellektuell kultur som var konform i forhold til myndighetenes regler. Han mente at den institusjonelle autonomien ikke var autentisk, og at den eneste endringen var at universitetet måtte følge staten i stedet for kirkens regler (Delanty, 2001:39).

I følge Clark skiller universitetets autonomi seg i dag ut fra tidligere tiders autonomi (1998:146). Før kunne selvstendige offentlige universiteter få full statlig støtte, uten særlig innblanding i hva de forsket på eller hvordan de utdannet sin eksklusive studentmasse. I dag er et mye større antall personer involvert i universitetets virksomhet, og dette medfører andre og langt flere ytre krav (Clark, 1998:146). Institusjonell autonomi i det tyvende århundret kan derfor forstås som uavhengighet fra en enkelt finansieringskilde (Clark, 1998:7). Å være avhengig kun av staten utgjør en større trussel mot autonomi enn det å være avhengig av flere interessenter og sammensatt finansiering. Spredte inntektskilder kan gi universitetet større selvstendighet (Sporn, 2001:129-30; Clark, 1998:7, 140-141).

Autonomi forstått på den måten som Clark beskriver over finner vi i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”, der universitetet har større frihet fra staten og politiske autoriteter enn i de andre visjonene. Olsen skriver imidlertid at dette gjør “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” mer avhengig av ulike andre interessenter og samfunnet som helhet (2005:12), ettersom universitetet er

basert på multippel finansiering. Universitetet må søke å imøtekomme deres individuelle preferanser for å fremstå som attraktivt og bli valgt ut blant sine konkurrenter (Olsen, 2005:12). Dette betyr at universitetet likevel ikke har så stor frihet. Det er videre mulig å tenke seg at ulike eksterne interessenters innflytelse vil øke proporsjonalt med deres finansielle bidrag, og universitetets form og innhold vil avhenge av de bemedlede. Uten beskyttende lovregulering kan da universitetets autonomi stå i fare for å opphøre. Autonomi, slik det forstås i denne oppgaven, relateres derfor til selvstendighet og størst mulig frihet fra eksterne interessenter. En slik forståelse av autonomi synes å være mer i overensstemmelse med den vi finner i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre”. Det kan imidlertid se ut som om reell autonomi nærmest er en utopisk tilstand. Selv hvis et universitet helt hadde unnsloppet noen form for økonomisk styring ved kun å basere seg på inntekter fra egne investeringer, vil for eksempel likevel statlig juridisk styring fungere som en kontrollmekanisme.

I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” beskrives universitetet som et verktøy for demokratisk valgte ledes hensikter, strategier og prioriteringer. Det ser ut til at universitetet har liten eller ingen autonomi. Olsen skriver at finansieringen avhenger av hvor effektivt universitetet oppnår politiske målsettinger, og endring henger sammen med politiske beslutninger. Basert på politiske agendaer tjener universitetet samfunnet nesten slavisk (Olsen, 2005:9-11). De politiske institusjonene er i dag mer orientert mot å maksimere sin økonomiske konkurransedyktighet enn det de har vært tidligere (Castells, 1996:81). Man kan derfor tenke seg at universitetet som politisk instrument i økende grad har fått en økonomisk hensikt.

En komparativ studie så på effekten av den økende vektleggingen av høyere utdannings økonomiske rolle i politiske strategier. Studien viste at myndighetenes befalinger om at universitetene skulle gjøre sine tradisjonelle kjernedisipliner mer tilpasset økonomiske behov ikke ble fulgt opp på en pålitelig måte (Gornitzka & Maassen, 2007:153-154). Kontinentale europeiske universiteter, Universitetet i Oslo inkludert, har i det hele tatt en tradisjon for å motsette seg myndighetenes instrumentelle forventninger (2007:146).

Dette tyder på at universitetene har en viss autonomi i forhold til staten, og at de ikke så lett lar seg styre.

For å rekapitulere: slik autonomi defineres i oppgaven vurderes universitetet i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” til best å oppfylle kriteriene for et autonomt universitet. I denne visjonen legges det stor vekt på autonomi som kobles til frihet for den akademiske virksomheten. Noen mener at universitetet i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” kan karakteriseres som det mest autonome, fordi det har stor selvstendighet fra myndighetene. Imidlertid står universitetet da i et større avhengighetsforhold til ulike andre eksterne aktører og må imøtekomme deres krav, som kan komme til å undergrave universitetets autonomi. I oppgaven forstås derfor universitetet i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” som mindre autonomt enn i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre”. Universitetet i visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” anses ikke som autonomt, men det ble samtidig pekt på at universitet kan være vanskelig å styre.

3.2.2 Styring og konflikt

I visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” kommer det ikke klart frem i hvilken grad eller på hvilken måte universitetet er autonomt i forhold til staten eller andre eksterne interessenter. Olsen skriver kun at “internal democracy and external autonomy are justified by reference to a mix of principles and concerns” (Olsen, 2005:12). Han har imidlertid en modell som synliggjør de fire visjonene i forhold til hverandre på to akser (Olsen, 2005:9). Den ene aksen har han kalt autonomi, og denne går fra indre til ytre styring. “Universitetet som representativt demokrati” er plassert på den delen av aksen som betegnes av indre styring, og fra dette kan vi slutte at universitetet i visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” oppfattes som autonomt. Indre styring gjelder også for visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre”. Dette skiller dem

fra “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” og “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” som styres av ytre faktorer. I den førstnevnte visjonen er folkevalgte politikere og deres agendaer avgjørende, mens i den andre er kunders individuelle preferanser bestemmende.

Den andre aksen i modellen har han kalt konflikt. Denne går fra delte normer og mål til motstridende normer og mål. Han skriver at aktørene²⁸ har motstridende normer og mål i visjonene om “Universitetet som representativt demokrati” og “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”, mens de deler normer og mål i “Universitetet som akademisk selvstyre” og “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” (2005:9). Olsen utdyper ikke denne inndelingen, og poengterer selv et annet sted i teksten sin at universiteter seg i mellom er svært forskjellige (2005:13). Mangfold vil gjøre seg gjeldende også innenfor det enkelte universitet. Selv om visjonene er stiliserte og “Universitetet som akademisk selvstyre” organiseres rundt et prinsipp om fastsatte regler, og “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” skal implementere demokratisk valgte lederes strategier for å oppnå nasjonale prioriteringer via befaling og hierarki, så er det vanskelig å tenke seg at alle aktører deler de samme normer og mål. Man kan tenke seg at ulike aktører som vitenskapelig-, administrativt- og teknisk personell og studenter vil ha forskjellige normer, mål og interesser, og videre at det finnes forskjeller også internt i disse gruppene. Jeg stiller derfor et spørsmålstegn ved grunnlaget for ”konflikt-aksen”, og vil ikke benytte disse ideene i ”universitetstypene”.

I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” ledes universitetet av internt valgte ledere med høy faglig og vitenskapelig kompetanse (Olsen, 2005:10). I visjonene om “Universitetet som representativt demokrati” ledes også universitetet av internt valgte ledere, men det er ikke kun vitenskapelig ansatte med lang erfaring som har mulighet for representasjon i styrende organer. Makten er demokratisk fordelt mellom alle typer akademisk ansatte med ulik ansiennitet og erfaring, administrativt og teknisk ansatte og studenter (Olsen, 2005:11-12). De Boer & Stensaker hevder at det representative demokratiet alltid har vært begrenset av at studenter og administrativt ansatte har hatt en

²⁸ Det kommer ikke klart frem om det er universitetets indre aktører eller også ytre aktører han mener

mindre andel plasser i styrende organer enn det akademisk ansatte har hatt, og at universitetene derfor aldri virkelig har vært demokratiske (De Boer & Stensaker, 2007:179). I visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” oppfattes slik demokratisk organisering som et hinder for betimelige avgjørelser og god prestasjon. Lederne velges verken i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” eller i visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” (Olsen, 2005:10-12).

3.2.3 Universitetet - en institusjon eller et instrument?

Olsen skiller mellom universitetet som et instrument og som en institusjon. Et instrumentelt syn på universitetet sentrerer rundt hvordan universitetet bør organiseres og styres for å fullføre oppgaver og nå mål på en mest mulig effektiv måte. Universitetet er avhengig av mange typer bidrag, særlig økonomiske, og som del av dette involveres organisasjonen i et sett med kontrakter. Universitetet oppfattes som et instrument i tilfredsstillelsen av forhåndsbestemte preferanser og interesser (Olsen, 2005:5). Et institusjonelt syn på universitetet derimot forstår en institusjon som en relativt vedvarende samling av regler og organiserte praksiser som er nedfelt i meningsstrukturer og ressurser. Institusjonene er rimelig konstante til tross for at individer skiftes ut, og ganske motstandsdyktige mot endringer i ytre betingelser og i interessenters forventninger. Det institusjonelle perspektivet antar at regler og praksiser har verdi i seg selv. Godt forankrede institusjoner reflekterer lokalsamfunnets historiske erfaring, og er vanskelige å endre raskt og radikalt, unntatt under spesielle omstendigheter som for eksempel en krise i universitetets prestasjoner (Olsen, 2005:5-6).

Visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” har et navn som plasserer den i kategorien instrument. I “Universitetet som representativt demokrati” oppfattes universitetet som et instrument for interne grupper. Det står ikke konkret i teksten til Olsen at “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” er et

instrument, men kan logisk utledes fra at motstandsdyktighet mot individers forventninger kjennetegner en institusjon. Det å imøtekomme individers preferanser er fundamentalt i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”, ergo har universitetet en instrumentell funksjon. Den eneste visjonen der universitetet betraktes som en institusjon er “Universitetet som akademisk selvstyre”. Her beskrives universitetet som en institusjon med egenverdi.

Men er det mulig å tenke seg at også “Universitetet som akademisk selvstyre” kan forstås som et instrument? “Universitetet som akademisk selvstyre” er i følge Olsen et meritokratisk samfunn av vitenskaplige fagfolk, eller et prestasjonssamfunn (2005:8). Hvis man for eksempel tar utgangspunkt i Bourdieu og Passeron, så kan det hevdes at universitetet som prestasjonssamfunn er et instrument som de privilegerte klasser bruker for å beholde makten i samfunnet via kulturell kapital ²⁹ og reproduksjonen av klassetilhørighet.

”In ever more completely delegating the power of selection to the academic institution, the privileged classes are able to appear to be surrendering to perfectly neutral authority the power of transmitting power from one generation to another, and thus renouncing the arbitrary privilege of the hereditary transmission of privileges.” (Bourdieu & Passeron, 1990:167).

Det er de med den rette kulturelle kapitalen som kan lykkes. I følge Bourdieu og Passeron er utdanningssystemets tekniske og sosiale funksjon å produsere og bevare makt og privilegier, som igjen omgjøres til akademiske fordeler. Disse akademiske fordelene, som den privilegerte klasse har bedre tilgang til gjennom reproduksjonen av kulturell kapital, forutsettes for å kunne utføre mange yrker. (Bourdieu & Passeron, 1990:166-167). Universitetet formidler og belønner de privilegerte klassers kultur, noe som innebærer at individer fra disse klassene vil ha den rette kulturelle kapitalen og dermed større sjanse for å lykkes ved universiteter som fungerer instrumentelt for eliten.

²⁹ Kulturell kapital forstås her som et system av disposisjoner, eller habitus, som innebærer visse tenkemåter, persepsjoner, verdsettelse og handlinger. En komplett habitus kan være ”den kultiverte mann”, og vil gjenkjennes av både den dominerende og de dominerte klasser (Bourdieu & Passeron, 1990:35-40).

Skillet mellom forståelsen av universitetet som institusjon og instrument er interessant, og ikke så klart som det først virker. Imidlertid kan også universitetets virksomhet forstås instrumentelt.

3.2.4 Ulik forståelse av universitetets virksomhet

De fire visjonene har ulike oppfatninger om universitetets virksomhet. Visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” ser ut til å være den eneste der virksomheten verdsettes på grunnlag av dens egenverdi. Det faglige fellesskapet er trofaste mot den vitenskapelig virksomhetens krav og natur. Grunnforskning og søken etter sannhet skal foregå uavhengig av politisk, økonomisk og umiddelbar nytte.

I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” forstås universitetets virksomhet instrumentelt. Virksomheten anses som en produksjonsfaktor, og skal bidra til helse og velferd. Forskningens nytte og praktiske anvendelighet står i fokus. I “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” er utdanning og forskning tjenester som selges i et fritt marked, og som på denne måten fungerer strategisk og genererer inntekter. I både visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” og i visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” står nytteverdien, og ikke egenverdien, sentralt.

Visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” skiller seg fra de øvrige tre ved at den akademiske virksomheten så og si ikke omtales. Det er derfor vanskelig å vite om virksomheten vurderes ut i fra egen- eller nytteverdi. Fokuset i visjonen hviler på interne demokratiske prosesser, heller enn på akademisk virksomhet og autonomi.

3.2.5 Demokratiske prosesser i fokus

I beskrivelsen av visjonen om "Universitetet som representativt demokrati" henviser Olsen til en artikkel av De Boer *m.fl.*, men heller ikke denne sier noe særlig om hvordan universitetets virksomhet vektlegges eller betraktes (De Boer *m.fl.*, 1999:331-341). Den omhandler styringsstrukturen på nederlandske universiteter som endret seg rundt 1970, delvis på grunn av studentbevegelsen. Det pågikk en maktkamp mellom myndighetene, ulike grupper ansatte ved universitetet og studenter. I kjølvannet av dette ble det vedtatt en ny lov som anerkjente det objektive kravet om universitetet som funksjonell organisasjon med et klart mål, basert på en organisasjonsstruktur som skulle bidra til oppnåelse av målet. Dette synet ble forent i en syntese med anerkjennelsen av at alle parter, inkludert studenter, på et felles grunnlag skulle kunne bestemme universitetets mål. Resultatet har blitt kritisert i etterkant, blant annet ble det hevdet at autonomien og kvaliteten på universitetsutdanning og forskning ble satt i fare når universitetet ble underlagt politiske og ideologiske kriterier (De Boer *m.fl.*, 1999:331-341). Den nye politiske naturen bidro til konkurranse og konflikt, heller enn til beslutninger fremkommet gjennom konsensus. Distraksjon fra forskning og undervisning sammen med omfattende krangler om regler og prosedyrer bidro til at i alle fall en del av de vitenskapelige ansatte ble demotiverte og dermed gjorde en dårligere innsats (De Boer & Stensaker, 2007:167-168)..

Visjonen om "Universitetet som representativt demokrati" oppfattes derfor å i første rekke til å dreie seg om individer involvert i formelle demokratiske prosesser basert på ulike interesse- og maktforhold, heller enn om universitetets virksomhet. Ordet demokrati stammer fra "the *kratos* of the *demos*, the power of the people" (Castoriadis & Curtis, 1997:340). Individene i et demokrati er autonome og suverene (*ibid*, 340-342). Det virker som om forhandlinger og koalisjonsbygging mellom de suverene og autonome individene utgjør kjernen i denne visjonen. Synet på universitetets virksomhet avhenger av hvilken intern konstellasjon som sitter med makten i dette representative demokratiet, noe som varierer. Ideer om universitetet som et representativt demokrati ble unnfanget på midten av 1960-tallet, og deretter spredd over hele Vest-Europa på første halvdel av 1970-tallet,

men alt på begynnelsen av 1980-tallet startet tilbakegangen for universitetet som et representativt demokrati (De Boer & Stensaker, 2007:162-167).

3.2.6 Forskning

Forskning og vitenskap kan forstås som synonyme begreper. De innebærer en planmessig innsats for å frembringe ny kunnskap (Befring, 1998:11). I visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” vil forståelsen av forskning avhenge av hvem som sitter med makten. I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” oppfattes forskning som en produksjonsfaktor, som skal ha praktisk nytte for samfunnet. Olsen skriver videre at i visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” blir universitetet mer rikholdig på bekostning av indre enhet og sammenheng, med økende fragmentering som resultat. Teamarbeid erstatter individuell forskning, og kryssdisiplinær, brukerorientert forskning erstatter den disiplinorienterte organiseringen av forskning (Olsen, 2005:11). Men kanskje kan prosesser som teamarbeid og kryssdisiplinær forskning bidra til tverrfaglig samarbeid, som vil forsterke den indre enheten, sammenhengen og motvirke den økende fragmenteringen?

I visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” oppfattes kunnskap som en strategisk ressurs i konkurransen for å overleve. Hvilken kunnskap som utvikles vil være avhengig av ytre interessenter, ettersom forskning er en vare som selges til høystbydende i et fritt marked. Kunnskap patenteres og underlegges ”intellektuell eiendomsrett” som ledd i en økonomisk balanse (Olsen, 2005:12-13). Den økonomiske nytten av kunnskap kan være stor både for universitetet og dets oppdragsgivere. Oppnåelse av profitt og annen individuell vinning står sentralt i denne visjonen.

I økende omfang har universiteter både i Norge og andre vestlige land ”Technology Transfer Offices” (TTO) som forvalter universitetets intellektuelle rettigheter.

Universitetets TTO skal bidra til kommersialisering og patentering av forskningsresultater. Birkeland Innovasjon, som er Universitetet i Oslos TTO, skal ”legge til rette for næringsmessig utnyttelse av arbeidsresultater (...) og fungere som et serviceapparat for forskere og andre ansatte som har et arbeidsresultat med potensiell kommersiell verdi” (Birkeland Innovasjon, 2006). Dette kan hjelpe universitetet med å generere store verdier som kan bidra til å øke dets autonomi.

Olsen bemerker at det å underlegge kunnskapen “intellektuell eiendomsrett” er et fremmed prinsipp for vitenskapen (2005:13), sannsynligvis med “Universitetet som akademisk selvstyre” som bakteppe, der forskningen skal være fri. Når noen innehar de intellektuelle rettighetene for fremkommet kunnskap, så kan man ikke lenger betrakte den verken som et offentlig gode eller som fri.

I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” vektlegges kunnskapens helhetlige- og forskningens enhetlige natur (Olsen, 2005:8). Mot en slik forståelse kan det innvendes at “Betrakter man alle felter under ett, fremtrer vitenskapen ofte snarere heller som en skrøpelig oppbygget struktur med liten sammenheng mellom de ulike delene” (Kuhn, 2002:55). I den samme visjonen verdsettes forskningen for sin egenverdi, og vitenskapelige normer og kriterier betraktes som fundamentet for all virksomhet.

Videre i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” vurderes sannhet som et mål i seg selv, og den institusjonelle selvforståelsen og identiteten bygger blant annet på søken etter sannhet. Finansiering fra staten i kombinasjon med autonomi fra myndigheter forsvares ved at samfunnet verdsetter objektiv kunnskap. Begrepene sannhet og objektiv kunnskap har vært mye diskutert i vitenskapsfilosofien. Kan empiri være objektiv eller vil dette naturlig begrenses av vårt subjektive sanse- og begrepsapparat? Er det mulig å finne frem til sannheter?

Filosofen Popper mente for eksempel at vitenskapen ikke kan etablere sannheter og at teorier aldri er empirisk verifiserbare. Han ville heller bruke falsifikasjon enn verifikasjon som kriterium for om noe var vitenskapelig, altså hvis et empirisk vitenskapelig system

ikke kan vises å være falskt så er det ikke vitenskapelig. Til tross for at han mente at vitenskapelige teorier aldri fullstendig kan bevises, er det likevel mulig å utsette dem for testing. Derfor sier han at vitenskapelige utsagns objektivitet ligger i det faktum at de kan utsettes for intersubjektiv testing (Kjørup, 1997:109-110; Philips, 1992:50-62, 80-93). Philips hevder at det er mulig å velge mellom rivaliserende syn og oppnå enighet om hvilket synspunkt eller teori som virker mest pålitelig og sannsynlig, men gruppekonsensus er kun gruppekonsensus, og enighet betyr ikke at teorien er korrekt. Antakelsen om objektivitet og sannhet ligger likevel til grunn for all forskning, og gjør det logisk å bedrive forskning. Et standpunkt om at det ikke finnes objektivitet, kan selv ikke være objektivt. Videre kan objektivitet innen et paradigme best oppnås gjennom tilstedeværelsen av en kritisk tradisjon der prosesser og resultater utsettes for kritisk granskning (Philips, 1992:63-77).

Forskningen skal være fri og kunnskapsutviklingen basert på intellektuell frihet i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre”. Den institusjonelle identiteten bygger på forpliktelser overfor vitenskapelig virksomhet og grunnforskning (Olsen, 2005:8). Fri forskning betegner forskning som er uavhengig av for eksempel kommersielle interesser og privat kapital (Currie & Tjeldvoll, 2001:13-14). Grunnforskning er forskning som ikke har noen annen hensikt utover kunnskapsakkumulering i seg selv. Dette skiller den fra forskning som sikter på å oppnå resultater som kan brukes i praktiske henseender (Bleiklie *m. fl.*, 2000:225). I følge denne visjonen har kunnskap størst sjanse for utvikling og fremgang gjennom fri forskning (Olsen, 2005:10). Indirekte betyr dette at kunnskapsutvikling er dårligere stilt i “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” og “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”, hvor forskningen ikke er fri, men nært knyttet politiske, samfunnsmessige og økonomiske interesser.

I følge Kuhn vil kunnskapsutviklingen alltid være underlagt paradigmer ³⁰ som er mer grunnleggende enn felles regler og antakelser. Paradigmene styrer forskning og

³⁰ Et paradigme kan forstås som et veletablert vitenskapelig teoretisk system. Det består av naturlovaktige symbolske generaliseringer, metafysiske overbevisninger om virkelighetens struktur, normer for den

kunnskapsutvikling blant annet gjennom abstraherte og til dels skjulte regler (Kuhn, 2002:53-55). Et paradigme er altså i følge Kuhn fundamentalt og vil derfor gjelde enten forskningen er fri eller avhengig av ytre interesser. Innen et paradigme råder normalvitenskapen.

“Normalvitenskapen har overhode ikke som mål å frembringe nye typer fenomener; faktisk blir det som ikke passer inn i formen, ofte ikke lagt merke til i det hele tatt. Vitenskapsmenn har normalt heller ikke til hensikt å finne opp nye teorier, og de er ofte intolerante overfor de som er oppfunnet av andre. Normalvitenskapelig forskning er i stedet rettet mot å artikulere de fenomener og teorier som paradigmet allerede tilbyr” (Kuhn, 2002:34).

Dette viser at også kunnskapsutvikling også gjennom fri forskning har mange utfordringer.

Den vitenskapelige virksomheten har egenverdi i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre”. I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” bør forskningen være praktisk nyttig, mens den i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” anses som strategisk nyttig i markedskonkurranse. I visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” spiller forskning og annen virksomhet en underordnet rolle i forhold til den formelle styringen og organiseringen.

3.2.7 Utdanning

Castells, som har fullført en grundig analyse blant annet av hvordan den nye globale informasjonsøkonomien former verden, mener at utdanning er nøkkelkvaliteten i det nåværende arbeidsmarkedet. Det går et vesentlig skille mellom generisk og

vitenskapelige aktivitet, forbilder og eksempler. Et paradigme profesjonaliseres, men kan etter hvert fremstå som rigid fordi et økende antall funn ikke passer inn i det teoretiske systemet. En krise oppstår og man må forkaste paradigmet og lete etter et nytt blant konkurrerende teorier. Overgangen til et nytt paradigme utgjør en vitenskapelig revolusjon (Kuhn, 2002:67-90; Kjørup, 1997:139-140).

programmerbar ³¹ arbeidskraft. Utdanning er viktig for å bli og forbli en del av den programmerbare arbeidsstyrken. Gjennom utdanning er det mulig å tilegne seg og finjustere nødvendige evner for en gitt oppgave, og å få tilgang til kilder for å lære seg disse evnene. Utdannende personer kan reprogrammere seg selv overfor oppgaver og prosesser som er i stadig endring, mens generisk arbeidskraft må ta til takke med tildelte oppgaver uten evne til reprogrammering. Generisk arbeidskraft har en underordnet rolle i produksjonssystemet (Castells, 1998:372-376).

I visjonen om "Universitetet som akademisk selvstyre" skriver Olsen at utdanning er tilgjengelig for alle formelt kvalifiserte, og ikke kun for spesifikke interessenter eller de som kan og vil betale (2005:8). Men hvis vi går tilbake til Bourdieu og Passerons forskning, og forstår "Universitetet som akademisk selvstyre" som et elitestyrte prestasjonssamfunn (Olsen, 2005:8), så hefter det systematisk urettferdighet ved kriteriet "formelt kvalifiserte". De formelt kvalifiserte vil være de som møter utdanningssystemet med den rette kulturelle kapitalen, for så å kunne bli en del av den programmerbare arbeidsstyrken. Bourdieu og Passerons forsket på franske forhold, men norsk forskning tyder på at denne typen kritikk også rammer Norge. "Et høyt og stabilt nivå av sosial ulikhet i rekruttering til høyere utdanning er også et fenomen Norge har til felles med andre industrialiserte land" (Hansen & Mastekaasa, 2005:79) Det finnes både skjevheter i rekrutteringen til høyere utdanning og karakterforskjeller blant hovedfagskandidater, som har sammenheng med sosial bakgrunn. De største forskjellene innen rekruttering av individer med lavere, middels og høyere sosial bakgrunn til høyere utdanning, finner vi på studier som leder til de mest interessante jobbene med mest lønn, makt og prestisje. På kortvarige høyskoleutdanninger er forskjellene minst. Sannsynligheten for at barn av godt betalte akademisk utdannede foreldre velger elitepreget profesjonsutdanninger er mye høyere enn det den er for barn av foreldre som har lav inntekt og utdanning. Forskjellene har holdt seg relativt stabile (Hjellbrekke & Korsnes, 2006:111-113; Hansen & Mastekaasa, 2005:69-80).

³¹ Oversatt fra "generic" og "programmable".

I kjølvannet av ny-liberalismen ³² ble studentene individualiserte og endret status til forbrukere (Neave & Maassen, 2007:228). Visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” fremstiller universitetet som et foretak, forskning og utdanning som produkter, studenter som forbrukere og vitenskapelig ansatte som produsenter. I denne visjonen er økonomisk kapital bestemmende for hvem som har tilgang til kunnskap ³³. Universitetet er brukerstyrt, og utdanning er et produkt som selges for penger hvis pris bestemmes i et fritt marked. Imøtekommelse av individuelle preferanser er avgjørende når studentene skal velge blant ulike universiteter. Vetlesen og Henriksen kritiserer en retorikk ”som fremstiller markedet som nøytral registrator av menneskelige preferanser” (2004:39). En slik fremstilling tilslører de store ulikhetene i ressurser og muligheten til å foreta valg. Markedsatferd handler dermed om forbrukeres relative ufrihet (Vetlesen & Henriksen, 2004:39). Ettersom adgangen til universitetet, for slik å bli en del av den programmerbare arbeidsstyrken, avhenger av betalingsevne, fungerer universitetet også i denne visjonen som en seleksjonsmekanisme. Seleksjonen er her basert på økonomisk- heller enn kulturell kapital.

Universitetet i visjonen om ”Universitetet som instrument for politiske agendaer” er, i motsetning til i de to ovennevnte visjonene, åpent for studenter uavhengig av kulturell- og økonomisk kapital. Det amerikanske ”multiversitetet” står i kontrast til de historisk eksklusive europeiske universitetene ved å være åpent for studenter fra alle samfunnslag (Kerr, 1963:41). Universitetet forstått på denne måten tjener samfunnet og lar studenter få slippe til så og si uavhengig av sosial status og medfødte evner. ”Multiversitetet” smelter sammen med det større samfunn, og universitetet lever nærmest i symbiose med myndighetene (Wolff, 1969:28-33).

I visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” nevnes det ikke noe om hvem som har adgang til universitetsutdanning. Det interne demokratiet ved universitetet er

³² I ny-liberalistisk ideologi er deregulering, liberalisering, konkurranse og privatisering viktige mål. Ny-liberalistiske verdier baseres på mennesket som forbruker med rett til å realisere sine behov basert på individuelle interesser og verdier. Ny-liberalister vil utvide individuell valgfrihet på bekostning av statsmakt, og ser på individet som en rasjonell aktør og markedet som en styringsmekanisme (Hermansen, 2004:308-316; Larsson, 1997:115-20).

³³ Med forbehold om at potensielle studenter med svak økonomisk kapital, men med andre styrker vil kunne få tilgang til universitetsutdanning gjennom stipendordninger.

koblet til demokratiet i det omkringliggende samfunnet (Olsen, 2005:12). I et demokrati har folket makten, og hvert individ er autonomt, suverent og har samme bestemmelsesrett. Basert på dette er det sannsynlig at universitet vil ha lik adgang for alle demokratiets individer. Utdanning, som forskning, står i denne visjonen uansett i en underordnet stilling i forhold til de demokratiske styrings- og organiseringsprosessene.

I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” vektlegges ikke bare utdanning, men også danning. Universitetet har en rolle i videreføringen av en humanistisk ³⁴ dannelseskultur der dannelsen av individers karakter og integritet står i sentrum (Olsen, 2005:8). Danning har ingen plass i de øvrige visjonene. Denne dimensjonen mangler tilsynelatende også i Castells beskrivelse av utdanningssystemets rolle i å skille mellom programmerbar og generisk arbeidskraft (1998:372-376). Danning og utdanning refererer til ulike aspekter ved utdanningsprosessen (Hopmann & Gundem, 1998:335). Hellesnes skiller mellom utdanning og danning, og skriver at akademisk lærdom og visdom ikke nødvendigvis henger sammen. Utdanning har en begynnelse og slutt, i motsetning til danning (Hellesnes, 1969:79-103).

Danningsbegrepet på norsk tilsvarende ”bildungs-begrepet” på tysk. I det engelske språket finnes det ikke et ekvivalent begrep (Hopmann & Gundem, 1998:335). Gustavsson skriver at to ulike aspekter utgjør danningsbegrepet. Det ene aspektet dreier seg om menneskets evne til aktivt å skape sin egen personlighet gjennom en fri utviklingsprosess. Det andre aspektet dreier seg om forbilder og mål for dannelsesprosessen. Disse finnes i historisk ulike former (Gustavsson, 1998:16-17). Danning kan også forstås som rasjonalitetens kritiske kraft, utvikling av åndelig og moralsk karakter og kultivering av

³⁴ Humanisme henger sammen med humanitas eller humanitet og innebærer “særmenneskelig streben etter kunnskap og erkjennelse og (...) velvilje, mildhet, vennlighet og omgjengelighet” (Myhre, 1997:54). Imidlertid tror jeg at det her siktes til nyhumanisme. Myhre skiller mellom renessanse-humanisme og humanistisk pedagogikk på 1400- og 1500- tallet som var opptatt av klassisk litteratur, og nyhumanisme fra 1770- 1830. Nyhumanismen begynte som en reform av undervisningen i klassiske språk ved universitetene, men vokste til en bred kulturell bevegelse med Wilhelm von Humboldt som en av sine mest fremtredende representanter. Dette var en filosofisk idealisme karakterisert av urokkelig tro på menneskeåndens storhet med Immanuel Kant som viktig bidragsyter (Myhre, 1997:54-58, 95-96).

selvet (Delanty, 2001:32, 61; Readings, 1996:55, 63-66). En viktig faktor i danningsprosessen er dessuten forpliktelsen overfor kulturarven (Gundem, 1998:145).

I visjonen om ”Universitetet som akademisk selvstyre” finner vi i tillegg til koblingen mellom kultur og danning, en kobling mellom kultur og vitenskap. Olsen skriver at vitenskapen kan strebe etter å forme kulturen (2005:10). Man kan forstå dette som en gjensidig utveksling. Kulturen som det enkelte universitetet er en del av influerer danningsprosessene gjennom kulturarven. Samtidig bidrar universitetet til å forme kulturarven gjennom ny kunnskap og nye oppdagelser som påvirker og videreutvikler kulturen. I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” skriver Olsen at universitetet ikke kan ha langsiktige forpliktelser overfor kulturell utvikling, ettersom det er et instrument for å oppnå politiske mål. Målene avhenger av hvem som sitter med makten, og dette endres stadig (Olsen, 2005:10). På europeisk nivå ser man en endring fra universitetet som et uttrykk for nasjonal kultur til universitetet som en sørvis- og opplæringsinstitusjon med hovedfokus på utvikling av entreprenørskap (Neave & Maassen, 2007:229).

3.3 Fire idealtyper

Visjonenes hovedtrekk og ideer har nå blitt analysert og diskutert. Noen av ideene har svært lange røtter. Universitetets rolle som institusjon versus instrument ble studert og det samme ble aktørenes normer og mål, men disse ideene egner seg ikke til å skille ”universitetstypene” fra hverandre. Autonomi, indre og ytre styring, demokratisk deltakerstyring, politisk styring og brukerstyring er andre ideer som ble analysert. Vi har også sett på den vitenskapelige virksomhetens prinsipper og gikk særlig inn på universitetets virksomhet i form av forskning og utdanning.

Jeg har forsøkt å merke meg de ideene som ser ut til å være særegne for den enkelte visjon, og som gjør det mulig å kategorisk skille visjonene fra hverandre. Disse ideene vil

bli brukt til å rendyrke fire idealtyper. Ettersom vi da beveger oss vekk fra Olsens opprinnelige visjoner til en langt mer rigid struktur, vil jeg kalle det nye teoretiske rammeverket for “universitetstyper”. Hensikten er at ”universitetstypene” skal fungere som et instrument i analysen av strategiplanene.

3.3.1 En oppsummering av særegne ideer

Ideene om autonomi og styring er unik for hver visjon. I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” er universitetet definert som relativt autonomt, og det styres av internt valgte ledere med høy faglig og vitenskapelig kompetanse. Autonomien kobles sammen med frihet for den akademiske virksomheten. I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” er universitetet politisk styrt utenifra, og ikke autonomt. Indre styring karakteriserer universitetet i visjonen om “Universitetet som representativt demokrati”. I denne visjonen styres universitetet på demokratisk vis av sine deltakere, som alle har mulighet for representasjon i styrende organer. I visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” er universitetet avhengig av multipl eksstern finansiering og må derfor tilfredsstille sine brukeres preferanser. Universitet blir på denne måten brukerstyrt.

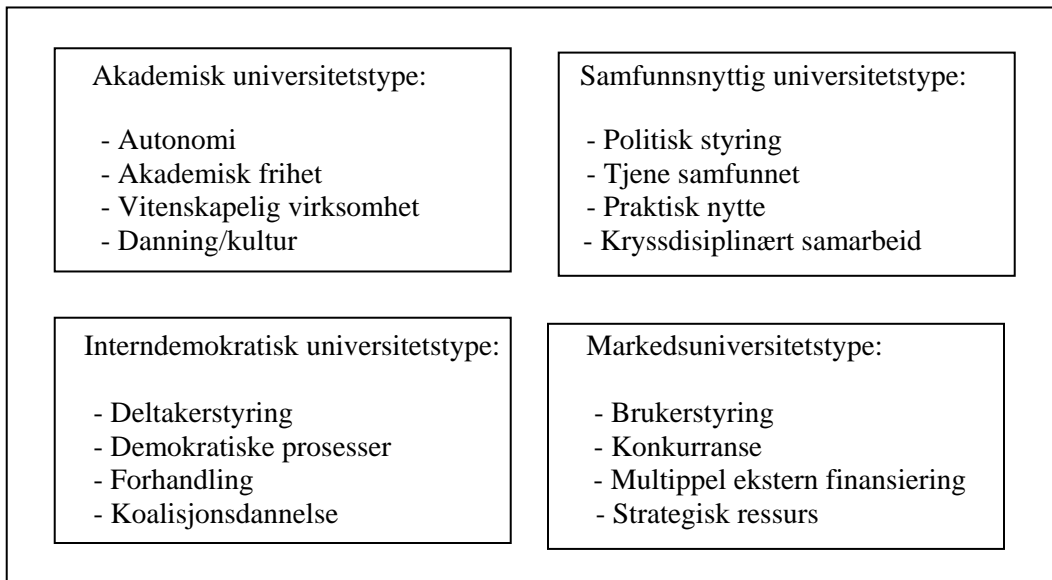
Universitetet kan på ulike måter forstås som et instrument. Universitetets virksomhet oppfattes også instrumentelt. I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” bør virksomheten være praktisk anvendelig og nyttig for samfunnet, mens den i visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” skal ha strategisk nytte i markeds konkurranse. Det er kun i visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” at den vitenskapelige virksomhetens egenverdi heller enn nytteverdi vektlegges. I visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” spiller virksomhet en ubetydelig rolle i forhold til de formelle demokratiske styringsprosessene.

I visjonen om “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” erstatter teamarbeidet og kryssdisiplinær forskning den individuelle forskningen. I visjonen om

“Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” patenteres forskningsresultater og underlegges intellektuelle rettigheter som del av den økonomiske balansen. I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” har grunnforskning og fri forskning som verdsettes for sin egenverdi en sentral plass. Fundamentet for virksomheten er vitenskapelige normer og kriterier, som søken etter sannhet og objektivitet.

Hvem som har tilgang til universitetsutdanning varierer også mellom visjonene. I visjonen om “Universitetet som representativt demokrati” ble det antatt at alle individene i demokratiet har lik adgang til universitetsutdanning, men at de demokratiske prosessene faktisk er mer i fokus enn den formelle utdanningen. I visjonen om “Universitetet som instrument for politiske agendaer” tjener universitetet samfunnet og slipper inn studenter omtrent uavhengig av sosial bakgrunn og evner. I visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” er universitetet brukerstyrt og individets økonomiske kapital avgjørende for adgangen til universitetsutdanning. I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” avgjør individets kulturelle kapital muligheten for å studere ved universitetet. I visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” har både danning og kultur en sentral plass i universitetsutdanningen, noe som ikke er tilfelle i de øvrige visjonene.

Ideene i oppsummeringen er karakteristiske for den enkelte visjon, og gjør det mulig å skille disse kategorisk fra hverandre. Ved kun å fokusere på disse ideene skaper jeg et rammeverk som er mer rigid enn den opprinnelige visjonsstrukturen. De utvalgte ideene samles i fire idealtyper. Idealtyper er tankebilder som blir til ved en ensidig betoning av bestemte trekk ved virkeligheten. Det finnes ikke noe empirisk motstykke til tankebildene i deres begrepsmessige renhet (Weber, 1990:199-200). Idealtypene skal fungere som oppgavens analyseinstrument og kalles heretter “universitetstyper” (figur 3.1).

Figur 3.1 De fire universitetstypene

3.3.2 Den akademiske universitetstypen

Den første ”universitetstypen” er ”den akademiske universitetstypen”. I denne universitetstypen er universitetet en *autonom institusjon* som setter *akademisk frihet* høyt. Autonomi forstås selvstendighet og uavhengighet, og ideen om akademisk frihet innebærer fri forskning, grunnforskning, lære- og undervisningsfrihet. Universitetets virksomhet har egenverdi. Det faglige fellesskapet er forpliktet overfor den *vitenskapelige virksomhets* prinsipper og krav. Dessuten spiller *danning og kultur* en viktig rolle ved universitetet.

3.3.3 Den samfunnsnyttige universitetstypen

Den andre ”universitetstypen” er ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Universitetet er *politisk styrt*. Virksomheten avhenger derfor av politiske agendaer og nasjonale

målsettinger i denne universitetstypen. Universitetet skal *tjene samfunnet*, og politisk støtte er viktigere enn vitenskapelige prinsipper. Universitetets virksomhet har *nytteverdi* og skal være *praktisk* anvendelig. I tillegg vektlegges *samarbeid på tvers av disipliner* i denne ”universitetstypen”.

3.3.4 Den interndemokratiske universitetstypen

Den tredje ”universitetstypen” er ”den interndemokratiske universitetstypen”. I denne universitetstypen er universitetet *deltakerstyrt*, og alle typer ansatte og studenter kan stille til valg. Både ansattes- og studenters foreninger er betydningsfulle deltakere i styringen av universitetet. Den formelle organiseringen rundt de representative *demokratiske prosessene* utgjør hovedfokuset i det interndemokratiske universitetet. *Forhandlinger* og *koalisjonsdannelser* er en naturlig del av dette.

3.3.5 Markedsuniversitetstypen

Den fjerde ”universitetstypen” er ”markedsuniversitetstypen”. Universitetet er *brukerstyrt* i denne universitetstypen. Det er avhengig av å imøtekomme både nåværende og potensielle brukeres individuelle preferanser for å hevde seg i *konkurransen* om midler. *Ekstern finansiering* fra langt flere kilder enn myndighetene driver universitetet, og kunnskap er en *strategisk ressurs* som selges i et fritt marked og kan fungere som en konkurransefordel. Forskningsresultater patenteres, underlegges intellektuelle rettigheter og har økonomisk verdi.

3.4 Historiske stadier versus vedvarende aspekter

Olsen spør om de fire visjonene representerer stadier i historisk utvikling av universitetet, eller om alle kan opptre samtidig (2005:13).

Visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” opptrer på et tidlig historisk stadium. I opplysningstidens Tyskland ønsket filosofen Kant en styrket posisjon for intellektuelle, og forsvarte den akademisk friheten for filosofer som tjente kunnskap og sannhet (Delanty, 2001:31-32). Da Universitetet i Berlin ble etablert som autonom institusjon i 1810 var Humboldt en ivrig advokat for Kants idé om akademisk frihet. Han mente at universitetet burde strekke seg etter et ideal, og ikke kun fungere som et instrument for nasjonal strategi, selv om staten var en viktig garantist for universitetets autonomi (Delanty, 2001:33, Myhre, 1996:97). Dette gjaldt også for Universitetet i Oslo, da det ble etablert i 1811. Visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” kobles ofte til 1800-tallets “Humboldt universitetet” i Berlin. Samtidig var det aspekter ved Humboldts tenkning som stemmer bedre overens med “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer” og “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder” (Olsen, 2005:14). For å gå tilbake til opplysningstiden igjen, så var universitetet i Frankrike et sted for eksperter, for eksempel leger, som tjente staten og nytten (Delanty, 2001:31-32). Dette tyder på at visjonen om “Universitetet som akademisk selvstyre” ikke opptrådte alene verken i opplysningstiden eller i 1810.

I søken etter svaret på om visjonene kan betraktes som stadier i historisk utvikling, beveger Olsen seg over Atlanteren til 1950- og 60-tallets suksessrike amerikanske forskningsuniversitet ”multiversitetet”. Dette kan kobles mot “Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer”, men også mot “Universitetet som akademisk selvstyre” (Olsen, 2005:14).

Deretter kommer Olsen inn på 1960- og 70-åras studentopprør som styrket “Universitetet som representativt demokrati”, men peker på problemer med implementeringen av hovedideene som denne visjonen inneholder. De lar seg ikke så lett forene med

forpliktelsen overfor intellektuell fremragenhet eller det faktum at den faglige staben historisk har vist svært liten entusiasme for å bruke sine deltakerrettigheter (Olsen, 2005:15). I den senere tid har internasjonale eksperter stilt seg kritiske til “det store innslaget av demokratiske styringsordninger” ved norske universiteter (NOU, 2003:208). Currie og Tjeldvoll skriver om en prosess som startet ved Universitetet i Oslo på 1960-tallet. Prosessen ledet mot et mer demokratisk beslutningssystem, og i 1972 ble professorveldet byttet ut med valgt styrer. Denne tendensen har imidlertid snudd, og det har blitt vanligere at en eksklusiv gruppe i ledende posisjoner har ansvaret på vegne av de øvrige ansatte. Demokratiske prosesser er tidskrevende, og på denne måten spares det tid (Currie & Tjeldvoll, 2001:25-39).

Olsen kommer tilslutt inn på visjonen om “Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”, som med sine ideer har utgjort en hovedtrend de siste tiårene. I legitimeringen av universitetet har ny-liberal ideologi i stor grad erstattet den retorikken og det klimaet som på 1960- og 70-tallet var inspirert av modeller for politisk demokrati. Imidlertid er det i Europa og ikke minst i Skandinavia en omstridt forestilling at universitetet er et konkurrerende foretak, åpen for samfunnet og beskyttet mot staten. I Angloamerikanske land er det større rom for slike ideer, selv om kritikken av foretaksideologien har lange røtter også der (2005:14-16).

Den historiske stadieutviklingsteorien får altså kun moderat støtte. Det finnes trender der en visjon gjør seg mer gjeldende enn de andre, men også variasjoner og mottendenser. Olsen skriver at det er usannsynlig at en visjon alene kan fange inn nåværende universitetspraksis. De fire visjonene må derfor forstås som vedvarende aspekter ved universitets organisering og styring, i en blanding som varierer over tid og på tvers av politiske og kulturelle systemer (Olsen, 2005:13-16). Vi kan derfor anta at også de fire ”universitetstypene” vil være vedvarende aspekter ved universitets organisering og styring.

3.4.1 Den multivalente universitetstypen

Det er sannsynlig at vi vil finne alle ”universitetstypene” i strategiplanene for Universitetet i Oslo. Det kan også tenkes at ikke alle relevante analyseenheter i strategiplanene lar seg kategorisere i en av de fire universitetstypene, og for å ikke ekskludere disse vil jeg inkludere en femte kategori i analyseverktøyet. Denne får navnet ”den multivalente universitetstypen”, og skal fange opp analyseenheter som kan tolkes som et uttrykk for flere enn en av ”universitetstypene”. Den femte kategorien kan ikke forstås som en idealtipe, ettersom den ikke oppfyller kravet om å være et tankebilde som blir til ved en ensidig betoning av bestemte trekk ved virkeligheten (Weber, 1990:199-200). Den kalles likevel ”universitetstype”. De fem kategoriene som jeg vil bruke i analysen av strategiplanene er:

- Den akademiske universitetstypen
- Den samfunnsnyttige universitetstypen
- Den interndemokratiske universitetstypen
- Markedsuniversitetstypen
- Den multivalente universitetstypen

3.5 Oppsummering

Jeg har gjennomgått Olsens fire visjoner, ”Universitetet som akademisk selvstyre”, ”Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer”, ”Universitetet som representativt demokrati” og ”Universitetet som sørvisforetak i konkurrerende markeder”. Hovedtrekkene deres ble analysert og diskutert. De ideene i visjonene som virket spesielt godt egnet til å skille visjonene fra hverandre, ble benyttet til å konstruere fire idealtyper. Idealtypene ble kalt ”universitetstyper”. Disse har fått navnene ”den akademiske universitetstypen”, ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ”den interndemokratiske universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen”. Fordi virkeligheten ikke er like kategorisk som idealtypene mine, har jeg valgt å inkludere en

femte kategori, ”den multivalente universitetstypen”, som kan fange opp utsagn som ikke lar seg kategorisere i kun en av de fire andre ”universitetstypene”. Disse kategoriene skal anvendes i analysen av strategiplanene for Universitetet i Oslo.

4 Analyse av strategiplanene

I dette kapitlet analyseres de fire strategiplanene i kronologisk rekkefølge. Først analyseres Universitetet i Oslos strategiplan for perioden 1990 til 1994. Deretter analyseres den strategiske planen for 1995 til 1999, så langtidsplanen for 2000 til 2004 ³⁵, og til slutt gjeldende strategiplan for 2005 til 2009.

I kapitlet deles analysen av hver strategiplan inn i fem kategorier. Kategoriene er ”den akademiske universitetstypen”, ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ”den interndemokratiske universitetstypen”, ”markedsuniversitetstypen” og ”den multivalente universitetstypen”. Utsagn som regnes med i analysen må passe inn i en eller flere av de fire idealtypene (jf. figur 3.1). Hvis et utsagn kan passe inn i flere enn en av idealtypene plasseres det i kategorien ”den multivalente universitetstypen”. I tillegg til at utsagnene sorteres i henhold til idealtipe, sorteres de også i henhold til hvilken idé de stemmer overens med ³⁶ slik at analysen blir mer oversiktlig. Dette gjelder ikke for ”den multivalente universitetstypen” ettersom den ikke har noen ”egne” ideer slik at ideer fra alle idealtypene gjør seg gjeldende i denne ”universitetstypen”.

³⁵ I langtidsplanen for 2000 til 2004 presenteres Universitetet i Oslos verdiplattform. Forfatterne av planen skriver at det i en periode med omstilling er ”viktig å fremholde de verdiene som UiO ønsker å ta vare på i sin virksomhet” (2000:3). ”Universitetets idégrunnlag/verdiplattform, slik den er formulert nedenfor (...) er en forpliktende forutsetning for planperiodens prioriteringer (...)” (2000:14). Basert på disse utsagnene, fremstår verdiplattformen som en sentral del av strategiplanen, som også vil bli analysert.

³⁶ I noen tilfeller inneholder ett utsagn to eller flere ideer som passer inn i samme ”universitetstype”. Utsagnet sorteres da kun under en av disse ideene. Dette gjøres for å unngå at samme utsagn vil bli talt opp mer enn en gang.

4.1 Strategisk plan 1990 – 1994

4.1.1 Akademisk universitet

”(...) særlig viktig at Norge har uavhengige utdannings- og forskningsinstitusjoner (...)” (1990:20).

I utsagnet vektlegges det at et universitet bør være autonomt. Ideen om autonomi er viktig i ”den akademiske universitetstypen”.

”(...) for å fremme og forbedre grunnforskningen og den forskningsbaserte undervisning, som er institusjonens hovedansvar og fremste kjennetegn” (1990:1).

”For Universitetet i Oslo vil den frie grunnforskning fortsatt være den viktigste oppgave” (1990:9).

”(...) understreke at vårt hovedansvar er å sikre gode arbeidsvilkår for den del av forskningsvirksomheten som ikke er programorganisert” (1990:10).

”Disse momentene [at det gis utdanning og forskes innen et bredt spekter av fag og at vi ikke vet hvilke fag som vil være aktuelle i fremtiden] er i seg selv avgjørende for at den frie grunnforskningen innen et bredt spekter av fag fortsatt vil være vår hovedprioritet” (1990:16).

”Det vil være viktig å opprettholde og videreutvikle solid kompetanse i teoretiske grunnlagsdisipliner” (1990:16).

Universitetet i Oslo er opptatt av den akademiske friheten til å drive med langsiktig grunnforskning. Grunnforskning beskrives her som institusjonens hovedansvar, fremste kjennetegn og viktigste oppgave. Den danner grunnlaget for all annen virksomhet. Grunnforskning og grunnlagsdisipliners eksistens berettiges gjennom kunnskapsakkumuleringens egenverdi. I denne strategiplanen vektlegges også viktigheten av å sikre gode vilkår for den frie forskningen. Begrepene fri forskning og grunnforskning kombineres her i begrepet fri grunnforskning. I ”den akademiske

universitetstypen” inkluderes grunnforskning og fri forskning i ideen om akademisk frihet.

”(...) kontinuerlig vurdere sine studietilbud slik at kandidatenes faglige innsikt og kompetanse blir tilpasset (...) vitenskapens krav” (1990:1).

”At universitetet er et lære- og forskningssted, innebærer også at det bør være et sosialt og faglig fellesskap” (1990:13).

I utdragene over betegnes universitetet som et lære- og forskningssted der vitenskapens krav står sentralt. Den vitenskapelig virksomhetens krav som sentreringspunkt for det faglige fellesskapet er viktig i ”den akademiske universitetstypen”.

Høyere utdanning og forskning (...) gir kunnskap og kritisk innsikt (...)” (1990:2).

”Høyere utdanning og forskning (...) er en av våre viktigste kulturytringer” (1990:2).

”Formidlingsarbeidet er et viktig bidrag til kulturlivet (...)” (1990:12).

”Kulturfagene utgjør en viktig del av vår identitet(1990:19).

”De [kulturfagene] er grunnlaget for en reflektert holdning til oss selv, vår samtid og vår omverden” (1990:19).

”De [kulturfagene] utgjør en nødvendig ballast i et samfunn hvor kortsiktige økonomiske hensyn veier stadig tyngre (...) ” (1990:19).

I utsagnene kobles universitetets virksomhet mot kulturen. Danning i form av kritisk innsikt og reflekterte holdninger til selvet vektlegges, og vår identitet knyttes til kulturarven. Den vitenskapelige virksomhet skal medvirke til kulturell utvikling. Slike ideer står sentralt i ”den akademiske universitetstypen”.

4.1.2 Samfunnsnyttig universitet

”(...) bred politisk enighet om å forsterke vår nasjonale satsing på høyere utdanning og forskning (...)” (1990:2).

”Universitetet slutter seg uten forbehold til denne politiske målsettingen” (1990:2).

”(...) institusjonen må arbeide videre for å komme frem til en fornuftig nasjonal arbeidsdeling innen mange fag” (1990:2).

”Universitetet i Oslo vil arbeide for å fremme et slikt samarbeid og arbeidsdeling mellom universitetene og de vitenskapelige høyskolene” (1990:2).

”(...) sikte på å få til et mer forpliktende samarbeid mellom universitetene og de vitenskapelige høyskolene (...) med nasjonal arbeidsdeling som et hovedtema (1990:4).

”Den nye universitetsloven (...) vil endre også de institusjonsinterne rammebetingelser” (1990:5).

”(...) vil vi enten vurdere å avvike miljøet – eventuelt som et ledd i den nasjonale arbeidsdeling (...)” (1990:10).

”Hittil har de politiske myndigheter vist liten vilje og evne til å se den sterke interessen for høyere utdanning som noe annet og mer enn et kortsiktig arbeidsmarkedstiltak” (1990:11).

”(...) materialvitenskap [som Universitetet i Oslo vil i planperioden vil bygge ut] er et nasjonalt satsingsområde.” (1990:21).

”Universitetet (...) er en viktig oppgave i å sikre sammenheng, slik at de langsiktige nasjonale mål nås” (1990:21).

”Den samfunnsnyttige universitetstypen” er politisk styrt. Politiske agendaer og nasjonale mål får derfor konsekvenser for universitetene. Utsagnene over rommer ideer som er i overensstemmelse med denne ”universitetstypen”. Utsagnet på side 11 er det eneste som problematiserer den politiske styringen. Universitetet er juridisk styrt, og oppfattes som en del av nasjonale satsninger, nasjonal og politisk måloppnåelse. Vi ser at flere utsagn vektlegger nasjonalt samarbeid og arbeidsdeling. Dette kan kobles til politisk styring. I

1988 la det politisk nedsatte Universitets- og høyskoleutvalget ³⁷ vekt på nettopp en klar ansvarsdeling kombinert med samarbeid i utvikling mellom de ulike institusjonene, som ledd i å skape et integrert nasjonalt nettverk for høyere utdanning (NOU, 1988).

Strategiplanen ble til i etterkant av at det politisk nedsatte utvalget hadde lagt frem sin innstilling. Utsagnene tolkes derfor som et uttrykk for politisk styring, og passer av den grunn inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”(...) kontinuerlig vurdere sine studietilbud slik at kandidatenes faglige innsikt og kompetanse blir tilpasset samfunnets behov (...)” (1990:1).

”Innen en lang rekke områder gir universitetet meget verdigull service til samfunnet” (1990:12).

”Det nye Rikshospitalet (...) vil bety en meget viktig styrking (...) av universitetets muligheter til å yte service for norsk helsevesen” (1990:12).

Innholdet i utsagnene ovenfor stemmer godt overens med at universitetet skal tjene samfunnet i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ettersom universitetet skal yte sørvis overfor samfunnet og tilpasse utdanningstilbudet til samfunnets behov.

”Høyere utdanning og forskning er et viktig redskap for vekst og verdiskapning” (1990:2).

”(...) solid utdanning og forskningsbasert spisskompetanse er hovedingredienser i resepten for å rette opp norsk økonomi og sysselsetting (...)” (1990:3).

”Informasjonsteknologien er av avgjørende betydning (...) som praktisk hjelpemiddel” (1990:19).

En av ideene i ”den samfunnsnyttige universitetstypen” er at forskning og utdanning har praktisk nytte. I utsagnene fra strategiplanen fremstår universitetets virksomhet som et instrument i den nasjonale økonomiske utviklingen. Utdanning er praktisk nyttig fordi den gir yrkeskompetanse og arbeid, samt senker arbeidsledigheten.

³⁷ Bedre kjent som Hernes-utvalget, etter lederen for utvalget.

”Faget er tverrfakulært og representerer et spektrum av teknikker (...)” (1990:18).

”(...) vi vil arbeide for å oppnå bedre kontakt mellom de fag-etiske miljøer (...) og de øvrige deler av universitets-samfunnet” (1990:20).

”Faget medier og kommunikasjon kombinerer et vidt spektrum av humanistiske og samfunnsvitenskapelige disipliner (...) Faget er både tverrfaglig og tverrfakulært” (1990:20).

”Felles for begge sentre [senter for utvikling og miljø, og senter for internasjonal klimapolitikk] er at de vil engasjere forskere fra en lang rekke fag” (1990:22).

Utsagnene omhandler kryssdisiplinært eller tverrfaglig samarbeid, og passer derfor inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

4.1.3 Interndemokratisk universitet

”(...) reorganisere grunnenhetene på en måte som forener behovet for faglig forankret styring gjennom valgte organer med behov for effektive og tidsbesparende administrative tjenester” (1990:6).

I utsagnet over ser vi at valgte organer gjør seg gjeldende i styringen av universitetet i Oslo. Dette er i overensstemmelse med ”den demokratiske universitetstypen”. Samtidig kobles dette demokratiske elementet opp mot behovet for effektivitet. Currie og Tjeldvoll skriver at prosessen som ledet mot et mer demokratisk beslutningssystem ved Universitet i Oslo har snudd, ettersom demokratiske prosesser er tidkrevende, og utsagnet samsvarer med dette (Currie og Tjeldvoll, 2001:25-39).

” (...) samarbeide nært med (...) studentenes organer; Studentrådet og Studenttinget” (1990:14).

Deltakerstyring er viktig i ”den interndemokratiske universitetstypen”. Vi ser her at ved Universitetet i Oslo har studentene egne organer med påvirkningskraft. Dette kan tolkes i

retning av at universitetet er deltakerstyrt, og at studentenes foreninger anses som betydningsfulle deltakere. Det står imidlertid ikke noe om ansattes foreninger i styringen av universitetet i denne strategiplanen.

4.1.4 Markedsuniversitet

”(...) utvikle faglige kraftsentre som kan måles mot de internasjonalt mest anerkjente forsknings- og universitetsmiljøer.” (1990:1).

”For alle våre faglige grunnenheter er målet (...) at de er blant de ledende nasjonalt (...)” (1990:1).

”(...) viktig å åpne seg mot de behov som finnes i organisasjons-, arbeids- og næringsliv (...) samarbeidet (...) sikrer oss støtte i kampen om samfunnets oppmerksomhet og ressurser” (1990:4).

”For de øvrige miljøer er målet at de skal (...) være blant de ledende i Norge innen sitt felt” (1990:10).

”Universitetet vil ikke uten videre kunne konkurrere med andre arbeidsgivere på grunnlag av lønnsvilkår, derfor er attraktive arbeidsvilkår for øvrig av desto større betydning” (1990:13).

”Universitetet i Oslo satser på å bli en ledende forskningsinstitusjon innen spørsmål som har med miljø og utvikling å gjøre” (1990:21).

I ”markedsuniversitetstypen” er konkurranseaspektet viktig. Det samme ser vi kommer til uttrykk i utsagnene ovenfor. Konkurransen skal ikke bare foregå nasjonalt, men også internasjonalt. Å være ledende blant de institusjonene man måles mot er viktig i konkurransen og kampen om prestisje og ressurser, der de sterkeste vinner.

”Vi vil fortsatt styrke samarbeidet med næringslivet (...)” (1990:4).

”Universitetet samarbeider med (...) bedrifter om større forskningsprogrammer (...)” (1990:5).

”Videre vil universitetet prosjektere videre utbygging av Gaustadbekkdalen, slik at samarbeidet mellom (...) næringsliv og universitet kan videreføres” (1990:15).

Ekstern finansiering fra mange ulike kilder er viktig i ”markedsuniversitetstypen”, ettersom statlige subsidier er langt lavere og av mindre betydning enn i de andre ”universitetstypene”. Næringslivet med sine midler blir da en attraktiv samarbeidspartner, slik som vi ser i disse utsagnene.

”Universitetet ønsker å være en aktiv deltaker i den strategiske næringslivsrettede forskning” (1990:4).

Det er ønskelig at forskningen skal kunne være strategisk- og rettet mot næringslivet. En slik tankegang stemmer overens med ideen om forskning som strategisk ressurs i ”markedsuniversitetstypen”.

4.1.5 Multivalent universitet

”Universitetet vil være en aktiv deltaker i utformingen av norsk utdannings- og forskningspolitikk (...)” (1990:1).

”(...) delta aktivt i utformingen av en helhetlig utdanningspolitikk” (1990:3).

”(...) vår rolle som premissleverandør for den utdannings- og forskningspolitiske debatt i Norge” (1990:4).

Disse utsagnene kan forstås som at universitetet er en autonom institusjon med mulighet til å være med på å påvirke utviklingen av egne rammebetingelser, heller enn kun å passivt påvirkes. Samtidig dreier deg seg om nasjonal politikk, og indikerer at universitetet styres politisk. Utsagnene kan altså tolkes både som et uttrykk for ”den akademiske universitetstypen” og for ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Administrasjonen skal (...) utføre sitt arbeid etter retningslinjer gitt av enhetenes valgte organer, hvor det faste vitenskapelige personale har flertall” (1990:7).

Utsagnet over kan se ut som et uttrykk for ”den interndemokratiske universitetstypen”, ettersom det legges vekt på at universitetet styres av valgte organer. Samtidig slås det fast at faste vitenskapelige ansatte sitter med flertallet, noe som ikke er demokratisk og mer i tråd med ”den akademiske universitetstypen”.

”Utdanningens yrkesrelevans består ikke minst i at den gir studentene god trening i metode og selvstendig tenkning” (1990:8).

Vektleggingen på yrkesrelevans kan knyttes til praktisk nyttig utdanning som tjener samfunnet, mens vekten på metode og selvstendig tenkning gir assosiasjoner til prinsipper for vitenskapelig virksomhet og danning. Utsagnet kan derfor passe inn i både ”den akademiske universitetstypen” og i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Denne prioriteringen følger av universitetenes særlige ansvar for utdanning på det aller høyeste nivå (...)” (1990:8).

At universitetet mener å ha et slikt ansvar, kan tolkes som et uttrykk for en forpliktelse overfor vitenskapelig virksomhet, men også som en forpliktelse overfor samfunnet. Utsagnet kan derfor passe inn i både ”den akademiske universitetstypen” og i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Den [frie grunnforskning] danner grunnlag både for universitetsutdanning på alle nivåer og for målrettet grunnforskning, anvendt forskning og forskningsbasert utrednings- og utviklingsarbeid” (1990:9).

Grunnforskningen settes her inn i en praktisk sammenheng, da den oppfattes som et nyttig grunnlag for anvendt forskning og annet utviklingsarbeid. Ettersom grunnforskning i oppgaven defineres som forskning med egenverdi, der hensikten er

kunnskapsakkumuleringen i seg selv, fremstår begrepet ”målrettet grunnforskning” som paradoksalt. I grunnforskning er det selve prosessen, og ikke eventuelle mål, som er det vesentlige. Det går kanskje an å tenke seg at forfatterne av strategiplanen mener at målet er kunnskapsakkumuleringen, men da forsvinner vel strengt tatt forskjellen på fri- og målrettet grunnforskning. Utsagnet peker tilbake på fri grunnforskning, men i selve utsagnet vektlegges altså målrettet grunnforskning. Fordi forskningen skal være praktisk anvendelig passer utsagnet i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. ”Den akademiske universitetstypen” gjør seg imidlertid også gjeldende fordi begrepet grunnforskning benyttes, i et hybrid begrep som ligger i skjæringspunktet mellom ”universitetstypene”.

”Universitetet vil delta i forskningsprogrammer (...) [og] vil legge vekt på at organiserte forskningsprogrammer tilpasses den grunnleggende forskning som er initiert av den enkelte forsker” (1990:10).

Her gis det uttrykk for at forskningsprogrammer tildels fungerer styrende for universitetets forskningsvirksomhet. Slik tilpasses forskning til samfunnets behov. Samtidig ønsker universitetet å tilpasse forskningsprogrammene til den frie forskningen, og utsagnet ender opp mellom ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”den akademiske universitetstypen”.

”Også ansatte innen de fleste andre fag gir verdifull service til rettsvesenet, skoleverk og kirke, offentlig forvaltning, næringslivet, privatpersoner og andre (...)” (1990:12).

Universitetet skal yte sørvis overfor samfunnets mange institusjoner og på denne måten tjene samfunnet som i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Samtidig skal det også være sørvisinnstilt overfor næringslivet og privatpersoner, eller styres av sine brukere som i ”markedsuniversitetstypen”.

”(...) det er fortsatt ikke tatt skritt for å skille de store deler av nasjonalbibliotekoppgavene som skal legges til Oslo, ut fra Universitetsbiblioteket ” (1990:15).

”I denne sammenheng må det markeres at det fremtidige nasjonalbiblioteket også har viktige funksjoner som forskningsbibliotek” (1990:15).

Universitetet og samfunnet knyttes tett sammen gjennom kunnskap. Her skilles det ikke på universitetskunnskap og nasjonalkunnskap. Sammenkoblingen kan være et uttrykk både for ”den akademiske universitetstypen” og for ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Ikke minst er det et uttrykk for at det kan være vanskelig å skille dem.

”NAVF [Norges almenvitenskapelige forskningsråd] har satt i gang et grunnforskningsprogram for materialvitenskap. Universitetet er en viktig deltaker her, og ser en viktig oppgave å sikre sammenheng, slik at de langsiktige nasjonale målene nås.” (1990:21).

Grunnforskning er en idé som tilhører ”den akademiske universitetstypen”. Ideen om å nå nasjonale mål derimot hører hjemme i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

4.2 Strategisk plan 1995 – 1999

4.2.1 Akademisk universitet

”Som landets eldste universitet føler Universitetet i Oslo en særlig forpliktelse til å ta vare på og videreutvikle de positive verdier i denne [historiske] tradisjonen” (1995:2).

”Et universitet må være uavhengig i sin faglige virksomhet” (1995:2).

”Det må ha frihet til å øve kritikk overfor all etablert sannhet og alle samfunnsmessige institusjoner” (1995:2).

”Universitetet må innstille seg på å ta et tyngre egenansvar for sin forskningsvirksomhet” (1995:7).

Autonomi innebærer en uavhengighet som gjør det mulig å opptre kritisk overfor institusjonens ytre miljø og etablerte konvensjoner. Denne ideen står sentralt i Universitetet i Oslos historiske tradisjon. Det gjør den også i ”den akademiske universitetstypen”. Det siste utsagnet peker mot fremtiden og indikerer at rammebetingelsene for forskningsvirksomhetene ved Universitetet i Oslo endres i retning av større selvstendighet.

”Universitetene har vært og er kulturelle kraftsentra for fri tenkning, for kritikk av overleverte forestillinger og for utprøving av nye metoder i forskning og undervisning” (1995:2).

”(...) må universitetet i Oslo opprettholde en kunnskapsmessig beredskap (...) også på fagfelter som har liten interesse eller av andre grunner ikke er gjenstand for offentlig oppmerksomhet” (1995:2).

”(...) universitetene har et særskilt ansvar for grunnforskningen og forskerutdanningen (...)” (1995:2).

”Universitetet vil særlig konsentrere sin innsats om å fremme grunnforskningen og den forskningsbaserte undervisningen som er institusjonens hovedansvar og fremste kjennetegn” (1995:2).

”Den frie forskningen er den grunnleggende forutsetningen for og kjernen i universitetets virksomhet” (1995:3).

”Universitetet i Oslo også engasjere seg sterkere for å vinne forståelse (...) for den frie grunnforskningens betydning som kunnskapssamfunnets fundament spesielt” (1995:7).

”God forskning drives som regel fram av genuin nysgjerrighet og et sterkt engasjement i fagets egne mysterier” (1995:8).

”Universitetet i Oslo (...) anerkjenner nysgjerrighet og undring som legitim grunn for forskning, og (...) gir sine forskere mulighet til å prøve ut nye ideer eller utfordre allment aksepterte sannheter uten å kreve at de skal finne en ekstern oppdragsgiver som har tro på den kommersielle avkastning eller praktiske nytteverdi av det aktuelle prosjektet” (1995:8).

”(...) opprettholde en faglig beredskap (...) også [på] fagfelter som har liten kommersiell interesse og som heller ikke er gjenstand for stor offentlig oppmerksomhet” (1995:9).

Det første utsagnet fletter ideen akademisk frihet sammen med ideene om autonomi til å utøve kritikk og forpliktelse overfor vitenskapelig virksomhet. For øvrig i utsagnene over står den akademiske friheten i utøvelsen av universitetets virksomhet sentralt. En forsker skal ha frihet til å forfølge den kunnskapen som han eller hun ønsker. Forskning som bedrives uavhengig av ytre oppmerksomhet eller interesser kan betegnes som fri forskning. Universitetet har også et unikt ansvar for grunnforskning som kun har til hensikt å akkumulere kunnskap, hvilket anses som verdifullt i seg selv. Universitetet forsvarer denne typen forskning mot ytre krefter som mener at forskning bør ha andre mer nyttige mål. Ideen om akademisk frihet, som i oppgaven inkluderer fri forskning og grunnforskning er viktige i ”den akademiske universitetstypen”.

”Universitetets forskningspolitikk skal preges av institusjonens langsiktige ansvar for fagutvikling, undervisning og kunnskapsmessige beredskap snarere enn av kortsiktige konjunktursvingninger” (1995:9).

”Universitetets utdanning skal (...) oppøve evnen til kritisk refleksjon, nyskapende tenkning og selvstendig bruk av pålitelige metoder for kunnskapssøkning (...) og gi innsikt i den vitenskapelige tenkemåte” (1995:11).

”(...) grunnutdanning (...) gir en kombinasjon av faglig kunnskap, innsikt i fagets tenkemåter og kjennskap til moderne metoder (...)” (1995:11).

”Formålet med formidling av forskning er (...) å utbre kjennskap til og innsikt i den vitenskapelige tenkemåte og forskningens arbeidsmetoder” (1995:15).

”(...) legge vekt på formidling av kunnskap om forskningens metoder og resultater” (1995:15).

”(...) formidling av vitenskapens metoder og resultater (...)” (1995:16).

”Museumsbygningene må moderniseres for å skape (...) et fundament for faglig god forskning” (1995:20).

Her står forpliktelsen overfor vitenskapelig virksomhet, prinsipper, krav og tenkemåte sentralt, som gir rom for å ta langsiktige hensyn. Slike tanker passer inn i ”den akademiske universitetstypen”.

”Universitetets utdanning skal (...) bidra til personlig livskvalitet og til utvikling av etisk bevissthet og kulturell identitet” (1995:11).

”(...) stadig viktigere å stimulere til etisk bevissthet og refleksjon over konsekvensene av menneskelige handlingsvalg” (1995:12).

”Universitetets utdanningstilbud skal derfor legges opp med sikte på å kombinere faglig kunnskap med etisk bevissthet og refleksjon” (1995:12).

De tre utsagnene tar for seg danningsaspekter som etisk bevissthet, refleksjon og kulturell identitet. Danning forstått som kultivering av selvet og utvikling av moralsk karakter er viktig i ”den akademiske universitetstypen”.

4.2.2 Samfunnsnyttig universitet

”Universitetet i Oslo har som mål å være et nasjonalt kraftsentrum for utvikling og formidling av kunnskap og erkjennelse” (1995:2).

”Universitetet vil bidra til arbeidsdeling og et styrket samarbeid innenfor Norges-nettet for høyere utdanning” (1995:2).

”Universitetet i Oslo ser det som en nasjonal forpliktelse å ivareta den faglige bredden i både forskning og undervisning” (1995:2).

”Universitetet vil derfor arbeide for åpne universiteter i den forstand at det nasjonale utdanningssystemet dimensjoneres slik at alle kvalifiserte søkere kan få tilbud fra minst ett lærested” (1995:3).

”Universitetet vil arbeide for et nasjonalt utdanningssystem som kan gi alle kvalifiserte søkere tilbud fra minst ett lærested” (1995:3).

”I samarbeid med de andre universitetene vil Universitetet i Oslo også engasjere seg sterkere for å vinne forståelse (...)” (1995:7).

”- finne fram til en avklart og hensiktsmessig ansvars- og arbeidsfordeling mellom universitetene og de vitenskapelige høyskolene (...)” (1995:7).

”Som landets største forskerutdanningsinstitusjon har Universitetet i Oslo et betydelig medansvar for å dekke det nasjonale behovet for nyrekruttering til forskning og annen virksomhet (...)” (1995:10).

”Universitetet har også et nasjonalt ansvar for å opprettholde forskning på en rekke fagfelter” (1995:10).

Universitetet vil derfor dimensjonere sine forskerutdanningsprogrammer med nasjonale behov for øye” (1995:10).

”Universitetet i Oslo har ledet an i den nasjonale opprustningen av forskerutdanningen” (1995:10).

”(...) universitetet skal ivareta nasjonale behov for forskerutdanning” (1995:10).

”Universitetet ser seg som en integrert del av et større nasjonalt utdanningssystem” (1995:13).

”Det andre hovedmålet er at universitetet vil tilstrebe en bedre nasjonal samordning av opptakene til høyere utdanning og medvirke til en rasjonell arbeidsdeling og et fruktbart samarbeid institusjonene imellom” (1995:13).

”Universitetet i Oslo vil gjøre sitt til å (...) dimensjonere det nasjonale utdanningstilbudet slik at alle kvalifiserte søkere kan få tilbud om studieplass ved minst ett lærested” (1995:13).

”(...) styrke samarbeidet på dette området med andre institusjoner innenfor rammen av Norges-nettet” (1995:14).

”Nøkkelen til et fungerende Norges-nett er et forpliktende samarbeid mellom selvstendige institusjoner” (1995:18).

”(...) nå målet om at alle som er kvalifisert og ønsker høyere utdanning, skal få tilbud om studieplass på nasjonal basis” (1995:18).

”Norges-nettet skal innebære smidige overganger for studenter mellom de ulike utdanningsinstitusjonene” (1995:18).

”Universitetet i Oslo vil aktivt fremme et bredt samarbeid med utdannings- og forskningsinstitusjonene på nasjonalt plan” (1995:18).

”(...) arbeidet med å sikre faglig sammenheng og kvalitet innen de nasjonale satsningsområdene” (1995:18).

Videreføre det gode samarbeidet [med universitetssykehusene] basert på avtaler og politiske vedtak” (1995:18).

”Myndighetene legger vekt på at alle institusjonene (...) skal basere sine administrative systemer på en felles programvareplattform” (1995:19).

”Oppføringen av nytt hovedbibliotek er en storstilt satsing fra myndighetenes side, som universitetet plikter å utnytte til beste (...)” (1995:21).

Vi ser at politisk styring, med bakenforliggende agendaer og nasjonale målsettinger virker inn på universitetets strategier. Universitetet skal møte nasjonale krav, og er forpliktet overfor myndighetene. Ideen om Norgesnett, som ble fremmet av det politisk nedsatte Universitets- og høyskole utvalget i 1988 (Haugland, 2000:10), har fått stor oppmerksomhet i denne strategiplanen. I dette integrerte nasjonale kunnskapsnettverket vektlegges arbeidsdeling og samarbeid mellom de nasjonale institusjonene for høyere utdanning. Nettverket er sentralt styrt og kan organiseres slik at det vil gi studieplass til flest mulig studenter. Det er en eksplisitt målsetting å jobbe for at alle kvalifiserte søkere skal få tilbud fra minst ett lærested. Myndighetenes eksplisitte føringer, eller befalinger, tas til etterretning av universitetet. Dette stemmer overens med politisk styring i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

Ett av utsagnene på side 10 uttrykker at Universitetet i Oslo har ledet an i den nasjonale opprustningen av forskerutdanningen. Ordet ledet an tolkes her som å vise vei for å nå et felles nasjonalt mål, og ikke som å være konkurranseledende i tråd med ”markedsuniversitetstypen”.

”Universitetet (...) skal bruke sine store kunnskaper til å arbeide for et bedre samfunn” (1995:3).

”Samfunnet forventer av universitetene at de skal være kunnskapssamfunnets kjerneinstitusjoner, og lede an i utvikling, formidling og tilrettelegging av forskningsgenerert kunnskap og erkjennelse” (1995:4).

Universitetet har som mål å innfri disse [samfunns] forventningene” (1995:4).

”Samfunnet investerer årlig betydelige midler i høyere utdanning og forskning, og har et legitimt krav på å sikre seg at disse midlene brukes slik at de gir gode resultater” (1995:4).

”Ut fra sin sentrale rolle i det norske forsknings- og utdanningssystemet har Universitetet i Oslo et særlig ansvar for å bære fram forskning på et høyt internasjonalt nivå” (1995:6).

”I prioriteringen av innsatsfelter for kommende periode har universitetet lagt særlig vekt på samfunnsmessige behov for kompetanse (...)” (1995:9).

”Det overordnede mål for all vår utdanning er å bidra til at (...) befolkningen som helhet får maksimal kompetanse ut av sine evner” (1995:11).

Formålet med formidling av forskning er å sette samfunnet (...) i stand til å nyttiggjøre seg den beste kunnskap og innsikt som forskningen har frambragt” (1995:15).

”Både samfunnet og universitetets egne ansatte har krav på informasjon om universitetets virksomhet (...)”(1995:15).

I ”den samfunnsnyttige universitetstypen” skal universitetet tjene samfunnet. Ideen samsvarer med vektleggingen på samfunnsmessige behov og krav som universitetet er ansvarlig i forhold til og forpliktet overfor, som vi ser i utsagnene over. Universitetet i Oslo skal innfri samfunnets forventninger. Det skal utbre kunnskap til allmennheten og arbeide for et bedre samfunn.

”(...) ønsket om å finne bedre løsninger på praktiske problemer er en viktig drivkraft for forskning (...)” (1995:9).

”Universitetet ønsker å bidra aktivt til praktisk nyttiggjøring av forskningsresultater” (1995:9).

”(...) søke å legge forholdene bedre til rette for at resultater fra egen forskning kan omsettes i nye produkter og praktiske løsninger” (1995:9).

”Universitetets utdanning skal gi den enkelte student kunnskap, innsikt og ferdigheter som dyktiggjør for ulike oppgaver i yrkes- og samfunnsliv” (1995:11).

”(...) sette studentene i stand til å følge med i denne utviklingen og nyttiggjøre seg ny kunnskap og teknologi” (1995:11).

”Utdanning på dette nivået [cand. mag.] skal (...) gi selvstendig yrkeskompetanse i flere sammenhenger enn tilfellet er i dag” (1995:14).

I utsagnene fremkommer det en forståelse av at forskning bidrar til praktiske løsninger på problemer og skaper nye produkter. Utdanning gir yrkeskompetanse og dyktiggjør studentene for møtet med yrkeslivet. Ideen om at forskning og utdanning skal være praktisk nyttig finner vi i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Universitetet vil legge vekt på miljøfremmende tiltak, blant annet ved (...) å stimulere til samarbeid om større prosjekter eller langsiktige programmer” (1995:7).

”Sentralt definerte innsatsområder skal i tillegg involvere fagmiljøer på tvers av fag- og fakultetsgrenser” (1995:9).

”(...) naturvitenskapelige forskningen (...) knytte den tettere sammen med miljøforskning innenfor samfunnsfag, jus og humaniora” (1995:9).

”Innsatsen i den kommende planperioden vil derfor primært bestå i å styrke samspillet mellom de involverte fagmiljøer (...)” (1995:10).

”(...) stimulere forskning i grenseflaten mellom teknologi og kultur- og samfunnsfag” (1995:10).

Utsagnene overfor vektlegger samarbeid og samspill på tvers av fag eller disipliner. I ”den samfunnsnyttige universitetstypen” er kryssdisiplinært samarbeid **er** viktig.

4.2.3 Interndemokratisk universitet

”Arbeidet med planen har pågått gjennom hele 1994, og store deler av universitetet har deltatt i prosessen” (1995:forord).

”Fakultetene, fagavdelingene, Studentparlamentet og organisasjonene har vært viktige bidragsytere (...)” (1995:forord).

”(...) utvikle og utdype det løpende samarbeid med Studentparlamentet og Studentsamskipnaden i Oslo” (1995:13).

”Der forholdene ligger til rette for det, vil universitetet samarbeide med de faglige organisasjonene om opplegg og gjennomføring av etter- og videreutdanning” (1995:14).

De første utsagnene uttrykker at store deler av universitetet har deltatt i strategiplanprosessen. En slik inkludering kan assosieres med deltakerstyring og demokratiske prosesser. Foreninger både for studenter og ansatte har vært involvert. I de to neste utsagnene vektlegges også deltakerstyring, både fra studenter og fra de ansattes organisasjoner. Ideer om deltakerstyring og demokratiske prosesser står sentralt i ”den interndemokratiske universitetstypen”.

4.2.4 Markedsuniversitet

”(...) gjøre systematisk bruk av (...) tilbakemeldinger fra universitetets egne kandidater og deres arbeidsgivere” (1995:13).

”(...) gjøre systematisk bruk av resultater fra studentevalueringer av undervisning (...)” (1995:13)

”Vi har hatt stor etterspørsel etter grunnutdanning (...) og universitetet har (...) ikke vært i stand til å dekke behovet for etterutdanning (...)” (1995:14).

”Universitetet tar sikte på å øke sin innsats i etter- og videreutdanning utover i planperioden, etter hvert som vi på landsbasis får en bedre balanse mellom etterspørselen etter og tilbudet av grunnutdanning” (1995:14).

”(...) lærere i grunnskolen og den videregående skolen vil være en meget viktig målgruppe” (1995:14).

”(...) et fullt automatisert bibliotek (...) som tilbyr brukerne et bredt spekter av tjenester” (1995:21).

”- engasjere ansatte på alle nivåer i et arbeid for å bedre kvaliteten i de tjenester som leveres, særlig med sikte på løpende tilpasning til brukernes krav, forventninger og tilbakemeldinger” (1995:22).

Utsagnene kan tolkes som uttrykk for brukerstyring, en av ideene i ”markedsuniversitetstypen”. Universitetet navigerer i forhold til brukernes behov og preferanser, og skal tilpasse seg brukernes krav. Det vil benytte tilbakemeldinger og evalueringer fra brukerne på en systematisk måte for å kunne tilby tilfredsstillende tjenester til forskjellige brukere med ulike preferanser.

”Avgjørende for at universitetet skal kunne befeste og styrke sin posisjon i årene framover, er at vi konsentrerer innsatsen om å øke kvaliteten (...)” (1995:2).

”Omlegging av den statlige finansieringen av instituttsektoren og flere andre forhold vil sannsynligvis innebære at universitetet vil møte sterkere konkurranse i årene fremover (...)” (1995:6).

”Universitetet må i høyere grad innstille seg på å konkurrere (...) om de beste forskerne og om prosjektmidler” (1995:6).

”Universitetet i Oslo har som ambisjon at (...) fagmiljøer skal (...) være blant de ledende i Norge på sine fagfelter” (1995:8).

”- ta i bruk ulike fakultets- og instituttvis ordninger for premiering av god forskningsinnsats” (1995:8).

”(...) [Et moderne universitetsbibliotek skal være en] positiv konkurransefaktor for universitetet” (1995:21).

Konkurranseelementet vektlegges både i ”markedsuniversitetstypen” og i uttalelsene over. Universitetet i Oslo forventer å møte økende grad av konkurranse. Målsettingene er derfor at universitet skal styrke sin posisjon i markedet og være ledende i Norge. Et virkemiddel for å nå en slik målsetting er premiering av god innsats.

”Universitetet antar at nye tiltak i hovedsak må finansieres gjennom intern effektivisering, omprioriteringer eller nye inntekter utenom de statlige grunnbevilgningene” (1995:5).

”(...) en slik utvikling (...) aksentuere behovet for å søke andre finansieringskilder, særlig for forskningsvirksomheten (...)” (1995:5).

”- styrke innsatsen for å skaffe til veie prosjektfinansiering fra eksterne kilder (...)” (1995:7).

”Sterke fagmiljøer (...) har normalt de beste utsikter til å oppnå ekstern støtte til sin virksomhet (1995:8)”.

”Universitetet tar sikte på å finansiere en del av opptrappingen [av etter- og videreutdanning] gjennom kursavgifter” (1995:14).

”Vi vil fortsatt styrke samarbeidet med næringslivet (...)” (1995:18).

Vi ser at universitetet i sin strategi vektlegger eksterne kilder for å finansiere forsknings- og prosjektvirksomheten. Ettersom det vurderes både samarbeid med næringslivet, som i oppgaven antas å skyldes behovet for å øke tilførselen av ressurser, og avgifter på etter- og videreutdanning betyr dette at multippel ekstern finansiering er et tema i denne strategiplanen. Utsagnene passer inn i ”markedsuniversitetstypen”.

4.2.5 Multivalent universitet

”Kunnskap er i dag en av de viktigste drivkreftene for økonomisk, sosial og kulturell utvikling” (1995:2).

”(...) forskningsgenerert viten og innsikt er viktig for økonomisk, sosial og kulturell utvikling (...)” (1995:4).

Utsagnene over fletter sammen ideer fra to ulike ”universitetstyper”. De bygger på ideen om at kunnskap skal være nyttig, bidra til velferd og til forskjellig typer utvikling av samfunnet. Denne ideen finner vi i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Setningene gir samtidig uttrykk for ideen om at kunnskap eller vitenskapelig virksomhet kan påvirke kulturen som vi finner i ”den akademiske universitetstypen”.

”Formidling av kunnskap (...) er et viktig bidrag til kulturlivet og til å utbre kunnskap på høyt nivå til allmennheten” (1995:3).

Den første delen av dette utsagnet passer inn i ”den akademiske universitetstypen”, mens den siste delen passer sammen med ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Ideene er henholdsvis at universitetet kan søke å påvirke kulturen og at universitetet tjener samfunnet gjennom kunnskapsutvikling.

”Universitetet skal være en viktig premissgiver for forsknings- og utdanningspolitiske vedtak (...)” (1995:3).

”(...) universitetet skal kunne fylle sin rolle som premissleverandør og aktiv deltaker i den utdanningspolitiske og forskningspolitiske debatt i Norge” (1995:15).

På samme måte som i strategiplanen fra 1990, kan utsagnene over forstås som at universitetet oppfatter seg som en autonom institusjon med påvirkningskraft på egne rammebetingelser. Samtidig dreier utsagnet seg om nasjonal politikk, og indikerer at universitetet styres politisk. Utsagnene kan altså tolkes både som et uttrykk for ”den akademiske universitetstypen” og for ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Ønsket om måltettet utnyttelse av ny kunnskap som virkemiddel for vekst og velstand gir mindre rom for den langsiktige ikke-målstyrte erkjennelse”. (1995:4)

”Universitetets særlige oppgave vil være å vinne forståelse for hvor viktig det er med balanse i dette bildet: i forholdet mellom kortsiktig, bruksorientert kunnskap og langsiktig, grunnleggende forskning, i forholdet mellom teknisk-økonomisk knowhow og investeringer i den kunnskap som gir vekst og innsikt i menneskelig erkjennelse” (1995:4)

Utsagnene gir uttrykk for et spenningsforhold mellom et akademisk behov for å verne om fri forskning og grunnforskning basert på egenverdi, og samfunnets behov for forskning med mer umiddelbar praktisk nytte. Ideer fra ”den akademiske universitetstypen” er ikke i harmoni med ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Universitetet skal arbeide for forståelse for langsiktig forskning og for kunnskap som fremmer så vel immateriell som materiell livskvalitet” (1995:4).

Utsagnet kan ses i forlengelse av de over. Universitet vil promotere forskning slik den forstås i ”den akademiske universitetstypen”, men anerkjenner samtidig at forskning også skal være praktisk nyttig ved å sørge for immateriell og materiell livskvalitet.

Utsagnet passer derfor også inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”Nye krav om nasjonal samordning (...) kan stille universitetet overfor nye utfordringer, ikke bare med hensyn til å avklare arbeidsdelingen innenfor Norges-nettet (...) men også når det gjelder å ivareta egne faglige standarder og sikre faglig autonomi” (1995:6).

Igjen uttrykkes spenning mellom ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”den akademiske universitetstypen”. Politisk styring i form av nasjonale mål oppfattes som en potensiell trussel mot autonomi og forpliktelser overfor den vitenskapelige virksomhetens prinsipper og krav.

”Vi tar som utgangspunkt at det er mulig å kombinere universitetets ansvar for å verne om den frie søkning etter kunnskap og innsikt med et positivt engasjement for å bidra til at forskningsresultater kan omsettes i praktiske løsninger og nye produkter” (1995:9).

Her flettes ideer om fri og praktisk nyttig forskning sammen, fra henholdsvis ”den akademiske universitetstypen” og ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”I prioriteringen av innsatsfelter for kommende periode har universitetet lagt særlig vekt på samfunnsmessige behov for kompetanse slik disse blant annet angis i myndighetenes områdeprioriteringer, egne faglige forutsetninger (...) interne behov (...) og mulighetene for å finansiere ny virksomhet gjennom eksterne prosjekter eller programbevilgninger” (1995:9).

Her viser det seg at universitetet vektlegger ideer fra både ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og fra ”markedsuniversitetstypen”. Politisk styring, det å tjene samfunnet og multiippel ekstern prioritering kan identifiseres i utsagnet over.

”Det første hovedmålet er å tilfredsstille de utdanningssøkendes etterspørsel etter universitetets egne studietilbud, med mindre myndighetene eksplisitt gir andre føringer” (1995:13).

Den første delen av utsagnet stemmer overens med brukerstyring i ”markedsuniversitetstypen”, mens den andre delen derimot passer sammen med politisk styring i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”

”Det tredje hovedmålet er vår forpliktelse overfor studenter og samfunn til å sikre at all utdanning tilfredsstiller de kvalitetskrav som profesjonen eller det videre fagmiljø mener må stilles til en fullverdig universitetsutdanning i faget” (1995:13).

Det at universitetet føler seg forpliktet overfor studentene tyder på studentmakt, enten som brukere eller som demokratiske deltakere, som i ”markedsuniversitetstypen” eller i ”den interndemokratiske universitetstypen”. Forpliktelsen overfor samfunnet indikerer en idé om å tjene samfunnet som vi finner i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Det fremkommer også at kompetente fagfeller skal bedømme om virksomheten tilfredsstiller de nødvendige kvalitetskrav. Slike tanker stemmer overens med ideen om at det faglige fellesskapet er forpliktet overfor den vitenskapelige virksomhets prinsipper og krav, som vi finner i ”den akademiske universitetstypen”.

4.3 Strategisk plan for 2000 – 2004

4.3.1 Akademisk universitet

“Universitetets ansatte og studenter gir dessuten vesentlige bidrag til en levende, kunnskapsbasert og kritisk offentlig debatt (...)” (2000:1).

“(...) enkelte utviklingstrekk innen høyere utdanning og forskning i dagens samfunn som kan true universitetenes tradisjonelt autonome stilling og den frie grunnforskningen” (2000:1).

“(...) må UiO utvikle organisasjonen slik at den både sikrer godt faglig samvirke uavhengig av finansieringskilde (...)” (2000:10).

“UiO må øke inntektene uten å tape uavhengigheten (...)” (2000:10).

“(...) gi vesentlige bidrag til en levende, kunnskapsbasert og kritisk offentlig debatt (...)” (2000:15).

“Universitetets kunnskapsutvikling skal være sannhetssøkende uten partsinteresser, kritisk og åpen for all etterprøving (...)” (2000:15).

“Universitetets oppgaver i samfunnet fremmes av institusjonell autonomi og intellektuell frihet (...)” (2000:16).

“Universitetets institusjonelle selvstendighet og akademiske frihet i forvaltningen av disse oppgavene hviler på samfunnets tillit” (2000:16).

“Institusjonens autonomi – faglig og økonomisk - er viktig for å sikre en kunnskapsutvikling med tilstrekkelig langsiktighet og en uavhengig stilling i forhold til partsinteresser og oppdragsgivere” (2000:16).

“Den [autonomien] er også en forutsetning for åpen og kritisk kunnskapsformidling” (2000:16).

“UiO verdsetter at universitetets frie stilling fortsatt anerkjennes av statlige myndigheter og vil selv bidra til å opprettholde og styrke sin autonomi” (2000:16).

“På den måten [ved anerkjennelse av universitetets autonomi] kan UiO garantere samfunnet at kunnskap er fremkommet og vurdert ut fra faglige normer og standarder og fyller sin kritiske funksjon i samfunnet” (2000:16).

Autonomi er et av kjennetegnene ved ”den akademiske universitetstypen”. I utsagnene fra strategiplanen vektlegges det at autonomi gir frihet til å opptre kritisk overfor etablerte konvensjoner og sannheter. Autonomi knyttes til fri grunnforskning, intellektuell og akademisk frihet. Strategiplanen referer til utviklingstrekk i dagens samfunn som kan true universitetenes tradisjonelle selvstendighet. Den institusjonelle selvstendigheten fungerer som garantist for kunnskap fremkommet i samsvar med vitenskapelige prinsipper, og det er derfor viktig at universitetet er uavhengig av sine finansieringskilder. Universitetets autonome rolle avhenger av samfunnets tillit og myndighetens velsignelse.

“(…) mange sterke grunnforskningsmiljøer gir potensial for fremveksten av flere spissmiljøer” (2000:2).

“(…) arbeide aktivt for at grunnbevilgningene i fremtiden får et omfang som kan finansiere oppgavene innen grunnforskning og forskerutdanning” (2000:4).

”Arbeide for bedre bruk av fond ved UiO for støtte til grunnforskning” (2000:5).

“UiO må (...) sikre riktig balanse mellom grunnfinansiert kjerneaktivitet og øvrig virksomhet” (2000:10).

“Universitetets kunnskapsutvikling skal være sannhetssøkende uten partsinteresser (...)” (2000:15).

“ – at forskningens forpliktelser som fri, uavhengig og sannhetssøkende virksomhet respekteres, beskyttes og gis muligheter til utvikling” (2000:15).

“Universitetets virksomhet skal fremfor alt være forpliktet av uhildet og fri sannhetssøken” (2000:16).

“(…) den enkelte forsker har rett til selv å velge forskningstema, metodikk og tilnæringsmåter innen rammen av sin stilling” (2000:16).

Vi ser at akademisk frihet til å utvikle kunnskap og søke sannhet er viktig i denne strategiplanen. Fri forskning og grunnforskning som drives uavhengig av ytre interesser og oppmerksomhet står sentralt. Forskeren skal ha mulighet til selv å velge sine problemstillinger og metoder, uavhengig av eksterne interesser. Akademisk frihet er viktig i ”den akademiske universitetstypen”.

“UiOs studenter skal møte et læringsmiljø som fører dem inn i en kultur og et fellesskap med sine lærere og som gir forståelse for hvordan vitenskapelig kunnskap utvikles” (2000:15).

Utsagnet uttrykker trofasthet mot et fagfellesskap sentrert rundt vitenskapelig virksomhet, som kan forbindes med ”den akademiske universitetstypen”.

”Studietilbudene ved UiO skal (...) utvikler studentene til selvstendige og innsiktsfulle mennesker (...)” (2000:6).

“(…) UiO en fremtidsrettet funksjon som kulturinstitusjon og tradisjonsbærer (...)” (2000:15).

“ – at UiOs identitet som kulturinstitusjon er knyttet til kulturvitenskapenes sterke posisjon ved UiO (...)” (2000:15).

“Forskning som kulturell ytringsform er kulturbyggende i seg selv” (2000:15).

“Også fremtidens universiteter kan og skal ivareta viktige dannelsesfunksjoner i samfunnet” (2000:15).

“ – gir en glede ved erkjennelse og kunnskap som motiverer for læring livet ut” (2000:15).

I ”den akademiske universitetstypen” vektlegges danning, kultur og kulturutvikling. Universitetets virksomhet medvirker til kulturell utvikling og ivaretagelse av kulturarven. Danning er mer enn bare kunnskapstilegnelse eller kompetanse som kan anvendes i

fremtidige yrker. Danning er knyttet til kulturarven og innebærer en opparbeidelse av visdom og innsikt som fortsetter etter endt utdanning. Dette uttrykkes gjennom utsagnene over.

4.3.2 Samfunnsnyttig universitet

”(...) utnytte nasjonal arbeidsdeling til spesialisering og konsentrasjon i fagporteføljen” (2000:3).

”Nasjonal arbeidsdeling er en viktig forutsetning for å gjennomføre dette” (2000:4).

“Delta i det nasjonale samarbeidet om en internasjonal vurdering (...)” (2000:5).

”(...) stimulere forskning innen de tematiske satsingene i nasjonal forskningspolitikk (...)” (2000:5).

“Den spesialisering og profilering som UiO ønsker å oppnå gjennom (...) nasjonal arbeidsdeling” (2000:6).

”En av de store nasjonale utfordringene er å få til en arbeidsdeling som kan styrke kvaliteten (...)” (2000:8).

”Den nasjonale arbeidsdelingen skal bidra til at UiO kan gi rammevilkår for flere spissmiljøer, samtidig som den nødvendige bredden for forskningsbasert undervisning sikres på nasjonalt plan” (2000:8).

”(...) samarbeidet med de øvrige universitetene og med høyskolene om en arbeidsdeling som (...) styrker det samlede utdanningstilbudet” (2000:8).

”Sammen med andre universiteter og relevante høyskoler legge en plan for samarbeidet som arbeidsdeling som virkemiddel for omstilling (...)” (2000:9).

“(...) finne løsninger i den nasjonale arbeidsdelingen” (2000:9).

“ – at UiO vil være lydhør overfor og svare adekvat på de kunnskaps- og kompetansebehov som kommer til uttrykk også i utdannings- og forskningspolitikk” (2000:16).

I likhet med de to foregående strategiplanene, kommer den politiske styringen klart til syne også her. Nasjonalt samarbeid og arbeidsdeling har en sentral plass i utsagnene, som av den grunn passer inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

I de to foregående strategiplanene har vi sett at universitetet ønsker å påvirke utdannings- og forskningspolitikken. I denne planen nevnes ikke dette. Isteden ser vi at i utsagnet på side 16 fremkommer det et ønske om å imøtekomme behovene som fremsettes gjennom nasjonal forsknings- og utdanningspolitikk. Dette kan tolkes som at Universitetet i Oslo i denne strategiplanen oppfatter seg som påvirket av heller enn som påvirker av utdannings- og forskningspolitikken.

“Den svake rekrutteringen av universitetsutdannende lærere til skolen er et samfunnsproblem som truer det fremtidige kunnskapssamfunnet. UiO vil samarbeide med skoleverket for å styrke lærerutdanningen (...)” (2000:8).

”UiO skal samarbeide med skoleverket om å utvikle gode lærerutdanningstilbud (...)” (2000:8).

“UiO skal ha et bredt regionalt samarbeid med universitets- og høyskoleinstitusjoner, næringsliv, kommune og sykehus- og helsesektor” (2000:8).

“Etablere en modell for samspillet mellom UiO og sykehus- og helsesektoren som presiserer partenes roller, plikter og ansvar” (2000:9).

”Etablere gode kanaler for kontakt med (...) samfunnet” (2000:9).

“UiO skal forvalte og formidle kunnskap slik at den gjøres tilgjengelig for samfunn og kultur og tjene som basis for ny kunnskap (...)” (2000:15).

“– stimulerer til samfunnsengasjement (...)” (2000:15).

“UiO må derfor utnytte sine faglige og materielle ressurser og sin posisjon i et tett samspill med samfunnet” (2000:16).

“UiO ser seg (...) som ansvarlig for god utnyttelse av tildelte ressurser, forpliktende medvirkning i samfunnets utdannings- og forskningsoppgaver (...)” (2000:16).

Universitetet skal delta engasjert i den ønskede utviklingen av det norske samfunnet. Universitetet skal stimulere til samfunnsengasjement og er forpliktet til medvirkning i samfunnets utdannings- og forskningsoppgaver. I nært samspill med samfunnet sørger universitetet for forskere til offentlig virksomhet og universitetsutdannende lærere til skoleverket, og samarbeider dessuten med de øvrige sektorer. Kunnskap skal formidles til offentligheten og gjøres fruktbar og produktiv. På denne måten spiller universitetet en viktig rolle for å sikre fremtidens kunnskapssamfunn. Universitetets virksomhet skal også bidra til utviklingen av helse og velferd. Alle utsagnene passer sammen med ”den samfunnsnyttige universitetstypen” der universitetet skal tjene samfunnet.

“Universitetets faglige virksomhet i undervisning, forskning og formidling bygger på kunnskapens verdi for utviklingen av det enkelte menneske og samfunnet” (2000:15).

“Den [UiOs fremtidsrettede funksjon] omfatter ansvaret for å gjøre kunnskapen produktiv og fruktbar for samfunnets ulike sektorer gjennom samarbeid og samspill” (2000:15).

“En ønsket utvikling av det norske samfunnet krever bruk av ny forskningsbasert kunnskap (...)” (2000:16).

”Den samfunnsnyttige universitetstypen” innebærer at universitetets virksomhet skal være praktisk anvendelig. Utsagnene uttrykker i samsvar med en slik forståelse at forskning og undervisning forstås som nyttige instrumenter i utviklingen av samfunnet.

“(...) mulighetene for synergieffekt og tverrfaglig samarbeid både i forskning og undervisning” (2000:2).

”(...) sikte på mer smidighet for samarbeid og tverrfaglig virksomhet” (2000:3).

“Det interne samarbeidet må økes for å utnytte kompetanse på tvers av fag, både til studieløp som er relevante for arbeidslivet og til tverrfaglige og tematiske satsinger” (2000:8).

“Likevel er integrering og samvirke mellom stadig flere disipliner og tverrfaglig samarbeid i økende grad vitenskapens svar på dagens og fremtidens utfordringer” (2000:14).

“(…) muligheter til økt kunnskap og ny erkjennelse som forplikter til kunnskapsoverføring og tverrfaglig samarbeid” (2000:14).

“ – at forskningsvirksomheten har et økende ansvar for å styrke og kritisk vurdere fellesskapet på tvers av fag og disipliner” (2000:14).

“ – at organiseringen av virksomhetene (...) sikrer mulighetene for samarbeid og faglig fellesskap” (2000:14).

Viktigheten av kryssdisiplinært samarbeid både i forsknings- og utdanningsøyemed understrekes her, og uttalelsene tolkes derfor som å tilhøre i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

4.3.3 Interndemokratisk universitet

“Det ble gjennomført en bred høring av planutkastet internt i organisasjonen” (2000:forord).

En bred høring tyder på deltakerstyring, der ulike aktører er viktige. Utsagnet stemmer da overens med en viktig idé i ”den interndemokratiske universitetstypen”.

4.3.4 Markedsuniversitet

”Kravene til studiekvaliteten skjerpes både som følge av endringer i etterspørselen fra studentene og arbeidslivet” (2000:6).

“UiO skal ta et aktivt medansvar for å utvikle gode læringstilbud innen etter- og videreutdanning i samspill med (...) næringsliv” (2000:6).

I ”markedsuniversitetstypen” er brukerstyring er viktig element. I de to utspillene over kommer det frem at Universitetet i Oslo retter seg etter brukernes behov.

”(...) ambisjon å være et sterkt forskningsuniversitet i internasjonal sammenheng og blant de beste universitetene i Europa (...)” (2000:forord).

”(...) voksende konkurranse om studenter, forskere og økonomiske ressurser” (2000:2).

”(...) styrke sin posisjon som forskningsinstitusjon med flere ledende fagmiljøer nasjonalt og flere miljøer enn i dag som ligger i forskningsfronten internasjonalt (...)” (2000:2).

”(...) tilby læringsmiljøer og studietilbud som ligger i forskningsfronten internasjonalt” (2000:2).

”(...) høy kvalitet er nødvendig for å kunne delta i fremste rekke i kunnskapsutviklingen (...)” (2000:2).

”(...) UiO bør bidra til å bygge opp flere spissmiljøer som ligger i forskningsfronten” (2000:2).

”(...) høy kvalitet vil være ett av de viktigste og sikreste fortrinn i en økende konkurranse” (2000:2).

”UiO har dessuten en informasjons- og kommunikasjonsteknologisk infrastruktur som er på høyde med de beste blant de institusjonene UiO ønsker å sammenlikne seg med” (2000:2).

”UiO skal i planperioden forsvare og styrke sin posisjon innen høyere utdanning og forskning (...)” (2000:2).

”Samtidig vil institusjonen måtte hevde seg i skjerpet konkurranse med andre institusjoner (...)” (2000:2).

”UiO skal styrke sin stilling som et forskningsuniversitet av høy internasjonal standard” (2000:4).

”Fagmiljøene må konkurrere om forskningsmidler, både offentlige og private, på en mer aktiv måte enn i dag” (2000:4).

”UiO bør sikre sin andel i den planlagte veksten i Norges FoU-innsats” (2000:4).

”Deltakelse i konkurransen om eksterne forskningsmidler er dessuten viktig for å heve faglig kvalitet” (2000:4).

”UiO skal stimulere utviklingen av etablerte og nye spissmiljøer som har faglige forutsetninger for å være eller bli ledende internasjonalt og/eller nasjonalt” (2000:4).

”(...) tilby konkurransedyktige arbeidsvilkår for å beholde sine beste forskere” (2000:4).

” – støtte til spissmiljøer, blant annet med sikte på å fremme deres muligheter i konkurranse (...)” (2000:5).

” – konkurransedyktig lønn” (2000:5).

”Delta aktivt i konkurransen om offentlige og private forskningsmidler og EU - midler” (2000:5).

”UiO skal utgjøre et attraktivt læringsmiljø for studenter og ansatte på høyde med de beste europeiske universitetene” (2000:6).

”(...) økende konkurranse om studentene fra nasjonale og utenlandske institusjoner” (2000:6).

”Det vil være avgjørende for UiOs fremtidige posisjon at ambisjonsnivået for studiekvalitet høynes” (2000:6).

”Studietilbudene ved UiO skal videreutvikles slik at de (...) tiltrekker de beste studentene (...)” (2000:6).

”Implementere en informasjonsstrategi for sterkere profilering og markedsføring av UiO” (2000:9).

”UiO kan også møte økende konkurranse om midler, og større deler av vår virksomhet kan bli konkurranseutsatt” (2000:10).

”Dette skaper behov for å styrke og stabilisere finansieringsgrunnlaget og øke viljen og evnen til å delta i konkurranse om offentlige og private midler” (2000:10).

”UiOs personalpolitikk og faglige lederansvar skal skape attraktive og konkurransedyktige arbeidsmiljøer (...)” (2000:11).

I denne strategiplanen finnes det mange utsagn som vektlegger konkurranseaspektet. Den økende konkurransen dreier seg både om ressurser og om markedsandeler. Universitetet i Oslo ønsker å styrke sin posisjon både nasjonalt og internasjonalt, og være blant de beste universitetene i Europa. Det ønsker å delta aktivt i konkurransen om offentlige og private forskningsmidler, om de beste forskerne og studentene. I denne strategiplanen hevdes det at konkurranse om eksterne forskningsmidler bidrar til å heve den faglige kvaliteten. Videre vil universitetet opparbeide seg fortrinn, styrke sin posisjon, befinne seg i fremste rekke i kunnskapsutviklingen, ligge i forskningsfronten, hevde seg i skjerpet konkurranse og forsvare sin stilling. Ideen om konkurranse har en sentral plass i ”markedsuniversitetstypen”.

”(...) mer offensiv politikk for å (...) øke de eksterne inntektene” (2000:3).

”(...) kreves offensive tiltak for å øke UiOs eksterne inntekter” (2000:4).

”Å tilrettelegge for at økte inntekter av eksterne oppdrag kan styrke forskningsfinansieringen” (2000:5).

”(...) fremme deres muligheter i konkurranse om eksterne offentlige og private forskningsmidler” (2000:5).

”Delta aktivt i konkurransen om offentlige og private forskningsmidler og EU-midler” (2000:5).

”Samarbeid er også nødvendig for å få del i eksterne ressurser” (2000:8).

”Delta aktivt i internasjonalt faglig arbeid (...) som øker finansieringsmulighetene” (2000:8).

”Utviklingen av et mer kunnskapsbasert norsk næringsliv vil kreve sterkere medvirkning fra universitetet” (2000:8).

”Utvikle samarbeid og samarbeidsformer som fremmer vekst i næringslivets FoU [forskning og utvikling] innsats” (2000:9).

”Utviklingen går i retning av en mer kompleks finansieringsstruktur med økende andel og avhengighet av eksterne bevilgninger (...)” (2000:10).

”Gjennom den eksternt finansierte virksomhetens økonomi (...)” (2000:11).

Her fokuseres det på at ekstern finansiering fra ulike kilder er viktig. Slik finansiering kan oppnås blant annet gjennom samarbeid med næringslivet, ettersom universitetet gjennom sin virksomhet kan bidra til nyskapning og på denne måte øke ulike foretaks inntjeningssevne. Det står eksplisitt i strategiplanen at utviklingen går i retning av økende avhengighet av eksterne bevilgninger. I ”markedsuniversitetstypen” har ideen om multiplert ekstern finansiering en viktig plass.

”Delta aktivt i utviklingen av bedriftenes opplæringstilbud (...)” (2000:9).

Universitetets virksomhet forstås som strategisk ressurs som kan være økonomisk innbringende i ”markedsuniversitetstypen”. Dette er tilfelle når universitetet ønsker å ta del i utvikling av private opplæringstilbud, for å på denne måten tjene penger.

4.3.5 Multivalent universitet

”(...) gi viktige bidrag til fremtidig kunnskapsbasert verdiskapning” (2000:forord).

Verdiskapning er et begrep som kan tolkes på flere måter. Antakelig betyr begrepet her kunnskapsbasert verdiskapning for samfunnet, og burde plasseres inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Det er imidlertid mulig å tenke seg at det kan være snakk om privatisert verdiskapning, for foretak eller personer som samarbeider og støtter universitetet. I så fall vil utsagnet passe inn i ”markedsuniversitetstypen”, ettersom kunnskapen betraktes som strategisk ressurs.

“(...) delta engasjert i samfunnets sosiale, kulturelle, økonomiske og teknologiske utvikling” (2000:forord).

”UiO skal være en engasjert deltaker i samfunnets sosiale, økonomiske og teknologiske utvikling” (2000:1).

I disse utsagnene flettes ideer fra to universitetstyper sammen. Hovedsakelig består de av ideer som passer inn i “den samfunnsnyttige universitetstypen”, men vekten på den kulturelle utviklingen kan knyttes til “den akademiske universitetstypen”.

”(…) særlig ansvar for fremtidig forskerrekruttering til offentlig og privat virksomhet” (2000:2).

”(…) utvikle nye samarbeidsformer med næringsliv og samfunn” (2000:3).

“UiO skal ta et aktivt medansvar for å utvikle gode læringstilbud innen etter- og videreutdanning i samspill med samfunn og næringsliv” (2000:6).

I utsagnene over ønsker universitet å tjene samfunnet, men også å utvikle båndene til næringslivet, sannsynligvis for å sikre seg flere eksterne inntektskilder. Det vil si at i alle tre utsagnene kombineres ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og fra ”markedsuniversitetstypen”.

”Arbeide for å øke primært offentlig men også privat finansiering av grunnforskningen” (2000:5).

Man ønsker blant annet å øke den private finansieringen av grunnforskningen. Dette kan tyde på ambisjoner om å få private investorer til å se kunnskapsakkumulering som en gode i seg selv, og sette pris på forskningens egenverdi. Ønsket om å øke privat finansiering kan bety at universitetet er i ferd med å bli mer avhengig av multippel ekstern finansiering. Samtidig er det grunnforskning man vil bevare gjennom finansieringen. Utsagnet kan derfor plasseres både i ”markedsuniversitetstypen” og i ”den akademiske universitetstypen”.

”Studietilbudene må (...) kvalifisere studentene for internasjonalt arbeidsliv” (2000:6).

”Studietilbudene ved UiO (...) utdanner dem til attraktive kandidater for arbeidslivet” (2000:6).

”(...) kvalifisere hjemmestudentene til internasjonale arbeidsmarkeder” (2000:7).

Utsagnene omtaler utdanningens praktiske eller strategiske funksjon i kvalifikasjon av studentene for både det nasjonale - og internasjonale arbeidsmarkedet. Spørsmålet er om intensjonen bak utsagnene er at samfunnet, brukerne eller samfunnet og brukerne tjener på dette. Det er derfor vanskelig å plassere utsagnene enten i ”den samfunnsnyttige universitetstypen” eller i ”markedsuniversitetstypen”.

”UiO skal være en aktiv bidragsyter til verdiskapningen i samfunnet og vil arbeide for å bedre samspillet med norsk næringsliv innen utdanning og forskning” (2000:8).

Igjen sammenføres ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen”. Universitetet vil tjene samfunnet gjennom å bidra til dets verdiskapning. Det ønsker også å bedre samspillet med næringslivet, noe som i oppgaven konsekvent knyttes sammen med ideen om et behov for multipl eks tern finansiering.

”Øke og profesjonalisere UiOs kontak t virksomhet overfor politikere og næringsliv” (2000:9).

Når universitetet ønsker å profesjonalisere kontak t virksomheten sin, kan man tenke seg dette som ledd i en strategi for å hevde seg i konkurransen om ressurser, i tråd med ”markedsuniversitetstypen”. Samtidig er bedret kontak t med det politiske mak t apparatet en viktig del av strategien, noe som indikerer at politisk styring har betydning for universitetet, slik vi har sett i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

“Dialog og samarbeid på tvers av fag og disipliner for å øke verdien av fagmiljøenes samlede kunnskapsbidrag, er derfor et ideal for institusjonen” (2000:14).

Kryssdisiplinært samarbeid er en idé som kommer til uttrykk i dette utsagnet, som derfor kunne ha blitt plassert i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Hensikten med det tverrfaglige samarbeidet er imidlertid å øke verdien av det samlede kunnskapsbidraget. Dette kan være et uttrykk for en verdiøkning som er viktig for samfunnet og dets økonomiske utvikling. Men det kan også være et uttrykk for at man forstår kunnskap som en strategisk ressurs og konkurransefordel, og utsagnet kan derfor også passe inn i ”markedsuniversitetstypen”.

“(...) utfylle alle de mulighetene kunnskap har: for kulturell berikelse, for instrumentell nytte, for konstruktiv samfunnsmessig innovasjon og for kritikk” (2000:15).

I utsagnet finnes det ideer både fra “den akademiske universitetstypen” og fra “den samfunnsnyttige universitetstypen”. Kritikk og kultur kan knyttes til førstnevnte, mens instrumentell nytte og tjene samfunnet gjennom innovasjon kan knyttes til sistnevnte.

“Universitetet skal ikke begrense seg til å kvalifisere profesjonelle fagmennsker og kompetente yrkesutøvere, men har også som mål å bidra til å utvikle selvstendige og innsiktsfulle mennesker ” (2000:15).

Universitetet har ambisjoner om å danne sine studenter til selvstendige og innsiktsfulle mennesker i overensstemmelse med ”den akademiske universitetstypen”. I tillegg kan man forstå utsagnet som at universitetet tar ansvar for å bidra med kvalifisert arbeidskraft til samfunnet, som er i samsvar med ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

“ – at UiO vil beskytte og bruke sin selvstendighet i samfunnets interesse” (2000:16).

Universitetet er som i ”den akademiske universitetstypen” opptatt av sin autonomi, men vil også fungere som tjener for samfunnet i tråd med den ”samfunnsnyttige universitetstypen.

4.4 Strategisk plan 2005 – 2009

4.4.1 Akademisk universitet

”Utgangspunktet for arbeidet har vært at UiO et godt stykke på vei selv kan forme sin egen fremtid” (2005:2).

”UiO er trygg i sin forankring i universitetsinstitusjonens grunnverdier, stolt av sin snart 200-årige historie og har tro på egne krefter” (2005:2).

”For å lykkes må universitetet ha fristedets grunnleggende egenskaper” (2005:4).

Universitetet opplever å ha en relativt stor rolle i sin egen fremtidsutforming. Vi har i analysen av de tidligere planene vært inne på at Universitetet i Oslo har en lang tradisjon for autonomi og akademisk frihet. Institusjonen ønsker fortsatt å være et fristed med rom for langsiktige perspektiver. Dette er i tråd med ”den akademiske universitetstypen”.

”Som intellektuelt fristed skal det anerkjenne og stimulere nysgjerrighet som en legitim og viktig drivkraft (...) gi forskere og studenter gode muligheter til å utfordre etablerte forestillinger og prøve ut nye ideer og argumenter” (2005:4).

”Universitetet verner om denne friheten mot indre så vel som ytre press” (2005:4).

”Fristedets fundament er faglig uavhengighet – ikke bare for universitetet som institusjon, men først og fremst for det enkelte individ” (2005:4).

”All faglig ledelse skal utøves med respekt for den enkelte forskers frihet til å velge sine problemstillinger og metoder og publisere sine resultater” (2005:4).

”Universitetets forskning og utdanning skal være sannhetssøkende uten hensyn til partsinteresser, kritisk og åpen for all etterprøving (...)” (2005:4).

”UiO vil arbeide for å skaffe til veie mer driftsmidler til forskning, med særlig vekt på god forskning som ikke faller inn under eksternt prioriterte tematiske satsninger eller oppnår ”elitebevilgninger” (2005:8).

Universitetet skal være et intellektuelt fristed der man har mulighet for å søke kunnskap for kunnskapens egen skyld, uavhengig av ytre interessenter. Det skal satses også på den type forskning som ikke oppnår støtte fra eksterne interessenter. Slike utspill stemmer med ideen om akademisk frihet i ”den akademiske universitetstypen”.

”En klarere avgrensning av mer spesifikke forpliktelser – utdanningstilbud eller forskningsfelter som UiO tar et langsiktig ansvar for” (2005:4).

”All UiO-utdanning skal formidle oppdatert, forskningsbasert kunnskap, bruke aktive forskere i hovedrollene i undervisning og hjelpe studentene til å utvikle en forståelse av vitenskapelig tenkemåte – så vidt mulig ved at de får nærkontakt med aktiv forskning” (2005:9).

Vitenskapelig virksomhet med sine prinsipper og tenkemåte står her i sentrum. Denne ideen er viktig i ”den akademiske universitetstypen”.

”Utvikle ansvarsbevissthet, etisk dømmekraft og profesjonell integritet” (2005:9).

Danning, blant annet som utvikling av moralsk karakter er viktig i ”den akademiske universitetstypen” og i utsagnet over, i form av etisk dømmekraft. Utvikling av profesjonell integritet gir dessuten assosiasjoner til forpliktelsen i forhold til vitenskapelig virksomhets normer og regler som også står sentralt i denne ”universitetstypen”.

4.4.2 Samfunnsnyttig universitet

I forhold til ideen om politisk styring skjer det i denne strategiplanen en bemerkelsesverdig endring. Ingen relevante utsagn passer lenger sammen med denne ideen, som har vært til dels dominerende i forhold til antall utsagn i de tidligere strategiplanene. Opphøret av denne ideen henger sannsynligvis sammen med en endring i utdanningspolitikken. Universitetet har i tillegg gjennomgått en omfattende reform i forkant av denne strategiplanen. I 1988 vektla Hernes-utvalget ³⁸ sterk sentralisert styring av høyere utdanning blant annet i form av Norgesnett, mens Mjøs-utvalget ³⁹ i 2000 gikk inn for større frihet, ansvar og selvstendighet for den enkelte institusjon (Mjøs, 2000:14; Haugland, 2000:10). Mjøs-utvalgets innstilling la et grunnlag for Kvalitetsreformen som er en omfattende reform av norsk høyere utdanning. Kvalitetsreformen var ferdig innført høsten 2003 (Regjeringen - ny lov, 2007; Gornitzka, 2006:24).

”Det må være (...) engasjert i samfunnets utfordringer og behov” (2005:4).

”(...) konsentrere innsatsen ut fra (...) Behov for kunnskap og kompetanse i samfunnet” (2005:4).

”(...) fokus på: forskning og utdanning som legger et bredt kunnskapsfundament for virksomhet og samfunnsliv (...)” (2005:4).

”Utvikle (...) samfunnets evne til å stille nye og fruktbare spørsmål, kritisk utfordre konvensjonelle forestillinger (...)” (2005:9).

”Arbeidet med å styrke UiOs kontakt og samarbeid med det øvrige samfunn (...) skal forankres bedre (...)” (2005:11).

”For å møte samfunnets skjerpede krav til arbeids- og læringsmiljø (...) må UiO i årene som kommer få til en betydelig oppgradering (...)” (2005:16).

³⁸ Universitets- og høyskole utvalget”

³⁹ ”Utvalget for høgere utdanning”

Universitetet skal møte samfunnets skjerpede krav og være engasjert i samfunnets utfordringer, behov og utvikling. Kort sagt skal universitetet tjene samfunnet som i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”UiO vil prioritere fagfelter og oppgaver der våre bidrag er eller vil være avgjørende for å dekke behov for høyt utdannet arbeidskraft og forskningsbasert kunnskap i annen samfunnsvirksomhet” (2005:4).

”Fokus på: kunnskap som er viktig for å kunne ivareta grunnleggende menneskelige behov og rettigheter (...)” (2005:4).

”Gi god fagkompetanse for kunnskapskrevende yrker” (2005:9).

”Utvikle evnen til å omsette kunnskap og innsikt i løsninger” (2005:9).

Universitetets virksomhet skal sørge for kvalifisert arbeidskraft og forskningsbasert kunnskap som er praktisk nyttig for samfunnet. Utsagnene plasseres i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, der forskning og utdanning skal ha praktisk nytte.

”UiO skal legge vekt på arbeidsformer som (...) styrker evnen til å utnytte kompetansen mellom ulike miljøer” (2005:15).

”(...) tiltak skal brukes systematisk for å sikre god samordning og for utløse synergiepotensialet som ligger i institusjonens mangfold” (2005:15).

”Det skal legges større vekt på (...) internt sambruk og samarbeid med andre institusjoner om tungt og kostbart utstyr” (2005:17).

Vi ser at kryssdisiplinært samarbeid vektlegges i disse utsagnene, og de passer derfor sammen med ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

4.4.3 Interndemokratisk universitet

”Dette dokumentet er et resultat av en slik prosess [hvor blikket løftes fra strømmen av daglige gjøremål] der mange har bidratt underveis” (2005:2).

”Som et supplement til kollegiale organer vil UiO videreutvikle mer direkte og inkluderende former for deltakelse internt – fra lokale fellesseminarer via tematisk fokuserte idédugnader til åpne nettbaserte diskusjonsfora” (2005:14).

”Det formelle partssamarbeidet mellom UiO og tjenestemannsorganisasjonene skal sikre direkte kommunikasjon mellom tillitsvalgte og ledelsen på det nivå saken gjelder” (2005:14).

Deltakerstyring er viktig i ”den interndemokratiske universitetstypen”. I det første utsagnet kommer det frem at mange har bidratt i strategiplanprosessen, noe som tyder på en inkludering som kan assosieres med deltakerstyring. Dette gjelder også for det neste utsagnet. Det ser ut som om forfatterne av denne strategiplanen tenker nytt og kreativt rundt hvordan man kan engasjere flere til å bruke sine rettigheter. I det siste utsagnet overfor vektlegges det at de ansattes organisasjoner har en rolle i styringen av universitetet, men det står ikke noe eksplisitt om studentenes organisasjoners rolle. I strategiplanen fra 1990 var dette forholdet omvendt. Planen nevnte den gang kun studentenes – og ikke de ansattes foreningers rolle i universitetsstyringen.

4.4.4 Markedsuniversitet

”Samarbeidet med arbeidslivet forsterkes, og impulser fra arbeidslivsnær EVU [Etter- og videreutdanning] skal nyttiggjøres i videreutviklingen av ordinære studieprogrammer og emner (...)” (2005:10).

Brukerstyring er en idé i ”markedsuniversitetstypen”, som vi ser gjør seg gjeldende i utsagnet over.

”(...) konsentrere innsatsen ut fra (...) kvalitet og komparative fortrinn” (2005:4).

”UiO vil prioritere slik at vi utnytter komparative fortrinn” (2005:4).

” (...) faglige hovedområder (...) skal stå frem som nasjonalt ledende i både forskning og utdanning” (2005:4).

”I anerkjente internasjonale rangeringer som dekker hele fagspekteret, skal UiO komme på medaljeplass i Norden og være blant de 20 beste i Europa” (2005:8).

”For å befeste og styrke sin posisjon som landets ledende forskerutdanningsinstitusjon vil UiO (...)” (2005:8).

”UiO har som ambisjon å være med i fronten av den internasjonale fagutviklingen” (2005:8).

”(...) et vitnemål fra UiO som dokumentasjon av faglig kompetanse på det nivå som forventes av et universitet i ”den europeiske mesterliga” (2005:9).

Universitetet i Oslo ønsker å utnytte sine fortrinn og komme på medaljeplass i europeisk sammenheng. Universitetet skal ikke bare være ledende i Norge, men også ligge i front internasjonalt og hevde seg i ”den europeiske mesterliga”. Ideen om konkurranse står sentralt i ”markedsuniversitetstypen”.

”Det [skaffe til veie mer driftsmidler til forskning] må skje gjennom en bredere innsats for å hente inn ekstern finansiering (...)” (2005:8).

”(...) videreutvikle Birkeland Innovasjon A/S som bindeledd mellom egne fagmiljøer og teknologibedrifter, annen kunnskapsintensiv virksomhet og investorer” (2005:11).

Multipel ekstern finansiering er viktig i ”markedsuniversitetstypen”. I utdragene over vektlegges nettopp dette. Finansieringen kan sikres via eksternt samarbeid, og universitetets TTO fungerer som bindeledd til investorene.

4.4.5 Multivalent universitet

”Som faglig kraftsenter skal UiO bidra med ny viten, gi viktige impulser til annen virksomhet og utvikle den enkelte og samfunnets evne til å stille fruktbare spørsmål og finne holdbare svar” (2005:4).

Begrepet kraftsenter slik det brukes her preges av ideene om at universitetets virksomhet skal være praktisk nyttig og at universitetet skal tjene samfunnet som vi finner i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Imidlertid kan ambisjonen om å utvikle individets evne til å stille gode spørsmål og finne holdbare være et uttrykk for trofasthet mot prinsipper for vitenskapelig virksomhet. En idé vi finner i ”den akademiske universitetstypen”. Dette betyr at den måten begrepet kraftsenter brukes på i strategiplanen innbefatter ideer fra to universitetstyper.

”Denne planen (...) utnytte frihetsgradene i målrettet og langsiktig arbeid for å videreutvikle UiO som faglig fristed og kraftsenter” (2005:2).

”Universitetet i Oslo skal være både fristed og kraftsenter” (2005:4).

Faglig fristed og rom for langsiktige perspektiver stemmer overens med ”den akademiske universitetstypen”, mens målrettet arbeid og begrepet kraftsenter trekker ideer også fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” inn i de to utsagnene over.

”Men vi erkjenner samtidig at samfunnet med full rett stiller strengere krav til oss, og at vi møter sterkere konkurranse fra inn- og utland” (2005:2).

Ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen” føres sammen. Universitetet skal tjene samfunnet og møte den økende konkurransen.

”UiO skal gi viktige bidrag til kunnskapsbasert næringsvirksomhet og forvaltning, og delta aktivt i samfunnets kulturelle og sosiale utvikling” (2005:4).

Universitetets virksomhet ses som en strategisk ressurs som skal benyttes for å oppnå multiplert ekstern finansiering gjennom dens bidrag til næringslivet, i tråd med ”markedsuniversitetstypen”. Universitetets virksomhet har også praktisk nytte gjennom bidrag til forvaltningen og til sosial utvikling, i overensstemmelse med ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Dessuten kan universitetet påvirke den kulturelle utviklingen, som i ”den akademiske universitetstypen”.

”(...) fokus på: forskning som kan gi viktige bidrag til innovasjon og problemløsning, og utdanning som ivaretar klare behov i arbeidslivet og/eller har stabilt stor søkning.” (2005:4).

Universitetet vil fokusere på forskning som er praktisk nyttig, og utdanning er en strategisk ressurs som skal ivareta samfunnets- og næringslivets behov. Videre vil universitetet navigere i forhold til brukernes preferanser i sine utdanningstilbud. Ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen” gjør seg altså gjeldende her.

”Universitetet i Oslo skal være Norges fremste allmennvitenskapelige universitet, med nasjonalt ledende og internasjonalt vel anerkjente fagmiljøer innenfor så vel medisinske og naturvitenskapelige fag som innenfor den humanistisk-samfunnsvitenskapelige fagkrets, og med vekt på langsiktig og grunnleggende forskning” (2005:4).

Her kombineres en idé om å være ledende i konkurranse med en idé om langsiktig grunnforskning, og dermed passer utsagnet inn i både ”markedsuniversitetstypen” og i ”den akademiske universitetstypen”.

”UiO skal utdanne kandidater med fagkompetanse på høyt europeisk nivå og gi studentene et godt grunnlag for videre utvikling – både som fagpersoner og samfunnsborgere” (2005:9).

Studenter som skal utvikles til samfunnsborgere passer inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, mens studenter som skal utvikles til fagpersoner passer bedre inn i

”den akademiske universitetstypen”. Det at universitetet skal utdanne kandidater med fagkompetanse på høyt europeisk nivå gir assosiasjoner både til praktisk nyttig utdanning, men også til utdanning som en strategisk ressurs i internasjonal konkurranse. På denne måten kan utsagnet falle inn under ”markedsuniversitetstypen” også.

”Utvikle den enkeltes og samfunnets evne til å stille nye og fruktbare spørsmål, kritisk utfordre konvensjonelle forestillinger, og skille det som er sant eller holdbart fra det som er galt eller ikke holder for vitenskapelig prøving” (2005:9).

I det siste utsagnet vektlegges både forpliktelsen overfor den vitenskapelige virksomhetens kriterier og på autonomi som gir mulighet for å utøve kritikk. Ambisjonen om å utvikle individets evne til å undre seg og finne holdbare svar gir assosiasjoner til prinsipper for vitenskapelig virksomhet og danning. Samtidig tjener man samfunnet gjennom å utvikle dets evner. Utsagnet passer derfor hovedsakelig inn i ”den akademiske universitetstypen”, men også i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

”UiO vil bidra aktivt til at forskningsbasert kunnskap nyttiggjøres i samfunnet og arbeide for å gi allmennheten innsikt i vitenskapelig tenkning (...)” (2005:11).

I utsagnet fremkommer det at forskning skal være praktisk anvendelig som i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. I tillegg vektlegges ”den akademiske universitetstypens” idé om forpliktelse overfor vitenskapelig virksomhet, gjennom at man her vil formidle dens prinsipper.

”UiO skal være en utviklings- og handledyktig organisasjon, som aktivt søker impulser fra samfunnet, nyttiggjør seg ideer og innspill fra medarbeidere og studenter, og evner å prioritere for å innfri faglige ambisjoner” (2005:15).

Ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen” kommer til syne i utsagnet over. Gjennom å hente impulser fra samfunnet kan universitetet være en bedre tjener, og universitet lar seg også påvirke av andre brukeres innspill.

”UiO vil etablere møteplasser der vitenskapelige og teknisk/administrative medarbeidere sammen kan bidra til å utvikle virksomhet på tvers av faggrenser og enheter, og trekke studentene med” (2005:15).

I utsagnet fremkommer det at universitetet ønsker å la seg styre og utvikle av alle typer ansatte og studenter, gjerne gjennom tverrfaglig samarbeid. På denne måten flettes en idé om deltakerstyring fra ”den interndemokratiske universitetstypen” sammen med en idé om kryssdisiplinært arbeid fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen”.

4.5 Oppsummering

Det totale antallet relevante forekomster varierte mellom strategiplanene. I strategiplanen fra 1990 og 2005 fant jeg betraktelig færre relevante utsagn enn i strategiplanene fra 1995 og 2000. Jeg fant utsagn som passet sammen med hver av de fem ”universitetstypene” i alle strategiplanene, men det var forholdsvis få utsagn som passet inn i ”den interndemokratiske universitetstypen”. Antall relevante utsagn som passet sammen med hver ”universitetstype” varierte en del mellom de forskjellige strategiplanene. Forholdet mellom antall utsagn som passet inn i hver enkelt ”universitetstype” jevnet seg ut i strategiplanen fra 2005.

Tre ideer utmerket seg særlig. Den ene var ideen om politisk styring som jeg fant et høyt antall av i strategiplanen fra 1995. Den andre var ideen om konkurranse som jeg fant et høyt antall av i strategiplanen fra 2000. Den tredje var ideen om universitetets virksomhet som strategisk ressurs, som jeg fant svært få av i alle de fire strategiplanene.

5. Diskusjon

I dette kapitlet blir funnene i analysen gjenstand for diskusjon. Først forsvarer valget av strategiplanene som kildegrunnlag. Deretter ser jeg på overordnede tendenser i forhold til antall funn av de fem ”universitetstypene” i hver strategiplan og over tid, før jeg går dypere inn i funn forbundet med hver enkelt ”universitetstype”. Til slutt peker jeg mot en mulig fremtid for Universitetet i Oslo.

5.1 Hvorfor strategiplaner?

Jeg har benyttet strategiplaner som kildemateriale for å finne ut hvilke ideer som har vært og er av betydning ved Universitetet i Oslo i perioden fra 1990 til 2009, basert på en antakelse om at ideene har konsekvenser for styring og utvikling av universitetet. Ulempen med tilnærmingen min er at det ikke nødvendigvis er samsvar mellom hva aktører gir uttrykk for at de skal gjøre i en strategiplan, og det de faktisk gjør eller har gjort.

Strategiplanenes forord beskriver prosessene bak strategiplanene. Prosessen som har ledet frem mot de ferdige strategiplandokumentene har involvert mange aktører på tvers av faggrenser, og planene har vært på intern høring. En slik inkludering øker sjansene for at strategiplanene er forankret i kulturen ved universitetet, og derfor fungerer som et legitimt grunnlag for handling. Strategiplanene er underskrevet at universitets rektorer⁴⁰ som blant annet understreker at planene inneholder strategier for å møte fremtidige utfordringer, og at planene skal fungere som overordnede styringsdokumenter som gir retningslinjer for langsiktig universitetspolitikk og for avgjørelser som skal treffes på de viktigste områdene i universitetets virksomhet. Den brede forankringen kombinert med

⁴⁰ Med unntak av strategiplanen fra 1990

rektors uttalelser sannsynliggjør at finnes en sammenheng mellom ideene i strategiplanene og Universitetet i Oslos praksis.

Jeg ønsker å løfte frem strategiplaner som en viktig kilde i forskning på høyere utdanning og universiteter. Fra 1980-tallet har styring og ledelse i offentlig sektor vært gjenstand for økende oppmerksomhet, og profesjonalisert ledelse ⁴¹ har blitt en viktig ideologisk trend. Profesjonalisert ledelse hyller privat virksomhet istedenfor offentlig sektor selv, og økonomisk effektivitet skal være virksomhetens sentreringspunkt. Markedsmekanismer og strategisk handling blir foretrukket fremfor byråkrati og regelstyrt atferd (Bleiklie *m.fl.*, 2000:187). Profesjonalisert ledelse gjorde inntog også ved Universitetet i Oslo tidlig på 1980-tallet, da blant annet et prosjekt som skulle øke målstyringen ble introdusert (Currie & Tjeldvoll, 2001:29-30). Profesjonalisert ledelse vektlegger strategisk handling, og strategi som plan gir denne handlingen en bevisst intendert retning (Mintzberg *m.fl.*, 1998:14). Fordi ideene i strategiplaner gir strategisk handling retning og på denne måten kan få store konsekvenser utviklingen av universitetet, er de interessante og viktige å studere. Evalueringen av Kvalitetsreformen som nylig ⁴² ble lagt frem viser dessuten at det er et stadig større fokus på strategiarbeid i norske utdanningsinstitusjoners styrer, og at strategisk ledelse vurderes som viktigere enn faglig autoritet blant både ledere og ansatte (NIFU STEP, 2007). I lys av denne utviklingen blir det viktigere å studere strategiplaner, som er et resultat av strategisk arbeid og som fungerer som et styringsverktøy for strategisk ledelse.

5.2 Funn i alle fem kategorier

Hvilke ideer finnes i strategiplanene for Universitetet i Oslo fra 1990 til 2009, og hvordan har forholdet mellom dem endret seg i løpet av denne perioden? Olsen skriver at de fire visjonene må forstås som vedvarende aspekter ved universitets organisering og styring, i

⁴¹ "Managerialism"

⁴² Evalueringen ble lagt frem av Kunnskapsdepartementet 23.01.07. (Regjeringen - pressemelding, 2007)

en blanding som varierer over tid og på tvers av politiske og kulturelle systemer (Olsen, 2005:13-16). I forkant av analysen antok jeg at dette også gjaldt for ”universitetstypene”, og at jeg derfor ville finne utsagn som passet inn i alle de fem ”universitetstypene”. Innholdsanalysen har vist at antakelsen stemte. Jeg fant utsagn som passet inn i ”den akademiske universitetstypen”, ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ”den interndemokratiske universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen” i alle de fire strategiplanene. Det fantes også mange utsagn som bestod av ideer som stemte overens med to eller flere av de øvrige ”universitetstypene”, og som derfor ble plassert i ”den multivalente universitetstypen”. Det vil si at mitt empiriske funn er konsistent med Olsens påstand om at de fire visjonene må forstås som vedvarende aspekter ved universitet (2005:16-17).

5.2.1 Antall funn av ulike ”universitetstyper”

En opptelling av antall utsagn i strategiplanene som passet inn i de ulike ”universitetstypene” gir en kvantitativ oversikt over tendenser i materialet (tabell 5.1). Opptellingen synliggjør også forholdet mellom antall utsagn som passet i de enkelte ”universitetstypene” i hver enkelt strategiplan, og antall utsagn som passet i de enkelte ”universitetstypene” på tvers av strategiplanene. Funnene i innholdsanalysen er imidlertid kun basert på min tolkning, og ikke testet i forhold til for eksempel interreliabilitet.

	Akademisk	Samfunnsnyttig	Interndemokratisk	Marked	Multivalent	Sum totalt
1990-1994	14	21	2	10	11	58
1995-1999	24	44	4	19	13	104
2000-2004	27	30	1	41	16	115
2005-2009	9	13	3	10	12	47

Tabell 5.1 Antall forekomster av ulike ”universitetstyper” fordelt på de fire strategiplanene

Antall utsagn med relevans for innholdsanalysen varierer mellom de fire strategiplanene. I strategiplanen fra 1990 fant jeg 47 relevante utsagn og i strategiplanen fra 2005 fant jeg 58 relevante utsagn. Dette er omkring halvparten så mange relevante utsagn som jeg fant i strategiplanen fra 1995 og 2000. Strategiplanen fra 2000 er den som har flest utsagn som lot seg identifisere av "universitetstypene". Forskjellen i antall funn i strategiplanene fra 1990 og 2005 i forhold til antall funn i strategiplanene fra 1995 og 2000 kan skyldes ulikt antall ord og ulikt antall sider i strategiplanene.

Strategiplanen fra 1990 og 1995 har begge 22 sider med innhold. Strategiplanen fra 2000 har 17 sider med innhold, mens strategiplanen fra 2005 kun har 12 sider med innhold⁴³. At det ble funnet om lag halvparten så mange relevante utsagn i strategiplanen fra 2005 i forhold til planen fra 1995 og 2000 kan forklares med at antall sidetall er lavere. Sidene er dessuten luftigere. Når det gjelder den relativt sett lave mengden av relevante forekomster i strategiplanen fra 1990, så kan dette ikke forklares i forhold til antall sider eller ord. Denne strategiplanen er like omfangsrik som den fra 1995 og mer omfangsrik enn den fra 2000.

Forskjellen tyder på at analysekategoriene fanget opp mindre av innholdet i denne strategiplanen enn det som var tilfelle for de øvrige tre strategiplanene. Dette kan bety at andre forhold ble vektlagt i 1990, og at analyseverktøyet mitt derfor ikke egnet seg like godt til å analysere innholdet i denne strategiplanen som i de øvrige strategiplanene.

5.2.2 Målstyring og målgruppe

Hvordan skilte strategiplanen fra 1990 ut? Strategiplanen fra 1990 fremstår som litt mer konkret i forhold til de andre planene. Konkret som i praktisk orientert, ikke som konkret i forhold til målsettinger. Målorienteringen ser faktisk ut til å være svakest i denne planen, for så å gradvis øke i styrke frem til strategiplanen fra 2005. Strategiplanen fra

⁴³ Ekskludert sidene som inneholder bilder.

1990 vektlegger konkrete saker og går i detaljer. Et eksempel er at den inkluderer årstallet i dette utsagnet "(...) den helt uvanlige sterke studenttilstrømningen vi har opplevd i 1989 (...)" (1990:8), heller enn å nøye seg med kun å fokusere på økningen i antallet studenter. Planen fokuserer en god del på studentenes rammebetingelser, men særlig på universitetets egne rammebetingelser. Strategiplanen gjør det helt klart at universitet har behov for tilleggsbevilgninger, i en grad som gjør at man kan mistenke planen for også å være en appell til myndighetene.

I strategiplanen fra 1990 står det eksplisitt at rammestyring er en viktig del av universitetets planleggingssystem (1990:5). I de øvrige strategiplanene blir målstyringen gradvis sterkere. Målstyring er en del av den profesjonaliserte ledelsesideologien (Currie & Tjeldvoll, 2001:30). Strategiplanen fra 1995 vektlegger målstyring. Den starter med å vektlegge målene og verdiene for Universitet i Oslo (1995:2-3), men målstyringen preges av mindre systematikk enn i strategiplanene fra 2000 og 2005. Strategiplanen fra 2000 konsentrerer seg også om mål for universitetets virksomhet, og fordeler i tillegg ansvaret for ulike oppgaver mellom universitetsledelsen og fakultetene sammen med grunnenhetene. I strategiplanene fra 2000 er mål nummer en at Universitetet i Oslo "skal styrke sin stilling som et forskningsuniversitet av høy internasjonal standard" (2000:4). Det samme målet fungerer som overordnet mål i strategiplanen fra 2005. Strategiplanen fra 2005 benytter seg i tillegg av hovedmål og operasjonelle mål, sammen med konkrete strategier for å oppnå målene. Utviklingen er nærmest et uttrykk for en stadig mer profesjonalisert strategisk ledelse. Om dette betyr at man også har blitt mer profesjonell i forhold til faktisk måloppnåelse er det vanskelig å si noe om. Det hadde vært interessant å studere graden av måloppnåelse etter at perioden er omme.

Det overordnede målet for perioden 2005 til 2009 i strategiplanen fra 2005 er "UiO skal styrke sin stilling som et forskningsuniversitet av høy internasjonal standard" (2005:5). Det overordnede målet avdekker en svakhet ved "universitetstypene" mine. Vektleggingen av forskning med høy internasjonal standard kan skyldes hensyn til den vitenskapelige virksomheten i seg selv, men også hensyn til markedskonkurranse enten basert på universitetets interesser og/eller myndighetenes interesser. Det eneste jeg med

rimelig sikkerhet kan si er at vektleggingen av forskning med høy internasjonal standard ikke er et uttrykk for interndemokrati.

Dette viser idealtypenes begrensninger som rendyrkede bilder av virkeligheten. Virkeligheten er kompleks og har derfor vanskeligheter med å passe inn i kun en kategori. Kategoriene jeg bruker fanger heller ikke opp alle sider ved virkeligheten, noe som rammer internasjonalisering. Internasjonalisering er et aspekt som strategiplanene har et rimelig stort fokus på, men som det er en utfordring å fange opp ved hjelp av ”universitetstypene”. Internasjonalisering faller ikke inn i en av mine kategorier bortsett fra hvis det opptrer sammen med ideer om konkurranse, samfunnsnytte eller andre ideer som inngår i ”universitetstypene”.

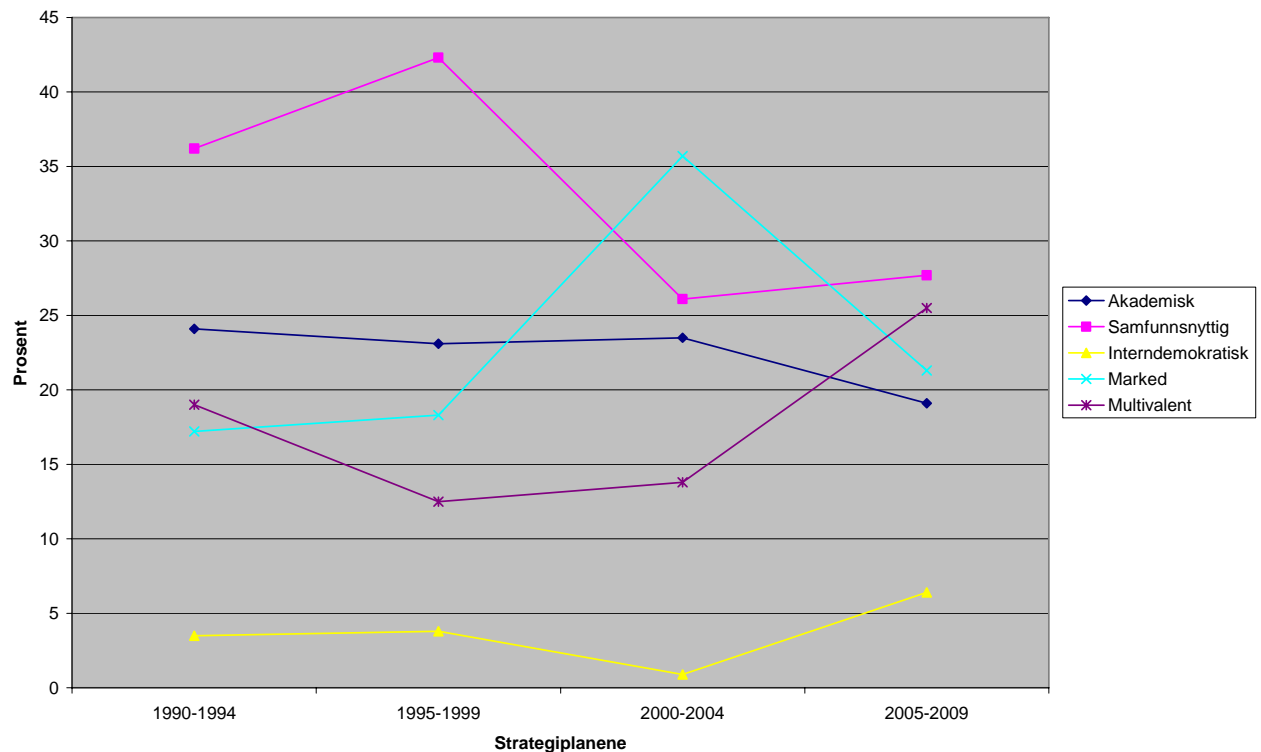
Jeg nevnte også at strategiplanen fra 1990 i stor grad fokuserer på egne rammebetingelser. En grunn til dette kan være at rammestyring står sentralt i universitetets planleggingssystem i 1990, men det fokuseres på behovet for tilleggsbevilgninger i en slik grad at det er sannsynlig at myndighetene, i tillegg til universitetets ansatte og ledelse, er en målgruppe for strategiplanens budskap. Strategiplanen fra 1995 ser hovedsakelig ut som en plan for universitetets ansatte og studenter, selv om den vektlegger samarbeidspartnere og nettverk. I strategiplanen fra 2000 har ”eksterne samarbeidspartnere bidratt med en vurdering underveis” og man ønsker at planen skal ”oppfattes som en invitasjon til et godt samarbeid med alle våre samarbeidspartnere” (Norum, 2000:forord). Målgruppen for denne strategiplanen kan da omfatte for eksempel myndighetene, næringslivet og øvrige interessegrupper, i tillegg til universitetets ansatte og studenter. Strategiplanen fra 2005 anerkjenner samfunnets rett til å stille krav til universitetet, men virker først og fremst som et styringsverktøy for universitetets ledelse og de øvrige ansatte.

5.3 Presentasjon av ulike funn i "universitetstypene"

Ettersom det var stor variasjon mellom strategiplanene i forhold til det totale antall forekomster av relevante utsagn, kan det være nyttig å omgjøre antall funn av utsagn som passet inn i de forskjellige "universitetstypene" til prosent (tabell 5.2). På denne måten vil man få en bedre oversikt over utviklingen av hver "universitetstype" og forholdet mellom dem over tid, uavhengig av det totale antall forekomster i hver strategiplan. Forholdet fremstilles også i et linjediagram for å gi et visuelt overblikk (figur 5.1).

	Akademisk	Samfunnsnyttig	Interndemokratisk	Marked	Multivalent	Total prosent
1990-1994	24,1	36,2	3,5	17,2	19	100
1995-1999	23,1	42,3	3,8	18,3	12,5	100
2000-2004	23,5	26,1	0,9	35,7	13,8	100
2005-2009	19,1	27,7	6,4	21,3	25,5	100

Tabell 5.2 Antall forekomster omgjort til prosent

Figur 5.2 Forekomster av de ulike "universitetstypene" i prosent

”Den akademiske universitetstypen” har holdt seg relativt stabil sett i forhold til de andre universitetstypene. Jeg har funnet flest utsagn som passer sammen med ”den samfunnsnyttige universitetstypen” i tre av fire strategiplaner. Bare i strategiplanen fra 2000 fant jeg flere som utsagn stemte overens med ”markedsuniversitetstypen”. Det finnes generelt mye færre utsagn som passer inn i ”den interndemokratiske universitetstypen” enn i de øvrige ”universitetstypene”. I strategiplanen fra 2000 fant jeg kun ett utsagn. Antall utsagn som passer inn i ”den multivalente universitetstypen” går litt opp i strategiplanen fra 2005. I denne strategiplanen jevner forholdet mellom alle ”universitetstypene” seg ut. Dette kan tyde på at universitetet har blitt bedre til å balansere de ulike ideene, og at universitetet i større grad både ønsker og mestrer kunsten å kombinere ideer fra ulike ”universitetstyper”.

Hva skjuler seg bak tallene? Jeg starter med å drøfte funnene i ”den akademiske universitetstypen”. Deretter gjennomgår jeg funnene i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, ”den interndemokratiske universitetstypen”, ”markedsuniversitetstypen”. og til slutt i ”den multivalente universitetstypen”.

5.3.1 Ideer om akademica

Antall ideer som passer inn i ”den akademiske universitetstypen” har holdt seg ganske stabilt i hele perioden. Det ser ut til at universitetet holder fast ved de ideene som denne ”universitetstypen” representerer. Ideene finnes gjerne tidlig i strategiplanene. Strategiplanen fra 1990 skriver for eksempel i innledningen at grunnforskning er institusjonens hovedansvar og fremste kjennetegn (1990:1). Strategiplanen fra 1995 starter med underkapitlet ”verdier og mål” som omfatter en del av de identifiserte ideene i ”den akademiske universitetstypen” (1995:2-3). I strategiplanen fra 2000 fant jeg mange av disse ideene bakerst i planen, i ”verdiplattformen”(2000:14-16). I strategiplanen fra 2005 identifiserte jeg de fleste av disse ideene i underkapitlet ”Institusjonell identitet” som følger etter forordet (2005:4).

Nybom omtaler perioden fra 1945 til midten av 1970- tallet som gullalderen for denne typen ideer om universitetet. Dette var en tid hvor universiteter generelt nøt godt av en enorm politisk og offentlig godvilje (Nybom, 2007:117). Etter denne perioden skjedde det en dreining fra elite- til masseutdanning. Endringen ble primært drevet av eksterne politiske -, økonomiske - og demografiske krefter, og var en konsekvens av økende krav fra allmennheten og velferdsstatens umiddelbare behov for intellektualitet og profesjonalitet (Nybom, 2007:118). Ekspansjonen av høyere utdanning begynte å få institusjonelle konsekvenser etter 1980, da europeiske myndigheter ikke lenger var villige til å totalfinansiere virksomheten (Nybom, 2007:118-119).

I ”den akademiske universitetstypen” så står en gjensidig forståelse mellom staten og universitetet sentralt. Forståelsen innebærer at staten både skal finansiere universitetet og verne om dets autonomi, mot at universitetet produserer ny og original kunnskap som staten har behov for i sin utvikling (Nybom, 2007:104-105; Olsen, 2005:14). Når myndighetene nå i mange land har møtt den enorme veksten innenfor høyere utdanning med enten uendret eller redusert økonomisk støtte, kan dette forstås som at myndighetene trekker seg ut av rollen som beskytter (Nybom, 2007:122-123). En slik endring i forholdet mellom staten og universitetet innebærer at universitetene må begynne å tenke nytt. Det kan forklare hvorfor ”den akademiske universitetstypen” ikke er størst i noen av strategiplanene.

Ideen om institusjonell autonomi ser imidlertid ut i til å være rimelig godt forankret i strategiplanene. En grunn til dette kan være at de nordiske landene fortsatt finansierer høyere utdanning i stor grad (Salerno, 2007:198). Det vil si at den gjensidige avtalen mellom universitet og staten fortsatt til dels er gyldig i Norge, og at Universitetet i Oslo autonomi inntil videre er rimelig beskyttet. En annen forklaring kan være at universitetet har en sterk egeninteresse av å bevare sin institusjonelle autonomi, uavhengig av eksterne interessenter. Forklaringen virker plausibel sett i lys av at jeg fant flest ideer om institusjonell autonomi i strategiplanen fra 2000, den samme planen som har sterkest fokus på ”markedsuniversitetstypen”. Sammenfallet kan indikere at Universitetet i Oslo

forstår begrepet om institusjonell autonomi på den ”nye” måten som i følge Clark passer for det tyvende århundret. Det vil si som uavhengighet fra en enkelt finansieringskilde (Clark, 1998:7). Det kan være at det har foregått endringer i forholdet mellom staten og universitetet som har tvunget universitetet til å tenke annerledes for å bevare sin autonomi også i fremtiden. I Europa har det i løpet av de siste femten årene skjedd forandringer som har ført til at myndighetene nå kun er en blant flere av universitetets interessenter. Myndighetene behandler dessuten ikke universitetene som en gode i seg selv, men som ett blant flere politiske midler de kan bruke for å oppnå ulike politiske mål (Nybom, 2007:123). Mål som i økende grad er av økonomisk art. Utsiktene til å bli behandlet som et økonomisk instrument for myndighetene, kan gjøre universitetet motivert til å tenke autonomi på en ny måte og i større grad frigjøre seg fra staten. Universitetet vil også bli tvunget til å finne nye løsninger for å opprettholde sine aktiviteter, når staten ikke lenger finansierer all dets virksomhet.

Jeg fant ideer om akademisk frihet og trofasthet mot den vitenskapelige virksomhetens prinsipper i alle strategiplanene. Det samme gjelder for ideene om danning, kultur og kulturutvikling, med unntak av strategiplanen fra 2005. Her fant jeg færre ideer om danning og ingen ideer om kultur. Det kan være at ideen om danning og kultur har bleknet i forhold til ideer om opplæring og yrkeskvalifisering (Nybom, 2007:120; Delanty, 2001:47). Gornitzka m. fl. skriver at forskning på universitetet tillater en forståelse av universitetet som en institusjon som befinner seg i spenningsfeltet mellom økonomi og kultur (Gornitzka *m.fl.*, 2007:328). At jeg ikke fant noen utsagn som kan relateres til kultur i strategiplanen, kan være et signal om at en slik forståelse av universitetet er i ferd med å tynnes ut. Neave og Maassen skriver at man på europeisk nivå ser en endring fra universitetet som et uttrykk for nasjonal kultur til universitetet som en sørvis - og opplæringsinstitusjon med hovedfokus på utvikling av entreprenørskap (Neave & Maassen, 2007:229). Endringen som foregår over hele Europa kan også ha påvirket norsk utdanningspolitikk, og forklare fraværet av ideen om kultur i strategiplanen fra 2005.

5.3.2 Ideer om samfunnsnytte

Antall utsagn som passer inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen” kan indikere at denne ”universitetstypen” har en sentral posisjon ved Universitet i Oslo sett i forhold til de andre ”universitetstypene”. Det ser imidlertid ut til at ”den samfunnsnyttige universitetstypen” nådde sitt klimaks i strategiplanen fra 1995. Ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” finnes i likhet med ideer fra ”den akademiske universitetstypen” tidlig i strategiplanene. For eksempel gir strategiplanen fra 1990 allerede i innledningen uttrykk for at universitetet vil tilpasse sin virksomhet til samfunnets behov (1990:1). Ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” er i større grad gjennomgående i hver strategiplan, i forhold til ideer fra ”den akademiske universitetstypen”. Det eneste litt påfallende unntaket er i strategiplanen fra 2005 hvor jeg ikke finner noen slike ideer i underkapitlet ”forskning” (2005:8). Her dominerer ideer fra ”markedsuniversitetstypen”.

I strategiplanene fra 1990 og 1995 identifiserte jeg flest utsagn som passet sammen med ideen om politisk styring. Av funnene som i planen fra 1995 passet inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen” ble mer enn halvparten identifisert ved hjelp av ideen om politisk styring. Det er bemerkelsesverdig at ikke ett eneste av de identifiserte utsagnene gir uttrykk for spenning knyttet til den politiske styringen. I strategiplanen fra 1990 er tilstanden omtrent lik, med unntak av ett utsagn som skilte seg ut ved å uttrykke misnøye med politiske myndigheters manglende evne til å ta langsiktige hensyn (Det akademiske kollegium, 1990:11).

En årsak til denne tendensen kan være at norske universiteter helt siden etableringen i 1811 har vært tett knyttet til staten og dens utvikling (Bleiklie, 2000:78-80). Det kan være at denne forbindelsen representerer den institusjonaliserte virkeligheten, som man av den grunn ikke har innvendinger mot. I tillegg kan det hende at forholdet mellom universitetet og myndighetene fungerer godt. For eksempel frifinner Underdal myndighetene langt på

vei i forhold til universitetenes manglende tilspasnings- og omstillingsevne⁴⁴ (2000:51-52) når Mjøs-utvalget har lagt frem sin innstilling der de blant annet foreslår større frihet og selvstendighet for den enkelte institusjon (Mjøs, 2000:14). Ettersom universitetene i perioden før dette har vært gjennom en periode med sterk sentralisert styring, kan Underdals forsvar være en indikasjon på positiv innstilling til politisk styring og myndighetene som partner. Svarene fra Currie og Tjeldvolls trendanalyse tyder på det samme. De fleste spurte var skeptiske til at Universitetet i Oslo skulle bevege seg mot å bli et økonomisk foretak. De ønsket å opprettholde statlig finansiering til tross for reduksjoner i de offentlige bevilgningene til universitetet (Currie & Tjeldvoll, 2001:116).

Ideen om politisk styring er størst av ideene som utgjør ”den samfunnsnyttige universitetstypen” også i strategiplanen fra 2000. Deretter skjer det en endring som kan karakteriseres som bemerkelsesverdig. I strategiplanen for 2005 til 2009 finnes det ikke lenger ett eneste utsagn som passer sammen med ideen om politisk styring. Hva kan være forklaringen? Endret utdannings- og forskningspolitikk er den mest sannsynlige grunnen til forandringen. Jeg knyttet mange av utsagnene om politisk styring til Norgesnett, et begrep som ble innført av Hernes-utvalget i 1988. Norgesnett var underlagt sterk sentral planlegging og styring, og motstanden mot Norgesnett økte etter hvert i styrke (Haugland, 2000:10). Da Mjøs-utvalget la frem sin innstilling om høyere utdanning i 2000, gikk de inn for større frihet, ansvar og selvstendighet for enkeltinstitusjonen (Mjøs, 2000:14). Mjøs-utvalgets innstilling la et grunnlag for Kvalitetsreformen. Formålet med kvalitetsreformen fra myndighetenes side var å tilrettelegge for en kvalitetsheving av utdanningen gjennom en rekke tiltak av innholdsmessig, organisatorisk og økonomisk art. I følge myndighetene ble det gitt større faglig og økonomisk frihet for institusjonen, samtidig som de opprettet et uavhengig akkrediterings- og evalueringsorgan som skulle kontrollere kvaliteten i høyere utdanning. Reformen innebar også innføring av ny gradsstruktur, nytt karakter- og poengsystem, og var ferdig innført høsten 2003 (St. meld. 27, 2000-2001). Mjøs-utvalgets innstilling innebar endret kurs for utdannings- og forskningspolitikken, og gjennomføringen av Kvalitetsreformen medførte endrede

⁴⁴ Han ble senere rektor ved Universitetet i Oslo.

rammebetingelser for Universitetet i Oslo i perioden mellom 2000 og 2005. Dette kan forklare hvorfor ideen om politisk styring har forsvunnet ut av strategiplanen i 2005.

5.3.3 Ideer om interndemokrati

I forhold til i de øvrige ”universitetstypene” er det et lavt antall utsagn som passer inn i ”den interndemokratiske universitetstypen”. En grunn til dette kan være at operasjonaliseringen av ”den interndemokratiske universitetstypen” ikke var godt nok egnet til å fange ideer om representativt demokrati. De utsagnene jeg fant stemte stort sett overens med ideene om deltakerstyring og demokratiske prosesser, og ikke med ideene om forhandling og koalisjonsdannelse. Det betyr også at ideer om forhandling og koalisjonsdannelse ikke finnes i strategiplanene.

”Den interndemokratiske universitetstypen” har sitt opphav i Olsens visjon om ”Universitetet som instrument for nasjonale politiske agendaer”. Visjonen konsentrerer seg om den formelle organiseringen og styringen av universitetet, og innebærer ikke konkret informasjon om universitetets virksomhet. Den skiller seg således ut fra de øvrige visjonene. Da visjonen ble ”spisset” til en ”universitetstype” ble den manglende egenskapen overført, og ”den interndemokratiske universitetstypen” favner ikke like bredt som de andre ”universitetstypene”. Det kan være at den derfor ikke er like brukbar i analyse av strategiplaner som de øvrige ”universitetstypene”.

En annen mulighet er at strategiplanene faktisk ikke vektlegger ”den interndemokratiske universitetstypen”. Kanskje er man opptatt av representative demokratiske prosesser ved Universitetet i Oslo, men mener at disse hører til i andre forum enn i strategiplanene. Noe som kan tyde på dette er at en relativt stor andel av utsagnene som ble plassert i ”den interndemokratiske universitetstypen” knyttes til beskrivelsen av selve planprosessen bak det ferdige strategidokumentet. Unntaket er strategiplanen fra 1990 hvor prosessen ikke beskrives, og jeg finner ideene i underkapitlene om ”Styring og struktur ved universitetet” (1990:5-6) og i ”Studenter og ansatte - universitetets viktigste ressurs”

(1990:13-14). I strategiplanene fra 2000 fant jeg kun ett utsagn som passet med disse ideene i hele strategiplanen og det var i forordet, som omhandlet planprosessen.

Det kan også være at representative demokratiske prosesser ikke har noen sentral plass ved Universitetet i Oslo, fordi de ikke lenger anses som særlig relevante. De Boer og Stensaker skriver at ideen om universitetet som representativt demokrati ble unnfanget på midten av 1960-tallet, primært som en konsekvens av studentaktivisme (2007:162). Deretter ble ideen spredd over hele Vest-Europa på første halvdel av 1970-tallet, men alt på begynnelsen av 1980-tallet startet tilbakegangen for universitetet som et representativt demokrati (De Boer & Stensaker, 2007:165-167). Tilbakegangen hadde to grunnleggende årsaker. Den første årsaken er relatert til at universitetet ikke klarte å respondere raskt og fleksibelt på sosiale, teknologiske, sosioøkonomiske og politiske endringer i samfunnet. Den andre årsaken er at introduksjonen til universitetet som et demokrati var et rent brudd med fortiden og på mange måter eksplisitt vurdert som et eksperiment (De Boer & Stensaker, 2007:167). Hvis dette er riktig betyr det at ”den interndemokratiske universitetstypen” har hatt en relativt kort storhetstid, og at antall forekomster antakelig ville ha vært høyere i en strategiplan fra 1970-årene, om en slik hadde eksistert.

De Boer og Stensaker sår dessuten tvil om det representative demokratiets reelle eksistens ved universitetene. De skriver at demokratiet alltid lidd under begrensningen om at studenter og administrativt har hatt en betydelig men likevel mindre andel plasser i styrende organer, enn det akademisk ansatte har hatt (De Boer & Stensaker, 2007:179). Deres påstand bekreftes for eksempel av utsagnet ”Administrasjonen skal (...) utføre sitt arbeid etter retningslinjer gitt av enhetenes valgte organer, hvor det faste vitenskapelige personale har flertall” i strategiplanen fra 1990 (1990:7). Hvis det er slik at det egentlig aldri har eksistert noe representativt demokrati ved universitetene, så er det enda en grunn til å revurdere ”den interndemokratiske universitetstypens” plass i analyseverktøyet.

Selv om det kan innvendes at den demokratiske styringen av universitetet ikke har fulgt prinsippet om representativt demokrati til punkt og prikke, så har denne styringsformen hatt en relativt stor plass ved norske universiteter. Det er ikke mange år siden

internasjonale evalueringspaneler så med skepsis på det store innslaget av demokratiske styringsordninger ved norske universiteter (NOU, 2003:208). Det har imidlertid skjedd en endring for evalueringen av kvalitetsreformen som ble lagt frem i år konkluderte med at universitetenes formelle kollegiale organene har forandret status fra besluttende til rådgivende organer, og at strategisk ledelse og strategiarbeid anses som stadig viktigere (NIFU STEP, 2007). Endringen innebærer at den formelle medbestemmelsesretten til de ansatte er svekket (Regjeringen, 2007). Dette kan bety at strategisk styring og ledelse er i ferd med å overta for demokratisk styring og ledelse. Hvis det er slik at strategi erstatter demokrati så er det ikke underlig at det finnes få ideer fra ”den interndemokratiske universitetstypen” i *strategiplanene*.

De Boer og Stensaker mener likevel at det fremdeles vil være behov for deltakelse i beslutningstaking. Behovet kan resultere i nye typer representativ styring, kanskje i en mer uformell ramme for å unngå noe av tidligere tiders byråkrati (De Boer & Stensaker, 2007:184-185). I denne sammenhengen er det interessant å trekke frem et utsagn fra strategiplanen for 2005 til 2009, som jeg plasserte i ”den interndemokratiske universitetstypen”.

”Som et supplement til kollegiale organer vil UiO videreutvikle mer direkte og inkluderende former for deltakelse internt – fra lokale fellesseminarer via tematisk fokuserte idédugnader til åpne nettbaserte diskusjonsfora” (2005:14).

Dette empiriske funnet understøtter dermed De Boer og Stensakers spekulasjoner, i form av konkrete eksempler på hva slags nye former for representativ styring universitetet kan komme til å by på fremover.

5.3.4 Ideer om markedstilpasning

I strategiplanen fra 2000 skjedde det en endring i forholdet mellom ”universitetstypene”. Strategiplanen skilte seg ut som eneste plan med flere utsagn som passet inn

”markedsuniversitetstypen” enn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Funnet styrket hypotesen min, og var ikke så overraskende sett i lys av ny-liberalistisk ideologis utbredelse de siste tiårene, som har bidratt til at universiteter i økende grad vurderes som økonomiske foretak (Neave & Maassen, 2007:226-227; Olsen, 2005:15-16; Olsen, 2000:2-3; Hermansen, 2004:306; Neave, 2003:149-150; Gumpert, 2000:67-73). Det var mer uventet jeg fant færre utsagn som passet inn i ”markedsuniversitetstypen” i strategiplanen fra 2005, og at jeg fant flere utsagn som passet inn i ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”den multivalente universitetstypen” enn i ”markedsuniversitetstypen”. Endringen svekker hypotesen min.

Gornitzka og Maassen skriver at selv om universiteter har sitt virke mellom markedet og staten, så betyr ikke det at de beveger seg langs en uavbrutt linje fra politisk styring mot markedsstyring. Det forgår en kontinuerlig interaksjon mellom universitetet og dets omgivelser på mange plan, som involverer mange ulike interne og eksterne aktører. Interaksjonen kan være styrt av markedet, staten eller av universitetet selv (Gornitzka & Maassen, 2007:155). At innflytelsen fra slike ideer ikke øker gradvis kan forklare hvorfor ”markedsuniversitetstypen” relativt sett var lavere i strategiplanen fra 2005 enn i planen fra 2000.

I strategiplanen fra 1990 fant jeg to utsagn som passet sammen med ideer fra ”markedsuniversitetstypen” allerede innledningsvis. Vi har sett at det samme var tilfelle for ideer fra ”den akademiske universitetstypen” og ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Strategiplanen fra 1995 vektlegger så og si ikke ideer fra ”markedsuniversitetstypen” i det første underkapitlet ”verdier og mål”, men heller mer utover i planen. I strategiplanen fra 2000 derimot fant jeg veldig mange utsagn som passer inn i ”markedsuniversitetstypen” i hele planen med unntak av i ”Universitetets verdiplattform” (2000:14-16). I strategiplanen fra 2005 finnes de fleste utsagnene som passer inn i ”markedsuniversitetstypen” i underkapitlene ”Institusjonell identitet” og ”Forskning”. Strategiplanen skiller seg ut fra de andre planene ved at underkapitlet ”Forskning” i stor grad domineres av ideer som passer sammen med ”markedsuniversitetet” (2005:8). Det operasjonelle målet for forskningen er å sikre

medaljeplass i Norden og komme på topp 20 listen i Europa (2005:8). Å hevde seg i konkurranse i forskningssammenheng ser ut til å være viktig for Universitetet i Oslo, og multipel ekstern finansiering fungerer som et middel for å lykkes.

Konkurranseaspektet stod sentralt også i strategiplanen fra 2000. Av alle utsagnene som passet inn i ”markedsuniversitetstypen” i 2000 var det hele 27 som representerte ideen om konkurranse. Dette var over halvparten av alle relevante utsagn som passet sammen med ”markedsuniversitetstypen”. Europeiske universiteter har på grunn av sin offentlige karakter historisk sett hatt lite behov for å konkurrere med hverandre på nasjonalt og internasjonalt nivå (Salerno, 2007:198). Denne virkeligheten ser ut til å ha endret seg. Salerno skriver at bevegelsen fra elite til masseutdanning har lagt et enormt økonomisk - og politisk press på europeiske myndigheter som er vant til å totalfinansiere høyere utdanning. Mange land ønsker å opprettholde universitetene som en offentlig gode, men et stadig større bevismateriale tvinger politikere på tvers av Europa til å akseptere at en slik holdning truer kontinentets evne til å konkurrere i det globale markedet for høyere utdanning - og forskning (Salerno, 2007:186). Overført til Universitet i Oslo kan perspektivet forklare vekten på ideen om konkurranse. Når myndighetene ikke lenger totalfinansierer universitetet og begynner å behandle det som et konkurrerende foretak, tvinges universitetet til å endre holdning og atferd. For å fremdeles ha gode fremtidsutsikter må universitetet bli mer konkurranseorientert.

Totalt sett var det få forekomster av ideen om kunnskap som strategisk ressurs. En forklaring på det lave antallet utsagn som samsvarte med denne ideen kan være at ideen om kunnskap som strategisk ressurs var for tett knyttet sammen med ideen om konkurranse til at de fungerer godt som separate kategorier. En annen grunn kan være at Universitetet i Oslo ikke oppfatter sin virksomhet som en strategisk ressurs. Hvis vi går tilbake til det operasjonelle målet fra strategiplanen for 2005 til 2009 om at universitetets forskning skal være på medaljeplass i Norden og blant de 20 beste i Europa, gis det ikke direkte uttrykk for at forskning oppfattes som en strategisk ressurs (2005:8). Det kan like gjerne se ut som at universitetet ønsker å ha forskning som holder høy standard for forskningens egen skyld, en idé som er mer i tråd med ”den akademiske

universitetstypen”. Man ønsker kun å bruke andre utdanningsinstitusjoners forskningsresultater som rettesnor. En slik holdning vil være mulig fordi den offentlige finansieringen av høyere utdanning fremdeles er betydelig (Salerno, 2007:198), og forskningen kan og bør da ha andre hensikter enn kun å fungere som strategisk ressurs.

5.3.5 Multivalente ideer

I strategiplanen for 2005 er ”den multivalente universitetstypen” på sitt høyeste hittil, sett i forhold til de øvrige ”universitetstypene”. Hvilke sammensetninger finner vi i ”den multivalente universitetstypen”? Den mest vanlige kombinasjonen over tid er en sammensetning av ideer fra ”den akademiske universitetstypen” og ”den samfunnsnyttige universitetstypen”. Den nest mest vanlige kombinasjonen er av ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen”. Disse to kombinasjonstypene er dominerende (tabell 5.3). ”Den samfunnsnyttige universitetstypen” forekommer hyppigst ettersom den finnes i begge de mest vanlige kombinasjonene. Når det gjelder de to kombinasjonene ser vi at ”den akademiske universitetstypen” kombinert med ”den samfunnsnyttige universitetstypen” har høyest antall forekomster i samtlige strategiplaner med unntak av strategiplanen fra 2000. I strategiplanen fra 2000 er det kombinasjonen av ”den samfunnsnyttige universitetstypen” og ”markedsuniversitetstypen” har høyest antall forekomster. Endringen i mønsteret passer sammen med at ”markedsuniversitetstypen” var den største ”universitetstypen” i strategiplanen fra 2000.

	A/S	S/M	A/I	S/I	A/M	A/S/M	A/S/I/M	Sum totalt
1990-1994	10	1	1					12
1995-1999	10	2					1	13
2000-2004	5	10			1			16
2005-2009	5	3		1	1	2		12

A - "den akademiske universitetstypen"

S - "den samfunnsnyttige universitetstypen"

I - "den interndemokratiske universitetstypen"

M - "markedsuniversitetstypen"

Tabell 5.3 En oversikt over identifiserte ideer i ulike kombinasjoner i "den multivalente universitetstypen"

I de fleste utsagnene i "den multivalente universitetstypen" er det helt klart en hovedtendens til at ideer fra ulike "universitetstyper" flettes sammen, uten at det gis uttrykk for spennings- eller motsetningsforhold mellom disse. Det finnes noen unntak i strategiplanen fra 1995. Et utsagn gir uttrykk for at den politiske styringen kan utfordre autonomi, akademisk frihet og forpliktelsen overfor den vitenskapelige virksomhetens prinsipper og krav (1995:6). Universitetet ser altså noe problematisk ved den politiske styringen, til tross for at strategiplanen fra 1995 var spekket med utsagn tilsynelatende i harmoni med den politiske styringen.

To av utsagnene i strategiplanen fra 1995 tar for seg spenningen mellom målrettet og fri forskning. Kunnskapsutvikling verdsettes i økende grad for sin umiddelbare praktiske nytteverdi. Dette truer utviklingen av kunnskap som "kun" har egenverdi, men som kan være uvurderlig på lengre sikt. "Universitetets særlig oppgave" er å være en ambassadør for sistnevnte (1995:4). Langt de fleste utsagnene som tar for seg både fri- og målrettet forskning i de fire strategiplanene fokuserer på potensialet som ligger i å kombinere disse på en harmonisk måte.

I noen utsagn finnes det skjulte motsetningsforhold. I strategiplanen fra 1990 gir et utsagn uttrykk for at fri grunnforskning skal danne et grunnlag for ”målrettet grunnforskning” (1990:9). I analysen pekte jeg på det tilsynelatende paradoksale i anvende et begrep som ”målrettet grunnforskning”, ettersom det i grunnforskning er selve prosessen og ikke eventuelle mål som er det vesentlige. Et utsagn i strategiplanen fra 2000 innebærer at universitetet skal arbeide for å øke ”privat finansiering av grunnforskningen” (2000:5). Utsagnet harmonerer ikke med flere utsagn i samme strategiplan som vektlegger at kunnskapsutvikling skal være sannhetssøkende uten partsinteresser (2000:15). Hvis man ser vekk fra den filantropiske muligheten, så vil en privat aktør eller organisasjon som betaler for forskning representere en part med interesse i sin investering.

I mange utsagn virker det som om universitetet synes det er uproblematisk å stå til tjeneste for og samarbeide med både samfunnet og næringslivet (1990:12; 1995:9, 13; 2000:2, 3, 6, 8). Universitetet vil tjene samfunnet, men også imøtekomme sine brukeres behov, og kombinerer elegant ideer fra ”den samfunnsnyttige universitetstypen” med ideer fra ”markedsuniversitetstypen”. Holdningen kan antakelig sies å være noe atypisk for universitetet sett i et historisk perspektiv. Gornitzka og Maassen beskriver hvordan kontinentale europeiske universiteter har en tradisjon for å motsette seg myndighetenes instrumentelle forventninger. Dette gjelder også for Universitetet i Oslo (Gornitzka & Maassen, 2007:146). Nybom skriver at i perioden der universitetet endret karakter fra elite- til masseuniversitet så var det enten ingen eller primært en negativ relasjon mellom næringslivet og ordinære europeiske universiteter (Nybom, 2007:120). Den åpne holdningen vi nå ser i strategiplanene kan være en respons på krav fra samfunnet. Det kan også tenkes at det er et stykke mellom teori og praksis.

I et annet utsagn står det at universitetet vil beskytte sin autonomi for å tjene samfunnets interesser (2000:16). Forestilling har røtter tilbake til Berlins ”Humboldt Universitet” i 1810. Humboldt forutsatte at utvikling ny og original kunnskap bare kunne utvikles hvis staten finansierte universitetet og beskytte dets autonomi. Gjennom ordningen ivaretok samtidig staten sine egeninteresser ettersom samfunnets intellektuelle-, økonomiske- og

fysiske utvikling var nært sammenknyttet med optimal kunnskapsproduksjon (Nybom, 2007:104-105; Olsen, 2005:14).

Flere utsagn i strategiplanen fra 1995 omhandler kunnskap som en drivkraft bak eller som et bidrag til økonomisk, sosial og kulturell utvikling (1995:2, 3, 4). Det kan være verdt å merke seg at økonomisk utvikling nevnes først i utsagnene. Plasseringen kan være tilfeldig, men kan også ha sammenheng med at de nasjonale prioritetene som universitetet skal spille en rolle i forhold til i økende grad er økonomiske (Gornitzka & Maassen, 2007:153). Utover dette gis det ikke uttrykk for noen prioritering. Strategiplanen fra 2000 følger opp med samme type oppramsing i to utsagn. Universitetet skal være en engasjert deltaker i samfunnets sosiale, kulturelle, økonomiske og teknologiske utvikling (2000:forord, 1). Det kan virke som om universitetet sidestiller alle utviklingsformene, men det kan være verdt å merke seg at rekkefølgen på ordene har endret seg siden 1995. Det kan være et bevisst valg å vektlegge samfunnets sosiale - og kulturelle utvikling før den økonomiske utviklingen. I strategiplanen fra 2005 vektlegger ett utsagn at universitetet skal være aktivt i samfunnets kulturelle og sosiale utvikling (2005:4). Her avstår strategiplanen fra oppramsing og nøyer seg med kun å nevne kulturell og sosial utvikling. Likevel kan det hevdes at økonomisk og teknologisk utvikling indirekte vektlegges i den første delen av utsagnet, der det fremkommer at universitetet skal ”gi viktige bidrag til kunnskapsbasert næringsvirksomhet og forvaltning” (2005:4). At universitetet kunngjør at det skal bidra til de aller fleste typer utvikling kan være et uttrykk for den gjensidige avhengigheten som eksisterer mellom vitenskapelig virksomhet og staten i moderne demokratier (Gornitzka & Maassen, 2007:144). Universitetene og det faglige fellesskapet er avhengig av finansiering fra myndighetene, mens staten er avhengig av vitenskap og teknologi som sikrer kulturell-, politisk-, økonomisk- og strategisk levedyktighet (*ibid*).

I et annet utsagn fremkommer det en erkjennelse av at samfunnet med full rett stiller strengere krav til universitetet, og at det møter sterkere konkurranse fra både inn- og utland (2005:2). Salerno skriver at den offentlige tilliten til universitetene er svekket fordi utgiftene til universitetene har eskalert og at universitetet ikke har vært i stand til å

demonstrere på en klar måte verdien av sin sørvis. Det økende fokuset på blant annet konkurranse, multiplert ekstern finansiering og brukerstyring reflekterer en endret samfunnsoppfatning om hva som er universitetets hensikt og funksjon (Salerno, 2007:186-187).

Noen utsagn i strategiplanen fra 2000 vektlegger utdanningens praktiske funksjon i kvalifisering av studenter til både et nasjonalt- og et internasjonalt arbeidsmarked (2000:6, 7). I strategiplanen fra 2005 gir et av utsagnene uttrykk for at utdanning skal holde et høyt europeisk nivå (2005:9). Fokuset kan ha sammenheng med at det i hele Europa er et økt politisk fokus på mobilitet for studenter og ansatte (Gornitzka *m.fl.*, 2007:324). I tillegg stod internasjonalisering av norsk høyere utdanning sentralt i Kvalitetsreformen (Gornitzka, 2006:24-25).

I tillegg til øket vekt på internasjonalisering ønsker man å øke og profesjonalisere kontakten med politikere og næringslivet (2000:9). Utsagnet gir assosiasjoner til PR og markedsføring og kan antakelig forstås som ett strategisk tiltak for å hevde seg i konkurransen om ressurser. Et annet utsagn som også sender tankene til strategisk tenkning understreker at universitetet skal være utviklingsorientert og handledyktig, åpent for samfunnet og benytte seg av brukernes innspill og ideer. Videre vektlegges evnen til å prioritere slik at man klarer å innfri faglige ambisjoner (2005:15). Strategiplanen fra 2005 bærer Underdal sin underskrift. I 2000 pekte Underdal på universitets handlingsrom og uforløste potensial i forhold til å få til endringer i institusjonenes evne og vilje til tilpasning og omstilling, for å møte krav og forventninger fra omgivelsene (Underdal, 2000:50-51).

Det siste utsagnet i strategiplanen fra 2005 som passet inn i ”den multivalente universitetstypen” vektlegger etablering av møteplasser der vitenskapelig -, teknisk - og administrativt ansatte sammen med studenter kan utvikle virksomheten på tvers av faggrenser og enheter (2005:15). Underdal påpeker i 2000 at ”vi makter ikke helt godt å utløse eller utnytte den faglige kreativiteten og entreprenørene energi som finnes i

arbeidsfellesskapet” (Underdal, 2000:52). Utsagnet tyder på at dette er noe han i 2005 som leder av universitetet ønsket å bøte på.

5.3.6 Refleksjoner i forhold til strategisk utviklingsorientert tenkning

De tre siste utsagnene som jeg kommenterte i ”den multivalente universitetstypen” innebærer tanker i strategisk- og utviklingsorientert retning. Universitetet ønsker å profesjonalisere kontakten med sine omgivelser, fokusere på utvikling og handlekraft, samt bli flinkere til å prioritere. Det fremkommer at strategisk tenkning kan være kompatibel med representativ deltakelse. I den gjeldende strategiplanen uttrykkes et ønske om å utnytte faglig kreativitet og entreprenørenergi på tvers av disiplinene for å utvikle universitetet på best mulig måte. I prosessen med å få til en maksimal utvikling vil man utnytte mangfoldet og etablere møteplasser for alle typer ansatte og studenter. Slik kan de gode ideene yngle. Dette kan ikke erstatte formell medbestemmelsesrett⁴⁵, men gir en annen type påvirkningsmulighet. Et problem med den formelle medbestemmelsesretten er at veldig mange ikke benytter seg av den (De Boer & Stensaker, 2007:170).

En svakhet ved de demokratiske prosessene har vært at de til dels fjernet fokuset fra universitetets primærvirksomhet. Dette gjenspeiler seg i ”den interndemokratiske universitetstypen” som ikke inkluderer universitetets virksomhet. Den nye typen påvirkningsmulighet er av en mer uformell karakter og kan innebære konsentrasjon om universitetets virksomhet, noe den tidligere demokratiske styringsformen var i stand til fordi den var for opptatt av formell organisering og styring. Universitetets ledelse sørger for å etablere fysiske og virtuelle møteplasser for alle typer ansatte og studenter, hvor ledelsen ved deltakelse kan hente inn gode ideer som kan bidra til utviklingsorienterte strategiske beslutninger. Systemet vil være basert på kollektiv utviklingstenkning.. Mangfoldets kreative ideer kombinert med ledelsens strategiske handling kan frigjøre

⁴⁵ Foreløpig har man ved Universitet i Oslo fremdeles formell medbestemmelsesrett, for eksempel ved valg av rektor.

Universitetet i Oslo fra en femti år lang tradisjon, der europeiske universiteter ikke har endret seg, men har blitt endret (Nybo, 2007:119). En slik utvikling kan imidlertid gjøre det enda vanskeligere å anvende ferdigutviklede og godt spesifiserte kategorier i analyse for å finne ut hvilke ideer som vil prege fremtidens strategiplaner.

6. Avslutning

Jeg har ønsket å løfte frem strategiplaner som en relevant kilde i forskning på høyere utdanning og universiteter. I lys av en utvikling der strategiarbeid og strategisk ledelse har fått stadig større betydning for norske utdanningsinstitusjonenes styrer, blir det viktigere å studere strategiplaner fordi de inneholder ideer som kan ha store konsekvenser for utvikling av universiteter.

6.1 Forskningsspørsmål og hypotese

I oppgaven ville jeg å ha svar på hvilke ideer som fantes i strategiplanene for Universitetet i Oslo i perioden fra 1990 til 2009, og hvordan forholdet mellom de ulike ideene hadde endret seg i løpet av denne tiden.

Etter å ha analysert og diskutert Olsens visjoner antok jeg at det var sannsynlig at jeg ville finne ideer fra alle "universitetstypene". Det så for eksempel ut til at ideen om brukerstyring, som jeg identifiserte som en bærende idé i "markedsuniversitetstypen", var tilstede allerede ved Universitetet i Bologna for 900 år siden. Universitetet, det vil si professorene, var helt avhengig av sine brukere. Videre virket det ikke som om ideen gikk på bekostning av for eksempel ideer fra "den akademiske universitetstypen", fordi studentene kjempet for akademisk frihet i forhold til myndighetene. Ved Universitetet i Berlin for nesten 200 år ble det inngått en avtale med staten om beskyttelse av universitetets autonomi. Til tross for avtalen stod universitetet i et finansielt avhengighetsforhold til staten, og en av grunnene til at staten gikk med på å beskytte universitets autonomi var at universitetet ville produsere kunnskap som var nyttig for staten. I dette forholdet ser vi hvordan ideer fra "den akademiske universitetstypen" tvinnes sammen med ideer fra "den samfunnsnyttige universitetstypen". Ideer fra ulike

universitetstyper har altså forekommet i forskjellige kombinasjoner lenge før Universitetet i Oslo var påtenkt.

Antakelsen ble bekreftet og jeg fant ideer som passer sammen med alle de fem ”universitetstypene”. Jeg fant flest utsagn som stemte overens med ”den samfunnsnyttige universitetstypen”, bortsett fra i strategiplanen fra 2000 hvor det var flest utsagn som passet sammen med ”markedsuniversitetstypen”. Ideer som passet inn i ”den akademiske universitetstypen” holdt seg ganske stabile, mens det generelt var få utsagn som passet inn i ”den interndemokratiske universitetstypen”. I strategiplanen fra 2005 jevnet forholdet mellom ”universitetstypene” seg ut, og jeg fant flere utsagn som passet inn i ”den multivalente universitetstypen”.

Ut fra funnene mine kan se ut til at ideer om samfunnsnytte og akademia har en større plass ved Universitetet i Oslo enn det som er tilfelle for ideer om markedstilpasning og ideer om interndemokrati. Strategiplanen i 2000 representerer et unntak fordi jeg her fant flest ideer om markedstilpasning. Jeg hadde forventet å finne et økende antall ideer om markedstilpasning, og funnet fra 2000 var i tråd med min forventning. Jeg ble derfor overrasket over at jeg fant færre ideer om markedstilpasning i strategiplanen fra 2005. Hypotesen min om at ideer om markedstilpasning har blitt viktigere i forhold til andre ideer ble avkreftet. Universitetet ser ikke ut til å bevege seg konsekvent i retning av større markedstilpasning, i motsetning til universiteter i mange andre land.

Funnene mine er konsistente med Gornitzka og Maassens teori om at selv om universitetene har sitt virke mellom markedet og staten, så betyr ikke det at de beveger seg langs et kontinuum fra politisk styring mot markedsstyring. Funnene er også i overensstemmelse med Bleiklie m fl. sin påstand om det er staten og universitetene selv, heller enn markedet, som dominerer utviklingen av universitetene i Norge. I tillegg stemmer de overens med Currie og Tjeldvolls observasjon om at Universitetet i Oslo har holdt på mange av sine tradisjonelle verdier i møtet med globaliseringen.

Utviklingen i forholdet mellom de ulike ideene i strategiplanene kan tyde på at de vektes som mer jevnbyrdige enn tidligere, og at universitetet forsøker å oppnå bedre balanse mellom ulike aspekter. Ideer fra forskjellige ”universitetstyper” kombineres oftere, og det gis uttrykk for at universitetet opplever ulike ideer som kompatible og gjensidig utfyllende. Konsekvensen er at ”den multivalente universitetstypen” blir viktigere.

6.2 Mulig utvikling

Norske universiteter har helt siden etableringen i 1811 vært tett knyttet til staten og dens utvikling. Det foregår endringer i forholdet mellom staten og universitetet. Det finnes tegn på at myndighetene i større grad enn før verdsetter universitetene ut i fra sitt økonomiske bidrag, heller enn fra sitt kulturelle bidrag. Staten finansierer fremdeles universitetets virksomhet i stor grad, og universitetet lytter til politiske signaler og vil imøtekomme samfunnets behov. Ettersom staten ikke lenger totalfinansierer universitetet, må universitetet endre holdninger og atferd, og søke å oppnå bedre kontakt med for eksempel næringslivet. I tråd med dette ser det ut til at universitetet forstår sin autonomi som uavhengighet fra en enkelt finansieringskilde, og satser sterkere på patentering og intellektuelle rettigheter. Universitetet ønsker både å ha en viss autonomi og være åpent mot omverdenen.

Tegn i strategiplanene tyder på at strategisk virksomhet har blitt viktigere for Universitetet i Oslo. Strategisk virksomhet kan bidra til at en ny form for representativ medvirkning vil få betydning. En representativ medvirkning som finner sted i fysiske og virtuelle møteforum som fungerer som idégeneratorer der ledelsen kan hente gode ideer og omsette disse i strategisk handling.

6.3 Modifikasjoner og implikasjoner

Olsens visjoner i en modifisert form egner seg til å analysere innholdet i strategiplaner, men det finnes noen svakheter ved kategoriene mine. Internasjonalisering kan tjene som et eksempel på et aspekt som strategiplanene har et rimelig stort fokus på, men som det er utfordrende å fange opp ved hjelp av ”universitetstypene”. Internasjonalisering passer kun inn i kategoriene mine når ideen opptrer sammen med ideer om konkurranse, samfunnsnytte eller andre ideer som inngår i ”universitetstypene”. Viktige elementer i teksten faller altså utenom kategoriene mine. En annen begrensning ved ”universitetstypene” er at ”den interdemokratiske universitetstypen” ikke favner like bredt som de øvrige ”universitetstypene”, ettersom den ikke innebærer konkrete ideer om universitetets virksomhet. Hvis man vil benytte seg av ”universitetstypene” i analyse av andre strategiplaner, kan det være nødvendig å foreta en justering av kategoriene.

Jeg mener at det vil være mulig å overføre kategoriene til bruk i andre typer studier. De kan benyttes i analyse av andre typer dokumenter eller som utgangspunkt for intervjuer. Det hadde vært interessant å gjennomføre sammenliknende studier av strategiplaner ved andre norske universiteter og høyskoler. Det hadde også vært spennende å foreta komparative analyser av strategiplaner ved høyere utdanningsinstitusjoner i andre land. Ved å utvide studien settes ideene i Universitetet i Oslos strategiplaner inn en større sammenheng. Dette vil bidra til en mer helhetlig forståelse av forskjeller og ulikheter i idégrunnlaget for styring og utvikling ved ulike institusjoner både i Norge og i andre land.

Jeg kunne tenke meg å følge opp denne studien ved å analysere fremtidige strategiplaner som skapes og benyttes ved Universitetet i Oslo, for å følge med på utviklingen av forholdet mellom ideene. Hypotesen for neste forskningsprosjekt vil være at multivalente ideer øker. I tillegg kan det være spennende å følge med på om ideer om markedstilpasning blir viktigere i fremtiden, eller om universitetet motstår presset fra den globale økonomien. Det vil også være nyttig å studere evalueringer som sier noe om i hvilken grad man faktisk har nådd målene i strategiplanene. Det kan dessuten være

fordelaktig å gjennomføre intervjuer med ansatte, studenter, eksterne samarbeidspartnere og andre interessegrupper for å avdekke deres tanker omkring strategiplaner og strategiplanarbeid. I oppgaven har jeg kun konsentrert meg om det ”formelle strategiplannivået”⁴⁶. Gjennom intervjuer vil man få viktig innsikt også på andre ”strategiplannivåer” og finne ut mer om hvilken funksjon strategiplanene faktisk har.

⁴⁶ Se 2.2 Avgrensning

Litteraturliste

ARENA (2007). Funnet 19.01.07

<http://www.arena.uio.no/index-nor.xml>

ARENA. (2006). Funnet 11.08.06

http://www.arena.uio.no/nyheter/APSR_JPO.xml

ARENA. (2006). Funnet 11.08.06

<http://www.arena.uio.no/about/staff/olsen.xml>

Atkinson, Paul & Delamont, Sara (2005). Analytic Perspectives. In: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (Eds.): *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition*. California: Sage Publications: 821-840.

Befring, Edvard. (1998). *Forskinsmetode og Statistikk*. Gjøvik: Det Norske Samlaget

Berdahl, Robert O., Altbach, Philip, G. & Gumpert, Patricia J. (1999). Introduction. In: Altbach, Philip, G., Berdahl, Robert O., & Gumpert, Patricia J. (Eds.) *American Higher Education in the Twenty-first century: Social, Political and Economic challenges*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Berdahl, Robert O. & McConnell, T. R. (1999). Autonomy and Accountability. In: Altbach, Philip, G., Berdahl, Robert O., & Gumpert, Patricia J. (Eds.) *American Higher Education in the Twenty-first century: Social, Political and Economic challenges*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Berger, Peter L. & Luckmann Thomas. (1999). *Den samfundsskabte virkelighed*. Viborg: Nørhaven AS

Bergström, Göran & Boréus, Kristina. (2000). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur

Birkeland Innovasjon (2006). Funnet 14.12.06.

<http://www.birkelandinnovasjon.no/Default.aspx?tabid=329&subtabid=364>

Bleiklie, Ivar. (2000). Kvalitet og fristilling. *Norgesnettkonferansen 2000*. Norgesnettrådets rapporter 1/2000: 67-84.

Bleiklie, Ivar, Høstaker, Roar and Vabø, Agnete. (2000). *Policy and Practice in Higher Education. Reforming Norwegian Universities*. Higher Education Policy Series 49. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd.

Bourdieu, Pierre and Passeron, Jean-Claude. (1990). *Reproduction in education, society and culture*. London: Sage.

Bryson, John M. (2004). *Strategic Planning for Public and Nonprofit Organizations: A Guide to Strengthening and Sustaining Organizational Achievement*. San Francisco: Jossey-Bass.

Castells, Manuel. (1996). *The Rise of the Network Society. The Information Age: Economy, Society and Culture*. Volume I. Oxford: Blackwell.

Castells, Manuel. (1998). End of Millennium. *The Information Age: Economy, Society and Culture*. Volume III. Oxford: Blackwell.

Castoriadis, Cornelius & Curtis, David Ames (1997). *The Castoriadis Reader*. Oxford: Blackwell

Clark, Burton R. (1998). *Creating Entrepreneurial Universities. Organizational Pathways of Transformation*. Oxford: Pergamon.

Clark, Burton R. (1983). *The Higher Education System. Academic Organization in Cross-National Perspective*. Los Angeles: University of California Press

CLUE for Windows versjon 4.7. Clue International Corporation, 1991 – 2001

Cobban, A.B. (1975). *The Medieval Universities: their development and organization*. London: Methuen & Co Ltd.

Concise Oxford English Dictionary, thumb index edition. (1999). *10th Edition*. New York: Oxford University Press

Currie, Jan & Tjeldvoll, Arild. (2001). *Globalization and European Universities: A Trends Report from the University of Oslo*. Oslo: University of Oslo, Institute for Educational Research

De Boer, Harry & Stensaker, Bjørn. (2007). An Internal Representative System: The Democratic Vision. In: Maassen, Peter & Olsen, Johan P. (Eds.) *University Dynamics and European Integration*. In Press: 158-185

De Boer, Harry, Maassen, Peter & Weert, Egbert de. (1999). The Troublesome Dutch University and its Route 66 Towards a New Governance Structure. *Higher Education Policy* 12: 329-342.

Delanty, Gerard. (2001). *Challenging knowledge. The university in the knowledge society*. Buckingham: SRHE and Open University Press.

Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (2005). Preface. In: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (Eds.): *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition*. California: Sage Publications: ix-xix

Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (2005). Introduction: The Dicipline and Practice of Qualitative Research. In: Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S. (Eds.): *The Sage Handbook of Qualitative Research. Third Edition*. California: Sage Publications: 1-32

Det akademiske kollegium. (1990). *Strategisk plan for Universitet i Oslo*

Flynn, Rob. (1999). Managerialism, professionalism and quasi-markets. In: Exworthy, Mark & Halford Susan (Eds.) *Professionals and the New Managerialism in the Public Sector*. Buckingham: Open University Press

Fremmedord. (2000). *Skoleordbok*. Oslo: Kunnskapsforlaget

Goodlad, John I., Klein, M. Frances & Tye, Kenneth A. (1986). The Domains of Curriculum and Their Study. I: Gundem, B.B. (Red.) *Kompendium 3 Det pedagogiske studiet Pedagogisk forskningsinstitutt*. Oslo: Universitetet i Oslo

Gornizka, Aase & Maassen, Peter. (2007) An Instrument for National Political Agendas: The Hierarchical Vision. In: Maassen, Peter & Olsen, Johan P. (Eds.) *University Dynamics and European Integration*. In Press: 130-156

Gornizka, Aase, Maassen, Peter, Olsen, Johan P. & Stensaker Bjørn. (2007). "Europe of Knowledge". Search for a New Pact. In: Maassen, Peter & Olsen, Johan P. (Eds.) *University Dynamics and European Integration*. In Press: 275-328

Gornitzka, Aase. (2006) What is the Use of Bologna in National Reform? The case of the Norwegian Quality Reform in Higher Education. In: Tomusk, Valdemar (Ed.) *Creating the European Area of Higher Education: Voices from the Periphery*. Dordrecht: Springer: 19-41

Gumport, Patricia, J. (2000). *Academic restructuring: Organizational change and institutional imperatives*. Higher Education 39: 67-91.

Gundem, Bjørg Brandtzæg. (1998). *Skolens oppgave og innhold*. En studiebok i didaktikk. Oslo: Universitetsforlaget.

Gundem, Bjørg B. & Hopmann, Stefan. (1998). Didaktik Meets Curriculum: Towards a New Agenda. In: Gundem, Bjørg B. & Hopmann, Stefan (Eds.) *Didaktik and/or Curriculum*. New York: Peter Lang Publishing.

Gustavsson, Bernt. (1998). *Bildning i vår tid*. Finland: Wahlström & Wisstrand

Hansen, Marianne Nordli & Mastekaasa, Arne (2005). Utdanning, ulikhet og forandring. I: Frønes, Ivar & Kjølsvold, Lise (Red.) *Det Norske Samfunn*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Hargreaves, Andy. (2000). *Lærerarbeid og skolekultur. Læreryrkets forandring i en postmoderne tidsalder*. Oslo: Ad Notam Gyldendal

Haugland, Oddvar. (2000). Opning av Noregsnettkonferansen 2000. I: *Norgesnettkonferansen 2000*. Norgesnettrådets rapporter 1/2000: 9-11.

Hellesnes, Jon. (1969). Ein utdana mann og eit dana menneske. I: Dale, E.L. (Red). (1992). *Pedagogisk filosofi*. Oslo: Gyldendal.

Hermansen, Tormod. (2004). Den nyliberalistiske staten. *Nytt Norsk Tidsskrift*. Nr. 3-4. 21. årgang: 206-319.

Hjellbrekke, Johs. & Korsnes, Olav. (2006). *Sosial Mobilitet*. Oslo: Samlaget

Holsti, O. R. (1969). *Content analysis for the social sciences and humanities*. Reading, MA: Addison-Wesley.

Judd, Charles. M., Smith, Eliot R. & Kidder, Louise H. (1991). *Research Methods in Social Relations*. Sixth Edition. Florida: Holt, Rinehart & Winston

Kerr, C. (1963). *The Uses of the University*. Cambridge: Harvard University Press

Kjellstadli, Knut. (2000). *Fortida er ikke hva den en gang var*. Oslo: Universitetsforlaget

Kjørup, S. (1997). *Forskning og samfund*. København: Gyldendal publishing.

Klausen, Kurt Klaudi. (2005). Fra Public Administrasjon over New PA til NPM – en fortolkning av reformer. I: Busch, T., Vansebo, J. O., Klausen, K. K. og Johnsen, E. (Red.). *Modernisering av offentlig sektor. Utfordringer, metoder og dilemmaer*. Oslo: Universitetsforlaget.

Kuhn, Thomas S. (2002). *Vitenskapelige revolusjoners struktur*. Oslo: Spartacus Forlag.

Larsen, Ingvild Marheim. (2007). *Om styring og ledelse av universiteter og høyskoler: Mellom fagfellesskap, hierarki, politikk og marked*. Oslo: Unipub

Larsson, Reidar. (1997). *Politiske ideologier i vår tid*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Lønning, Inge (1987). *Perspektiver mot år 2011. Universitetet i Oslo*.

Mintzberg, Henry, Quinn, James B. & Ghoshal, Sumantra. (1998). *The Strategy Process. Revised European Edition*. London: Prentice Hall.

- Mintzberg, H. (1994). *The Rise and Fall of Strategy Planning*. London: Prentice Hall
- Mjøs, Ole Danbolt. (2000). "Frihet med ansvar". *Norgesnettkonferansen 2000*. I: Norgesnettrådets rapporter 1/2000: 13-18.
- Myhre, Reidar. (1996). *Grunnlinjer i pedagogikkens historie*. Oslo: Ad Notam Gyldendal
- Neave, Guy and Maassen, Peter. (2007). The Bologna-Process: An intergovernmental Policy Perspective. In: Maassen, Peter & Olsen, Johan P. (Eds.) *University Dynamics and European Integration*. In Press: 207-234
- Neave, Guy. (2003). The Bologna Declaration: Some of the Historical Dilemmas Posed by the Reconstruction of the Community in Europe's System of Higher Education. *Educational Policy* 17 (1): 141-164.
- NIFU STEP. (2007). Funnet 27.02.07
http://www.nifustep.no/norsk/nyheter/evalueringen_av_kvalitetsreformen_sluttrapport
- Norum, Kåre. (2000). *Langtidsplan for Universitetet i Oslo 2000-2004*. Oslo: Gan Grafisk as
- Nybom, Thorsten. (2007). A Rule-governed Community of Scholars: The Humboldt Vision in the History of the European University. In: Maassen, Peter & Olsen, Johan P. (Eds.) *University Dynamics and European Integration*. In Press: 94-129
- NOU. (2003). *NOU 2003:25 Ny lov om universiteter og høyskoler*. Funnet 09.09.04
<http://odin.dep.no/filarkiv/207789/NOU0303025-TS.pdf>
- NOU. (1988). *NOU 1988:28 Med viten og vilje*. Funnet 23.10.06.
<http://odin.dep.no/filarkiv/154685/NOU1988-28.pdf>
- Olsen, Johan P. (2005). *The institutional dynamics of the (European) University*. Funnet 05.06.06
http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2005/papers/wp05_15.pdf
- Olsen, Johan P. (2000). *Organisering og styring av universiteter En kommentar til Mjøs-utvalgets reformforslag*. Funnet 15.04.04
http://www.arena.uio.no/nor_publications/wp00_20.html
- Philips, D.C. (1992). *The Social Science Bestiary*. Oxford: Pergamont Press
- Prior, Lindsay. (2003). *Using Documents in Social Research*. London: Sage Publications
- Readings, Bill. (1996). *The University in Ruins*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Regjeringen. (2007). Funnet 21.02.07

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/andre/Kvalitetsreformen/Evaluering-av-kvalitetsreformen.html?id=439536>

Regjeringen – ny lov. (2007). Funnet 21.02.07

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/Ryddemappe/kd/norsk/tema/utdanning/hoyereutdanning/Ny-lov-om-universiteter-og-hoyskoler.html?id=416391>

Regjeringen – pressemelding. (2007). Funnet 21.02.07

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/pressester/pressemeldinger/2007/Positive-resultater-og-okte-utfordringer.html?id=445589>

Salerno, Carlo. (2007). The Service Enterprise: The Market Vision. In: Maassen, Peter & Olsen, Johan P. (Eds.) *University Dynamics and European Integration*. In Press: 186-204

Schein, Edgar H. (1999). *The Corporate Culture Survival Guide*. CA: Jossey-Bass.

Scott, John. (1990). *A matter of record. Documentary Sources in Social Research*. Cambridge: Polity Press

Slaughter, Sheila. (1998). *National Higher Education Policies in a Global Economy*. In: Currie, Jan & Newson, Janice (eds.) *Universities and Globalization critical perspectives*. California: Sage Publications.

Smith, Lucy (1994). *Universitetet i Oslo Strategisk Plan 1995-99. Universitetet i kunnskapssamfunnet*. Oslo: Gan Grafisk

Sporn, Barbara. (2001). Building Adaptive Universities: Emerging Organizational Forms Based on Experiences of European and US Universities. In: *Tertiary Education And Management (TEAM) The Journal of the European Higher Education Society*. Vol. 7. No. 2. Kluwer Academic Publishers: 123-134

St. meld. 27 (2000-2001). *Gjør din plikt – Krev din rett. Kvalitetsreform av høyere utdanning*. Oslo: Det kongelige kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet.

Stor engelsk ordbok. (2003). Skedsmokorset: Kirkeby Forlag

Torgerson, Douglas. (1999). *The Promise of Green Politics. Environmentalism and the Public Sphere*. Durham: Duke University Press

Underdal, Arild. (2005). *Strategisk Plan for Universitetet i Oslo 2005-2009*. Funnet 10.06.06.

http://www.uio.no/om_uio/strategiskplan/

Underdal, Arild. (2000). Norsk høgre utdanning i et nytt årtusen. *Norgesnettkonferansen 2000*. Norgesnettrådets rapporter 1/2000: 37-54.

Universitetet i Bergen. (2003). <http://dbh.nsd.uib.no/nfi/person/?personnr=9573>. (11.08.06)

Vetlesen, Arne Johan and Henriksen, Jan-Olav. (2004). *Moralens sjanser i markedets tidsalder*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Yahoo. (2007). Funnet 14.01.07
http://education.yahoo.com/reference/dictionary/entry/valence;_ylt=Ak_SOFekaMv2QxKFxwBe1LAZvskF

Weber, Max. (1990). Samfunnsvitenskapens "objektivitet". I: *Makt og byråkrati*. Oslo: Gyldendal Norsk forlag.

Welch, Anthony. (2002). *Going Global? Internationalizing Australian Universities in a Time of Global Crisis*. In: Comparative Education Review, Volume 46, no. 4: 433-468

Wikipedia. (2006). Funnet 15.12.06
<http://no.wikipedia.org/wiki/Id%C3%A9>

Wikipedia. (2006). Funnet 11.08.06
http://no.wikipedia.org/wiki/Johan_P._Olsen

Wolff, Robert Paul. (1969). *The Ideal of the University*. Boston: Beacon Press